

Jolanta Aleknevičienė | Aušra Pocienė | Maryja Šupa

Kaip parašyti mokslinį rašto darbą?

Mokomoji priemonė Vilniaus universiteto
Filosofijos fakulteto kriminologijos ir sociologijos studentams

Jolanta Aleknevičienė | Aušra Pocienė | Maryja Šupa

Kaip parašyti mokslinį rašto darbą?

Mokomoji priemonė Vilniaus universiteto
Filosofijos fakulteto kriminologijos ir sociologijos studentams

Apsvarstė ir rekomendavo išleisti Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto taryba
(2019 m. lapkričio 19 d., protokolas Nr. 250000-TP-13)

Recenzentai:

doc. dr. Vaidas Morkevičius (Kauno technologijos universitetas)

doc. dr. Daiva Skučienė (Vilniaus universitetas)

doc. dr. Rūta Žiliukaitė (Vilniaus universitetas)

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės
Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB)

Ketvirto viršelio nuotraukos autorė Aistė Girkontaitė.

ISBN 978-609-07-0381-6 (skaitmeninis PDF)

© Jolanta Aleknevičienė, 2020

© Aušra Pocienė, 2020

© Maryja Šupa, 2020

© Vilniaus universitetas, 2020

Turinys

Pratarmė • 4

1. Pasirengimas moksliniam rašto darbui • 5

1.1. Mokslinių žinių samprata ir pirmieji mokslinio darbo rengimo žingsniai • 5

1.2. Temos ir mokslinės problemos formulavimas • 9

1.3. Rašto darbo struktūra • 14

2. Teorinė rašto darbo dalis • 22

2.1. Mokslinės informacijos šaltinių paskirtis, paieška ir įvertinimas • 22

2.2. Kryptingas mokslinės literatūros skaitymas ir nagrinėjimas • 27

2.3. Citavimas ir šaltinių nurodymas rašto darbe • 30

3. Tiriamoji rašto darbo dalis • 37

3.1. Tyrimo metodologija ir tyrimo procesas • 37

3.2. Kiekybinis tyrimas, kiekybiniai duomenų rinkimo metodai ir analizė • 39

3.3. Kokybinis tyrimas, kokybinių duomenų rinkimo metodai ir analizė • 46

3.4. Mišrių metodų tyrimas • 52

4. Kriminologinių ir sociologinių tyrimų etika • 57

5. Mokslinio rašto darbo baigiamasis etapas • 63

5.1. Mokslinio darbo redagavimas ir pateikimas • 63

5.2. Mokslinio darbo pristatymas • 67

Priedai • 70

Apie autorens • 78

PRATARMĖ

Mieli studentai,

Kviečiame pasitelkti smalsumą, kūrybiškumą, šiek tiek ištvėmės ir keliauti kartu į intriguojančią *akademinių rašymo kelionę*. Kelionės metu sužinosite, kaip parašyti kursinį, tiriamąjį ir baigiamąjį darbus, patirsite nuotykių ir iššūkių, o svarbiausia – tikimės, kad pažinsite malonumą ir vertę, kuriuos teikia akademinių teksto rašymas. Akademinių rašymas – tai toks rašymo procesas, turinys ir stilius, kurių tikimasi iš universitete studijuojančių studentų.

Esame dėstytojos, akademinių rašymo kelionei reikalingą patirtį sukaupėme dirbdamos su studentais, diskutuodamos su kolegomis bei bendraminčiais, rašydamos savo tekstus. Atkreipiame jūsų dėmesį, kad tekstas yra jau galutinis akademinių rašymo produktas, o rašymas – tik vienas iš svarbių žingsnių, kuriuos atlieka studentai ir tyrėjai. Jeigu norite parašyti sklandų ir įtikinamą mokslinį tekstą, turite surinkti ir paruošti visą rašymui reikalingą medžiagą, o parašę pirmąjį juodrašį – jį redaguoti ir keisti, kol ilgainiui tekstas priartėja prie fakultete ir universitete tokiems darbams keliamų reikalavimų.

Mūsų kelionėje susipažinsite su pagrindiniais teksto kūrimo žingsniais ir galėsite juos papildyti savo žiniomis iš teorinių ir metodologinių kursų, savo specialybės dalykų. Šie žingsniai – mokslinės problemos pasirinkimas, informacijos paieška, jos analizė ir interpretacija, etikos principų laikymasis, tyrimo atlikimas ir rezultatų analizė, teksto rašymas ir redagavimas, galiausiai – viešas pristatymas. Kiekvienas leidinio skyrius atitinka vieną iš šių žingsnių, o keliauti galima dvejopai: nuosekliai – skaityti iš eilės arba peršokti tiesiai prie skyrių, kuriuose išdėstytų patarimų reikia labiausiai.

Kelionė jums suteiks visą paletę patirčių ir gebėjimų: mokslinės informacijos paieška, sisteminimas, įvertinimas ir analizė, aiški ir nuosekli minčių raiška, jų pagrindimas, argumentavimas, rezultatų pateikimas skirtingoms auditorijoms. Šiuos gebėjimus lengvai pritaikysite ne tik universitete, bet ir skirtinguose savo darbuose bei veiklose. Žinome, kad svarbiausia sėkmės sąlyga kelionėje – patikimi bendražygiai. Tad tikimės, kad šis leidinys taps jūsų bendražygiu.

Dėkojame mūsų akademinių išminties ir įžvalgų mokytojams – Aleksandrui Dobryninui, Irenai Juozeliūnienei, Arūnui Poviliūnui, Mariui Povilui Šaulauskui, Rūtai Žiliukaitei, a. a. Algimantui Valantiejui. Taip pat dėkojame recenzentams Vaidui Morkevičiui, Daivai Skučienei, Rūtai Žiliukaitei už vertingus komentarus ir patarimus.

Visus norinčius kviečiame *prisijungti* prie puslapio „Kaip parašyti mokslinį darbą?“ socialiniame tinkle „Facebook“: <https://fb.me/KaipParasytiMoksliniDarba>. Čia galėsite pasidalyti savo įspūdžiais ir komentarais, su kitais bendruomenės nariais aptarti klausimus, kylančius rašant mokslinius darbus.

Autorės

1. Pasirengimas moksliniam rašto darbui

1.1. MOKSLINIŲ ŽINIŲ SAMPRATA IR PIRMIEJI MOKSLINIO DARBO RENGIMO ŽINGSNIAI

Šiame poskyryje aptarsime:

- **Kuo išsiskiria mokslinė informacija iš kitų informacijos rūšių?**
- **Kokias mokslines problemas sprendžia sociologai ir kriminologai?**
- **Kokie yra pagrindiniai mokslinių darbų rašymo žingsniai?**
- **Kokie yra mokslinių rašto darbų atlikimo tikslai?**

Šioje mokomojoje priemonėje, taip pat ir įvairiose užduotyse, su kuriomis susiduriate universitete, nuolat kartojasi būdvardis „mokslinis“ – mokslinės žinios, mokslinė informacija, moksliniai informacijos šaltiniai, moksliniai duomenys, mokslinės teorijos, moksliniai argumentai, moksliniai ginčai, moksliniai tyrimai, moksliniai darbai. Šiuo atveju sąvoka *mokslas* reiškia *ne mokymąsi, o tyrinėjimus ir tiriamąją veiklą* – ypatingą užsiėmimą, kurio metu išgaunamos ypatingos naujos žinios, papildančios esamas *mokslines žinias*.

Kuo ypatingos mokslinės žinios? Kai priimate sprendimus kasdienėje buityje, darbe ar laisvalaikio su draugais, remiatės žiniomis iš skirtingų šaltinių – žurnalistinių, mokslinių arba mokslo populiarinimo straipsnių, religinių tekstų, vadovėlių, masinių medijų, pažįstamų ir nepažįstamų žmonių kalbų, gandų arba savo vaizduotės. Visos jos gali paveikti jūsų nuomonę, nuostatas, prioritetus ir priimamus sprendimus. Į tą patį klausimą, pavyzdžiui, kaip apsisaugoti nuo vagystės, skirtingai atsakys mokslinis tyrimas apie vagių subkultūrą, naujienų portalo skiltis „Kriminalai ir nelaimės“ ir religinis pamokslas. Priklausomai nuo to, kokia informacija remsitės, gali visiškai skirtis jūsų veiksmai, patirtis ir reali rizika susidurti su vagyste. *Mokslinės žinios iš kitų žinojimo šaltinių išsiskiria tuo, kad jas kaupdami mokslininkai ir tyrėjai turi gerai apgalvoti ir pagrįsti kiekvieną savo darbo žingsnį. Atsakydami į keliamus klausimus, jie pateikia atsakymus, pagrįstus įrodymais, ieško tikslų ir aiškių argumentų, vengia mitų, išankstinių nuostatų ir nepagrįstų įsitikinimų.* Tokios žinios padeda priimti sprendimus tiek asmeniniame gyvenime, tiek profesinėje veikloje, tiek politikoje. Sociologija ir kriminologija – dvi mokslinės disciplinos, kurios padeda suprasti ir spręsti problemas, su kuriomis susiduria šiuolaikinės visuomenės ir įvairios jose gyvenančios žmonių grupės.

Sociologija – socialinių mokslų disciplina, nagrinėjanti, kaip veikia ir kaip keičiasi šiuolaikinės visuomenės bei kokie *socialiniai santykiai* klostosi tarp individų šiuolaikinėje visuomenėje. Sociologai nagrinėja *socialines grupes*, kurias vienija arba skiria tokios charakteristikos kaip lytis, amžius, profesija, etninė kilmė, religiniai įsitikinimai, politinės pažiūros, vertybinės nuostatos, bendri tikslai, o *socialinių institucijų tyrimai* atsako į klausimą, kaip veikia nusistovėję socialinių santykių modeliai, pavyzdžiui, šeima, švietimas, politika, kultūra, deviantinė veikla, lytis, masinės medijos. Skirtingose visuomenėse

įvairių socialinių grupių ir socialinių institucijų ryšiai mezgami savaip – tarp jų galima rasti ir panašumų, ir skirtumų.

Kriminologija yra socialinių mokslų disciplina, kurioje pagrindinė tyrimų tema – nusikaltimai ir deviacijos. Kriminologai nagrinėja, kokie veiksniai lemia nusikalstamą arba deviantinį elgesį; tiria, kaip visuomenės nariai reaguoja į normų pažeidimus; siūlo, kaip mažinti nusikaltimų skaičių arba žalą; kritiškai vertina, kas nustato taisykles visuomenėje ir kokie galios santykiai jas palaiko.

Socialiniuose moksluose tyrėjai gali taikyti dvi perspektyvas, siekdami užčiuopti ir suprasti savo nagrinėjamus reiškinius. Viena perspektyva yra vadinama *mikrolygmens* perspektyva. Tai – žvilgsnis iš apačios, kai apibendrinta informacija apie pavienių individų patyrimus bei kasdienybę suteikia vertingą informaciją apie socialinių grupių, socialinių institucijų arba visos visuomenės veikimo principus. Kita perspektyva priskiriama *makrolygmeniui*. Tai atvirkštinis žvilgsnis – tyrėjai žvelgia į visuomenę kaip į sistemą, siekia suprasti ją kaip visumą, o remdamiesi plačiais apibendrinimais aiškina individualių biografijų faktus. Abi šios perspektyvos suteikia vertingą, viena kitą papildančią informaciją apie šiuolaikines visuomenes.

Svarbi šiuolaikinė socialinių mokslų savybė – tarpdalykiškumas, kai nagrinėjamos mokslinės problemos supratimui svarbios kitose disciplinose sukuriamos žinios, o tyrimų metu skirtingų disciplinų atstovai dirba kartu. Pavyzdžiui, į socialinių santykių analizę gali būti įtraukiami ir nežmogiškieji veikėjai (angl. *non-human actors*) tokie kaip gamtinė aplinka ir išteklių, gyvūnai, augalija, miesto fizinė aplinka, technologiniai algoritmai, o jų supratimui svarbu skirtingų sričių mokslininkų bendradarbiavimas.

Moksliniai tyrimai. Tiek kriminologai, tiek sociologai atlieka tyrimus – kiekybinius, kokybinius ir mišrius. Abiejuose moksluose egzistuoja kelios teorinės ir metodologinės mokyklos – skirtingi būdai atlikti tyrimus ir interpretuoti jų rezultatus. Tai paaiškina, kodėl nagrinėdami tą pačią problemą šių sričių mokslininkai gali remtis labai skirtingais autoriais, derinti skirtingus tyrimo atlikimo būdus. Tiek kriminologų, tiek sociologų darbo ypatumas yra tai, kad jie tiria socialinį pasaulį, kurį *nuolat* keičia politiniai ir ekonominiai virsmai, geopolitiniai įvykiai, technologijų raida bei atsitiktinumai. Visada yra reiškinų, kurių mokslininkai dar nespėjo nuodugnai iširti, o, iš naujo pažvelgę į kai kuriuos seniai iširtus reiškinius, jie gali pateikti reikšmingai naujų įžvalgų. Taigi, žinias šiose disciplinose reikia atnaujinti *nuolat* atliekant tyrimus. Tai yra socialinių mokslų išskirtinis bruožas. Šios žinios yra būtinos, siekiant informuoto, tyrimais ir faktinėmis žiniomis pagrįsto viešųjų sprendimų priėmimo ir socialinės politikos, plėtojant adekvačius vietinių bendruomenių, interesų grupių ir valstybės institucijų santykius, keičiant technologijų ir verslo raidos procesus.

Moksliniai rašto darbai. Pagrindinis universiteto *studijų* tikslas – lavinti jūsų gebėjimus ir įgūdžius, reikalingus norint tapti savo pasirinktos srities ekspertu:

- Suprasti – išmokti pagrindinių sąvokų, vartojamų šioje mokslo srityje.
- Mąstyti – gebėti įvertinti situaciją, informaciją, literatūrą ir mokslinių tyrimų rezultatus, jų stipriuosius ir silpnuosius aspektus.
- Rašyti – savo atradimus aprašyti tekste, kuris yra aiškus, tikslus, maloniai skaitomas ir pagrįstas, iliustruoti jį duomenimis ir kita medžiaga, kuri skaitytojams leis geriau suprasti turinį ir į jį įsijausti.

- Tirti – suplanuoti ir atlikti tyrimus, kurie leidžia atsakyti į kylančius klausimus, pažinti, ko dar nežinote, surinkti duomenis ir juos apdoroti.
- Kalbėti – papasakoti apie atradimus, apginti savo argumentus, tinkamai parengti pristatymą, pagal skirtingų auditorijų poreikį pritaikyti joms savo mintis, paaiškinti jas tiek įsigilinusiems profesionalams, tiek klausytojams, nieko nežinantiesiems apie temą.

Visus šiuos įgūdžius lavinsite rašydami mokslinius rašto darbus – kuomet rinksite ir analizuosite mokslinę informaciją, planuosite ir atliksite savarankiškus tyrimus, rašysite tekstus bei juos pristatysite. Būtent šiuos įgūdžius atspindi pagrindiniai darbo žingsniai, kurių turėtų imtis kriminologijos bei sociologijos tyrėjai. Jie išvardyti 1 lentelėje.

1 lentelė. **Mokslinio darbo rašymo žingsniai**

Mokslinės problemos pasirinkimas – darbo temos (pavadinimo), mokslinės problemos, darbo tikslo ir uždavinių bei preliminarios tezės suformulavimas.

Darbas su literatūra – ankstesnių tyrimų ir teorinių darbų paieška, skaitymas, analizė.

Tyrimo metodikos kūrimas – detalus planas, kuriame aprašoma, kaip bus atliekamas tyrimas ir pagrindžiamas kiekvienas žingsnis.

Darbas su duomenimis – tyrimo medžiagos rinkimas, techninis apdorojimas, analizė, interpretacija.

Mokslinio darbo teksto rašymas ir redagavimas, pateikimas.

Viešas pristatymas – pasakojimas apie tyrimus ir jų rezultatus paskaitose, viešuose baigiamųjų darbų gynimuose, konferencijose bei kituose renginiuose.

Rašto darbo eiga. Mokslinio rašto darbo užduočių atlikimas – netiesinis procesas. Tik labai retais atvejais jo žingsniai tvarkingai ir nuosekliai eina vienas po kito. Atlikdami vieną žingsnį, turite galvoti, kaip jis paveiks visus kitus, atlikdami kitą – turite peržiūrėti ankstesnius, juos koreguoti arba dalį darbo atlikti iš naujo. Pavyzdžiui, visą tyrimo atlikimo laikotarpį vis aiškiau ir tiksliau formuluosite savo tezę. Vienaip ji gali skambėti užbaigus literatūros apžvalgą, kitaip – išanalizavus tyrimo rezultatus ir įvertinus, kaip buvo įgyvendintas darbo tikslas. Literatūros apžvalga gali suteikti naujų įžvalgų, kurios paskatins jus atlikti kitokį tyrimą nei tą, kurį įsivaizdavote darbo pradžioje. Žvalgomojo tyrimo rezultatai gali pakoreguoti tyrimo metodiką. Parašę didžiąją teksto dalį, galite keisti akcentus skirtingose dalyse, kad jos nuosekliai atitiktų galutinį rezultatą.

Įdomūs ir vertingi moksliniai rašto darbai nagrinėja sudėtingus ir prieštarigus šiuolaikinio pasaulio reiškinius. Pavyzdžiui, ką keisti miestuose, kad juose būtų patogiu sugyventi skirtingoms amžiaus grupėms? Kas bendra tarp politikų diskusijų Seime ir filmo „Zero 3“? Kaip hormoninė sistema ir biocheminės reakcijos paveikia apsisprendimą nusikalsti? Ar klysta ir kodėl klysta tie, kurie teigia, kad šiuolaikinis jaunimas turi tik teises, bet ne pareigas? Kelintais metais Lietuva taps pirmaujančia biokapitalistinės ekonomikos valstybe? *Tam, kad jūsų atsakymai į sudėtingus ir prieštarigus klausimus būtų išsamūs ir pagrįsti, turite tinkamai pasirengti teoriškai, atlikti empirinius tyrimus ir gauti grįžtamąjį ryšį iš kitų tyrėjų – dėstytojų, mokslininkų ir bendramokslų.*

Teorinis pasirengimas. Norėdami išnagrinėti temą, turite nuodugniai išsiaiškinti, kas jau yra šiuo klausimu žinoma, kuo panašios ir kuo skiriasi skirtingų autorių nuomonės,

kuo panašios ir kuo skiriasi tokios pačios situacijos skirtinguose pasaulio taškuose, kokiais būdais šią problemą mokslininkai jau tyrė, o kokiais – ne, kokie egzistuoja duomenų paaiškinimai ir interpretacijos. Todėl yra svarbu skaityti naujausias mokslines knygas ir straipsnius, įvertinti juos kritiškai, suformuluoti savo poziciją, o tada sukurti tyrimo instrumentus (anketas, interviu scenarijų, turinio analizės rėmus ir kt.) ir pagrįsti, kodėl jie tinkami. Taigi, prieš pradėdami tiriamąjį darbą studentai daug ruošiasi, nagrinėdami visą prieinamą medžiagą, susijusią su tirama problema. Tai vadinama teoriniu pasirengimu.

Empirinis tyrimas. Savarankiškai atlikdami tyrimą, patys rinksite duomenis, juos apdorosite, analizuosite ir interpretuosite. Priklausomai nuo mokslo srities ir tyrimo pobūdžio, tai daryti galite vieni arba susitelkę į komandas. Duomenų rinkimo būdų yra labai daug – nuo matavimo liniuote iki ilgalaikio apsigyvenimo su tyrimo dalyviais. Todėl tyrėjai turi gerai išmanyti savo taikomus duomenų rinkimo ir analizės įrankius, o besikeičiant technologijoms – mokytis naujų būdų dirbti su informacija ir versti ją žiniomis. Duomenų rinkimo ir apdorojimo būdai vadinami *mokslinio tyrimo metodais*. Kiekvienas metodas turi nuoseklias taisykles, užtikrinančias, kad duomenys bus kruopščiai surinkti ir tinkamai apdoroti, o bendresnis požiūris, kuris grindžia metodų pasirinkimą ir pritaikymą, vadinamas *mokslinio tyrimo metodologija*. Kiekviename darbo su duomenimis žingsnyje turi būti kuo mažiau klaidų, šališkumo ir išankstinių nuostatų. Studentai turėtų siekti pateikti kuo tikslesnę informaciją, pagrįstą kokybiškai surinktais duomenimis.

Grįžtamasis ryšys. Savarankiškai atlikę tyrimus, tyrėjai jų rezultatus paskelbia viešai – mokslinėse konferencijose, viešose diskusijose, paskaitose, moksliniuose straipsniuose ir knygose. Tuomet kiti mokslininkai juos įvertina, pateikia kritiką ir pasiūlymus, į kuriuos atsižvelgdami tyrėjai gali savo tyrimus tobulinti ir pildyti. Dalį savo darbų universitete pristatysite per paskaitas ir seminarus. Universitetai taip pat organizuoja konferencijas, skirtas būtent studentams, kuriose galima pristatyti savo darbų rezultatus ir įgauti daugiau mokslinio diskutavimo patirties. Lietuvoje veikia Lietuvos sociologų draugija¹ ir Lietuvos kriminologų asociacija² – organizacijos, vienijančios šių sričių mokslininkus bei tyrėjus, o jų nariais gali tapti ir studentai. Tyrimų istorijomis ir idėjomis taip pat galite dalytis studentų mokslinėse draugijose, tinklaraščiuose ir jaunųjų tyrėjų „Facebook“ grupėse. Paprastai tiek semestro metu, tiek vasarą yra galimybių studentams atlikti mokslinę praktiką, įsijungti į dėstytojų atliekamus mokslinius projektus – tai reikšmingos progos megzti ryšius su kitais tyrėjais, mokytis per patyrimą ir prisidėti prie realių tyrimų.

Apibendrinimas. Moksliniai rašto darbai – ypatingi tekstai, kuriuos parašysite atlikę kelis vienas kitą papildančius žingsnius. Išskirtinis mokslinių rašto darbų bruožas – jie turi tiksliai, aiškiai, pagrįstai nagrinėti mokslinę problemą ir taip kurti naujas mokslines žinias. Sociologiniai rašto darbai nagrinėja, kaip veikia visuomenė, o kriminologiniai sutelkia dėmesį į nusikaltimų tematiką. Kaip neatrastos žemės keliautojams, taip ir neatrasti mokslinių žinių klodai laukia tyrėjų, kurie nori studijų laiką skirti įdomiems atradimams.

1 Sužinokite daugiau: <http://sociology.lt/lt/>.

2 Sužinokite daugiau: <https://kriminologija.lt/>.

1.2. TEMOS IR MOKSLINĖS PROBLEMOS FORMULAVIMAS

Šiame poskyryje aptarsime:

- Kaip suformuluoti mokslinio darbo temą (pavadinimą)?
- Koks yra skirtumas tarp asmeninės, socialinės ir mokslinės problemos?
- Kaip formuluoti mokslinę problemą rašto darbe?

Mokslinio darbo tyrimo laukas – tai sritis, kurioje galima spręsti daug skirtingų mokslinių problemų. Sociologija ir kriminologija apima daugybę skirtingų tyrimo sričių: *mikro-* ir *makrolygmens* socialinius veiksnius, asmenines ir kolektyvines socialines patirtis, santykius tarp socialinių grupių, socialinių institucijų veikimą, socialinius pokyčius, skirtingų visuomenių tarpusavio palyginimą. Pasirinkę tyrimo lauką, toliau turite nuspręsti, kokią konkrečią mokslinę problemą nagrinėsite ir kaip ją tirsite – šiuos aspektus turi maksimaliai tiksliai atspindėti rašto darbo tema (kuri maksimaliai tiksliai suformuluota tampa ir jo pavadinimu). *Formuluodami temą (pavadinimą), kartu apibrėžkite tyrinėjimo erdvę bei laiką – kur ir koku laikotarpiu tyrinėjate pasirinktą problemą.* Pavyzdžiui, šiuolaikinėje Lietuvoje ar XX a. tarpukario JAV? Tai labai svarbu dėl tikslumo – socialinis pasaulis yra didelis ir įvairus, o tas pats reiškinys skirtingais istoriniais laikotarpiais ir skirtingose pasaulio vietovėse gali išsirutulioti visiškai kitaip. Viename trumpame darbe įmanoma išsamiai aprašyti tik vieną konkretų šios įvairovės atvejį. Kuo konkretnesnis jis bus, tuo stipresnis moksliniu požiūriu bus visas darbas. Tinkamai ir netinkamai suformuluotų temų (pavadinimų) pavyzdžių rasi 2 lentelėje.

2 lentelė. **Temų (pavadinimų) formulavimo pavyzdžiai**

Tinkamai suformuluotos temos (pavadinimai)	Komentarai
<i>Kūno sampratą formuojantys vartotojų visuomenės veiksniai JAV ir Lietuvoje</i>	Tema aiškiai nurodo teorinę priegą (vartotojų visuomenės teorijos, kartu nurodančios, kad bus tiriamos šiuolaikinės visuomenės), tyrimo objektą (vieša kūno samprata), tyrimo vietą (ir tai, kad autoriai savo darbe lygins dvi valstybes).
<i>Nusikaltimų pateikimas technologinių interneto subkultūrų diskusijų forumuose internete: kultūrinė kriminologinė priegą</i>	Tema aiškiai nurodo teorinę priegą (kultūrinė kriminologija) ir tyrimo metodą (diskusijų forumų turinio analizė), konkrečią autorių analizuojamą informaciją, tyrimo vietą.
<i>Pokomunistinio miesto raida: daugiacentriškumo prieštaros šiuolaikiniame Vilniuje</i>	Tema aiškiai nurodo teorinę priegą (pokomunistinių miestų raidos studijos), tyrimo objektą, vietą ir laiką.
<i>Roberto Mertonso įtampos teorija deviantinėje subkultūroje: Lenkijos futbolo fanų biografiniai naratyvai nuo Antrojo pasaulinio karo iki dabar</i>	Tema aiškiai nurodo teorinę priegą (R. Mertonso įtampos teorija), tyrimo metodą (biografinė priegą), tyrimo objektą, vietą ir laiką.

2 lentelės tęsinys

Netinkamai suformuluotos temos (pavadinimai)	Komentarai
<i>Alkoholio vartojimas nepilnamečių gretose</i>	<p>Neaišku, kokie būtent alkoholio vartojimo aspektai bus nagrinėjami, apie kokio amžiaus nepilnamečius rašoma darbe, kur ir kada atliktas tyrimas, sąvoka „gretos“ – netiksli ir mokslinėje kalboje vengtina.</p> <p>Tinkamesnis variantas: <i>Alkoholio vartojimo motyvų kaita tarp 14–18 m. moksleivių Vilniaus mieste 2000–2020 m.</i></p>
<i>Vertybių skirtumai šiuolaikinėje visuomenėje</i>	<p>Neaišku, kokias būtent vertybes apima rašto darbas, kokią konkrečiai visuomenę nagrinėja autoriai ir tarp ko ieškojo skirtumų.</p> <p>Tinkamesnis variantas: <i>Šeiminių vertybių skirtumai tarp vyrų ir moterų šiuolaikinėje Lietuvos visuomenėje</i></p>
<i>Narkotikų vartojimo teorijos bei tai lemiantys veiksniai ir mokinių požiūris į narkomanijos problemą šiuolaikinėje Lietuvoje</i>	<p>Sujungtos trys problemos – psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo teorijos, vartojimą lemiantys veiksniai ir moksleivių nuostatos. Būtina išsirinkti vieną, svarbiausią temą, į kurią autoriai susitelks darbe.</p> <p>Tinkamesnis variantas: <i>Moksleivių požiūris į psichoaktyviųjų medžiagų vartojimą šiuolaikinėje Lietuvoje</i></p>
<i>Korupcija</i>	<p>Ši temos formuluotė tik labai abstrakčiai nurodo mokslinį interesą, visiškai neaišku, į ką nukreiptas tyrimas.</p> <p>Tinkamesnis variantas: <i>Korupcijos prevencijos priemonių veiksmingumas didžiųjų miestų savivaldybių švietimo skyriuose: Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos atvejų analizė</i></p>

Mokslinė problema. Formuluodami temą (pavadinimą), turite nutarti, kokią konkrečią *mokslinę problemą* spręsite savo darbe. Mokslinės problemos įvardijimas – tai paaiškinimas, kokių ir kodėl tam tikrame tyrimų lauke šiuo metu trūksta mokslinių žinių. Mokslinės problemos nagrinėjimas – tokių žinių paieška ir spragų užpildymas. Mokslininkai iškelia klausimus, į kuriuos nežino atsakymo, o tuomet tų atsakymų ieško atlikdami tyrimus. Jų tikslas – išsiaiškinti tai, kas nežinoma. *Mokslinės* problemos nagrinėjimas suteikia naujos informacijos, pagilina ir praplečia požiūrį į problemą. Šiuo bruožu *mokslinė* problema reikšmingai skiriasi nuo asmeninės problemos arba socialinės problemos, o rašto darbas – tai įsigilinimas į mokslinę problemą ir pasakojimas apie naujų žinių paieškas bei sistemimą.

Asmeninės, socialinės ir mokslinės problemos skirtumai. Asmeninė problema – problema, kurią sprendžia individai savo asmeniniuose gyvenimuose – vieni ar su kitų žmonių pagalba. Socialinė problema – tai problema, su kuria susiduria didesnė žmonių grupė, pavyzdžiui, konkrečios etninės, lyties, amžiaus, profesinės grupės atstovai arba

visi tos pačios valstybės gyventojai – visuomenė. Socialines problemas sprendžia politiškai, valstybės institucijos, nevyriausybinės organizacijos, pilietiniai judėjimai. Visi jie dirba su socialinių problemų paliestomis žmonių grupėmis, ieško ir siekia pašalinti problemų priežastis, padeda minėtoms grupėms siekti pokyčių, suteikia tam reikiamas priemones ir galimybes.

Kai daugelis individų turi vienodas asmenines problemas, jos tampa socialinėmis problemomis. Atitinkamai ir sprendžiamos šios problemos gali būti dviem lygmenimis – kaip asmeninės arba kaip socialinės. Pavyzdžiui, individai, patiriantys skurdą ir socialinę atskirtį, gali emigruoti ir užsidirbti pragyvenimui užsienio valstybėse, spręsdami savo *asmeninę* problemą. Tuo metu valstybės institucijos gali būti suinteresuotos spręsti atitinkamas *socialines* problemas – skurdą, socialinę atskirtį, emigraciją, neigiamą demografinę kaitą. Svarbus bruožas, vienijantis asmenines ir socialines problemas, yra tai, kad jos sprendžiamos kažką pakeičiant realiame pasaulyje.

Tyrėjų nagrinėjamos mokslinės problemos visada reiškia žinių trūkumą. Socialinių mokslų tyrėjai gali gilintis į tai, kas vyksta socialiniame pasaulyje, geba suprasti ir paaiškinti sudėtingus, neakivaizdžius jo aspektus, prognozuoti, kaip tikrovę paveiks skirtingi sprendimų priėmimų pasirinkimai. Taigi, socialinių mokslų atstovų darbas reikalingas tam, kad būtų galima pagrįstai ir informuotai spręsti asmenines bei socialines problemas. Todėl ir mokslinis rašto darbas skiriasi nuo mokyklinių rašinių, žurnalistinių straipsnių, eseistikos bei grožinės literatūros – mokslinius rašto darbus turėtumėte rašyti ne apie tai, dėl ko turite tvirtai susiformavusią nuomonę, o apie tai, ko nežinote ir ką tik berašydami sužinojote.

3 lentelėje pateikta pavyzdžių, kaip toje pačioje situacijoje skiriasi asmeninė, socialinė ir mokslinė problema.

3 lentelė. **Asmeninės, socialinės ir mokslinės problemos skirtumai**

Asmeninė problema	Socialinės problemos	Mokslinės problemos
<p>Alicijai 13 metų, ji gyvena vieno kambario bute su nedirbančia mama ir seneliu automechaniku, kurie kelis kartus per savaitę kartu prisigeria. Alicijos mama su mergina beveik nebendrauja, o girtas senelis priekaištuoja, rėkia, kartais muša diržu. Mergina neturi draugų, kiekvieną dieną bijo grįžti namo iš mokyklos.</p> <p>Ji jau metus nori išsikraustyti pas Norvegijoje gyvenantį tėvą, su kuriuo susirašinėja per „Facebook“, tačiau jis prašo palaukti, kol susiras nuolatinį darbą.</p>	<p><u>Smurtas artimoje aplinkoje</u> Smurtas artimoje aplinkoje Lietuvoje yra paplitęs, dažnai nutylimas arba nebyliai palaikomas. Tokio smurto pasekmės – trauminės patirtys, baimė, nepasitikėjimas savimi ir aplinkiniais. Kai tokias pasekmes patiria didesnis žmonių skaičius, jos gali turėti įtakos visos visuomenės tarpusavio ryšiams.</p> <p><u>Emigracija</u> Dalis darbingo amžiaus žmonių dėl ekonominių priežasčių emigruoja į kitas valstybes, o jų vaikai lieka gyventi Lietuvoje su giminaičiais.</p>	<p><u>Smurtas artimoje aplinkoje</u> Nors yra pakankamai bendrų žinių apie tai, kokie veiksniai lemia smurtą artimoje aplinkoje, nėra žinoma, kurie iš jų turi didžiausią įtaką Lietuvos atveju. Taip pat nėra žinoma, kokios vertybinės nuostatos Lietuvoje gali tokias smurto formas skatinti, o kurios – padėtų jas mažinti.</p> <p><u>Atotolio šeimos</u> Siekdami daugiau sužinoti apie emigracijos poveikį šeimai, mokslininkai atlieka konkrečius tyrimus apie tai, kokie yra Lietuvos atotolio šeimų – kai šeimos nariai gyvena skirtingose valstybėse – komunikacijos būdai, emocinis ryšys, galios santykiai ir visą šeimą paveikiančių sprendimų priėmimo strategijos.</p>

Mokslinės problemos aktualumas. Mokslinė problema yra *aktuali* tuomet, kai dėl jos vyksta ginčai mokslininkų bendruomenėje – vadinasi, dar ne viskas yra iki galo aišku, trūksta žinių, argumentų, įrodymų. Jei mokslinė problema aktuali, norint prisidėti prie jos sprendimo reikia atlikti daugiau tyrimų. Kai nėra bendro mokslininkų sutarimo dėl tam tikros mokslinės problemos, vyksta nauji moksliniai tyrimai, plečiantys žmonijos žinias toliau, negu šiuo metu žinoma. Nutinka ir priešingai – kai tyrėjai seniai ištirtą problemą įvertina nauju žvilgsniu ir pasiūlo naujų sprendimų ar interpretacijų. Kai įvyksta reikšmingų pokyčių visuomenėje, taip pat reikia įvertinimo, kaip jie paveikė socialinį gyvenimą.

Mokslinės problemos formulavimas. Visi rašto darbai, rašomi universitete, turės iškelti ir išspręsti mokslinę problemą. Tai padaryti reiškia įgyvendinti darbo tikslą ir pateikti atsakymą į pagrindinį darbe keliamą klausimą. Kai renkatės naują mokslinę problemą ir pradodate su ja dirbti, turite nustatyti, ką apie nagrinėjamą reiškinį jau manote žiną ir ką norėtumėte sužinoti.

4 lentelėje pateikti klausimai³, kurie padeda geriau įsivaizduoti ir suprasti mokslinių tyrimų lauką, jo sudėtingumą bei konkretizuoti pasirinktame lauke įdomią mokslinę problemą. Padirbėję su šiais klausimais, galėsite pateikti pirminę savo mokslinės problemos formuluotę. Šis pratimas naudingas todėl, kad leidžia apie tiriamą reiškinį užduoti daug klausimų ir patikrinti savo išankstines nuostatas. Kadangi mokslininkų tikslas – sužinoti kažką naujo, turite išsiaiškinti, į kokį klausimą norite gauti atsakymą, ir iš anksto to atsakymo nežinoti – kad būtų prasmė atlikti tyrimą.

4 lentelė. **Mokslinės problemos formulavimo klausimai**

Klausimai	Pavyzdys
<p>1. Tema. Kokį reiškinį tirsite? Kokie gali būti jo apibrėžimai? Kuo šis reiškinys išsiskiria iš kitų (įvardykite konkrečiai – kokių kitų)? Ar šis reiškinys yra materialus – ar jį galima pamatyti, pačiuopinėti? Ar jis yra abstraktus? Jeigu reiškinys abstraktus – kokie apčiuopiami daiktai ar įvykiai jį parodo? Kaip galima šį reiškinį stebėti? Kokioje geografinėje erdvėje ir koku laikotarpiu tirsite šį reiškinį? Kaip šis reiškinys susijęs su studijuojamu dalyku?</p>	<p>1. Tiriamas reiškinys – korupcinė kultūra. Vieni autoriai gali ją suprasti kaip individų nuostatas, palaikančias korumpuotą elgesį, skirtumus tarp viešai skelbiamų vertybių ir realiai praktikuojamų veiksmų. Kiti autoriai gali korupcinę kultūrą apibrėžti kaip tam tikrus susiformavusius santykius ne tarp pavienių individų, o ištisų socialinių grupių, institucijų ar visuomenių. Korupcinę kultūrą sudaro socialinių deviacijų kompleksas, pavyzdžiui, kyšio davimas, neformalus susitarimai, pagalba sukčiaujant. Šį reiškinį galima tirti įvairiais pjūviais – vertinti dabartinę situaciją Lietuvoje, lyginti šiuolaikinės ir sovietinės Lietuvos korupcines praktikas, <i>makrolygmeniu</i> – lyginti korupcijos rodiklius visose Europos Sąjungos valstybėse, <i>mikrolygmeniu</i> – aiškintis žmonių susidūrimus su korupciniais įvykiais kasdieniame gyvenime. Visi šie klausimai turi ir sociologinį pjūvį – leidžia sužinoti kažką naujo apie Lietuvos visuomenę, ir kriminologinį pjūvį – nagrinėja korupciją kaip nusikaltimo tipą.</p>

3 Klausimų sąrašas sudarytas remiantis asmenine dėstymo patirtimi bei P. Kaufmano aprašytu pratimu, kurio metu studentai analizuoja kasdienių daiktų sąsajas su lokaliais ir globaliais kontekstais. Žr. Kaufman, P. 1997. Michael Jordan Meets C. Wright Mills: Illustrating the Sociological Imagination with Objects from Everyday Life. *Teaching Sociology*, 25 (4), 309–314.

4 lentelės tęsinys

Klausimai	Pavyzdys
<p>2. Kontekstas. Kada atsirado šis reiškinys? Kiek jis paplitęs? Kaip jis keitėsi, bėgant laikui? Kaip šis reiškinys susijęs su pasirinkta tyrimo aplinka – asmeniniu žmogaus gyvenimu, socialine grupe, organizacija arba visuomene? Kaip jis pasireiškia šioje aplinkoje? Kaip šis reiškinys skiriasi įvairiose pasaulio šalyse, organizacijose ar socialinėse grupėse?</p>	<p>Korupcinės kultūros apraiškos egzistuoja daugelyje šiuolaikinių visuomenių. Jos tam tikromis formomis egzistavo ir ikimoderniose visuomenėse. Tačiau skirtingu metu skirtingose valstybėse (arba skirtingo tipo organizacijose) skiriasi jų paplitimo mastas, dominuojantis korupcijos pobūdis (pavyzdžiui, kyšininkavimas, prekyba poveikiu arba nepotizmas), visuomenės nuostatos apie korupciją, jos atvirumas arba latentiskumas, poveikis skirtingoms socialinėms grupėms. Tikėtina, kad, bėgant laikui, į šiuolaikinės Lietuvos korupcinę kultūrą persikėlė dalis praktikų, būdingų sovietmečio korupcinei kultūrai, o dalis – transformavosi. Todėl lietuviškos patirties analizė gali išryškinti unikalios korupcinės kultūros bruožus, neaptinkamus kitose valstybėse.</p>
<p>3. Problema. Surašykite kuo daugiau klausimų, ką norėtumėte sužinoti apie šį reiškinį. Kurie klausimai yra įdomiausi? Kuriuos iš jų norėtumėte nagrinėti savo darbe? Iš kur kyla jūsų dabartinis įsivaizdavimas apie šį reiškinį? Kokių turite išankstinių nuostatų apie jį? Kas ir kaip galėtų pakeisti jūsų dabartinį įsivaizdavimą? Kokia galėtų būti su šiuo reiškiniumi susijusi mokslinė problema? Kokia jos sprendimo praktinė nauda? Kokiai auditorijai aktualūs tyrimo rezultatai?</p>	<p>Kuo ypatinga korupcinė kultūra, kuri susiformavo Lietuvoje po nepriklausomybės atgavimo? Ar ji panaši į kitų posovietinių, posocialistinių valstybių korupcinę kultūrą? Kaip skiriasi individualios nuostatos dėl korupcijos, priklausomai nuo amžiaus, lyties, profesijos? Kodėl dalis jaunų žmonių, dirbančių valstybės institucijose, perima ir palaiko korupcines praktikas? Kuriose srityse Lietuvoje didžiausi korupcijos mastai? Kaip tarptautinės organizacijos prisideda prie korupcinės kultūros mažinimo ir prevencijos Lietuvoje?</p>
<p>Temų (pavadinimų) pavyzdžiai:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Kyšių davimas kaip posovietinio paciento habitus Lietuvoje: pirmo ir antro nepriklausomybės dešimtmečių gimdyvių patirčių palyginimas</i> • <i>Korupcinės kultūros reprodukcija Lietuvoje 1990–2020 m.: valstybės institucijų darbuotojų kartotinių apklausų rezultatai</i> • <i>Korupcinių praktikų neutralizacijos technikos: tarptautinis viktimologinis tyrimas</i> 	

Apibendrinimas. Mokslinio darbo temos (pavadinimo) ir sprendžiamos mokslinės problemos suformulavimas – pirmas žingsnis į mokslinio darbo rašymą. Norint sėkmingai parašyti rašto darbą, labai svarbu šiame žingsnyje suformuluoti konkrečią ir aiškią rašto darbo temą (pavadinimą). O tada – detaliau išskleisti, kokią aktualią ir perspektyvią mokslinę problemą nagrinėsite rašto darbe. Geriausia temų ir problemų pasirinkimui skirti laiko semestro pradžioje, kai tik sužinosite, kokius rašto darbus teiksime artimiausią pusmetį. Tuomet galėsite skirti pakankamai laiko savo mokslinei problemai apgalvoti, apsvarstyti įvairius temas (pavadinimo) variantus, pajauti, kas jums įdomiausia, aptarti galimybes su dėstytojais ar vadovais.

1.3. RAŠTO DARBO STRUKTŪRA

Šiame poskyryje aptarsime:

- **Kaip pradėti rašyti? Ko tikėtis iš mokslinio darbo rašymo?**
- **Kokios struktūrinės dalys sudaro mokslinį rašto darbą?**
- **Kaip užtikrinti nuoseklią mokslinio darbo struktūrą?**
- **Kokia informacija turi būti skirtingose mokslinio darbo dalyse?**

Suformulavus darbo temą (pavadinimą) ir mokslinę problemą, laukia kiti svarbūs žingsniai – literatūros paieška ir analizė, savarankiško tyrimo atlikimas, teksto rašymas ir redagavimas. Kiekvienas iš jų gali padaryti įtakos visiems likusiems. Būtent todėl būtina iš anksto suprasti būsimo rašto darbo struktūrą – kokios dalys turi jį sudaryti, kokią informaciją reikės pateikti kiekvienoje iš jų, kaip jos turės sietis viena su kita. Supratę, kokie bendri reikalavimai rašto darbo struktūrai, galėsite konkrečiau pagalvoti apie tai, kaip išskleisti savo temą, kokius mokslinius klausimus iškelti ir kaip į juos atsakyti, kokios struktūrinės dalys sudarys būtent šį darbą ir kokios medžiagos – literatūros ir savarankiško tyrimo – reikės, norint jas užpildyti. Todėl šis skyrius – būsimų tekstų žemėlapis, kurį įdėmiai išstudijavę galėsite drąsiau imtis pagrindinių rašymo darbų.

Kaip lengvai pradėti rašyti? Rašyti pradėsite lengvai, jei gerai atliksite visus pasiruošimo darbus – surinksite ir paruošite darbinę medžiagą. Kai rašysite teorinę darbo dalį – tai bus mokslinės informacijos šaltinių rinkimas, jų skaitymo ir analizės užrašai. Kai aprašysite tyrimą – tai bus metodinė medžiaga ir duomenys, apdoroti atitinkamais duomenų analizės įrankiais. *Kai tinkamai paruošite šią medžiagą, nereikės pradėti rašyti nuo nulio, nuo pirmo tuščio balto popieriaus lapo, kurį nežinia kaip pradėti pildyti.* Remdamiesi skaitymo užrašais, aprašysite svarbias jūsų darbei mintis iš kiekvieno šaltinio, sudėliosite jas logiška eilės tvarka, pridėsite savo komentarus, paaiškinimus, jungiamąjį tekstą. Jeigu turėsite teiginius iliustruojančių duomenų – parašysite dar vieną dalį teksto. Taip pildydami potemę po potemės, auginsite rašto darbą. Svarbu priimti teksto ir savo mąstymo pokyčius kaip natūralų tyrinėjimo procesą, reaguoti į jį lanksčiai ir leisti tekstui pačiam stiebtis reikiama linkme.

Darbo planą pačioje pradžioje verta suformuluoti kaip sąrašą klausimų, į kuriuos ieškosite atsakymų rašydami tekstą. Kai pirmą kartą susidursite su tema, susipažinsite su nežinoma tyrimų sritimi, bus sunku iš anksto suplanuoti turinį. Tuomet *rašomo teksto planą verta sukurti perskaičius bent kelis šaltinius – kai pradėsite įsivaizduoti, ko galima tikėtis iš literatūros, kaip kiti autoriai nagrinėja pasirinktą mokslinę problemą, kokie problemos akcentai svarbiausi.* Skirtingiems žmonėms tinka skirtingi teksto struktūravimo būdai – vieniems pavyksta iš anksto labai smulkiai suplanuoti, apie ką rašys, ir šio plano laikytis, o kiti iš pradžių parašo daug teksto fragmentų, o vėliau juos karpą, dēlioja eilės tvarka ir suklįjuoja vis nuoseklesnę darbo struktūrą. Rašydami nuolat galvokite, kokia yra pagrindinė mintis, kurią siekiate įrodyti darbe, ir kaip ją argumentuosite – pagal tai dēliokite darbo struktūrą.

Darbo struktūros sąsajos su darbo teze. Galutinė darbo struktūra turi atspindėti nuoseklią logiką. Ji atskleidžia pagrindinę mintį – *darbo tezę* – ir ją pagrindžia, nes rašto darbo tikslas visada yra tinkamiausiu būdu įrodyti tezę. Tezė būtina aiškiai išskirti darbo įvade ir išvadoje. Ją formuluokite kaip teiginį, o ne klausimą – tai turi būti aktyvus sakinyss arba keli sakiniai (pavyzdžiui: *kaimynų bendruomenės miestuose formuoja trijų skirtingų tipų tinklus: ...*), o ne pasyvus sakinyss (pavyzdžiui: *mietuose formuojami skirtingų tipų tin-*

klai: ...). Drąsiai formuluokite ilgą, tikslią, detalią tezę. Jeigu įmanoma – nurodykite, kokių laiku ir kokioje vietoje galioja tokia tezė. Moksliniu tyrimu neįmanoma kažkokio reiškinio išnagrinėti visais laikais bei visame pasaulyje ir apie jį padaryti visa apimančių išvadų. Tezė ir ją atitinkantis darbo tikslas negali būti nukreipti į labai bendro, vadovėlinio teiginio įrodymą.

Pavyzdžiui, įsivaizduokite tyrimą, kur dėmesio centre – neapykantos skleidimas socialinės tinklaveikos priemonėmis internete. Tokio tyrimo tezėje reiktų patikslinti tyrimo laikmetį, socialinę grupę ir socialinių tinklų pavadinimus, nes kiekvienas iš šių aspektų gerokai pakeičia tyrimo išvadas. Prieš 10 metų socialinės tinklaveikos paslaugos atrodė kitaip nei dabar. Jomis naudojosi kitokia vartotojų auditorija, turėjusi kitokius tikslus, įpročius ir technines priemones. Vartotojų elgesys priklausys ir nuo paties socialinio tinklo – pavyzdžiui, „Facebook“, „Twitter“ ir „Instagram“ vartotojų patirtis gali būti visiškai skirtinga. Į skirtingas socialines grupes – pavyzdžiui, paauglius, moteris, etninių ir rasinių grupių atstovus – gali būti nukreiptos skirtingos neapykantos formos, jos gali tapti skirtingų kultūrinių reiškinų ir reakcijų internete katalizatoriais. *Visų įmanomų tyrimo lauko aspektų aprėpti viename rašto darbe neįmanoma, todėl tezėje turi būti aiškiai nurodyta, kokiame kontekste galioja jūsų įrodinėjamas teiginys.*

Į tezės įrodymą turi būti nukreiptas visas darbo turinys: tiek teorinis – apžvelgiantis literatūrą, tiek empirinis – pristatantis tyrimą. Tezės formulavimas ir plėtojimas vyksta visuose rašymo žingsniuose. Pradžioje kitų autorių literatūra, pirminiai tyrimo rezultatai padeda suformuluoti pirminį tezės variantą. Toliau struktūruodami teorinę darbo dalį, ieškodami papildomų literatūros šaltinių, analizuodami ir iš esmės nagrinėdami tyrimo duomenis turite vadovautis pagrindiniu atrankos kriterijumi – ar ši medžiaga padeda įrodyti tezę, ar visgi ji yra įdomi, tačiau su teze nesusijusi. Dėliodami darbo išvadas ir rekomendacijas vėl turite sugrįžti prie tezės, suformuluoti galutinį jos variantą, pagalvoti, kaip ją atspindi darbo visuma, ir įvertinti tezės įrodymo kokybę. Taigi apie tezę reikia galvoti viso rašymo metu.

Įprasta rašto darbo struktūra. Universitetiniai rašto darbai turi struktūrą, apibendrintą 5 lentelėje.

5 lentelė. **Mokslinio darbo sudedamosios dalys**

Antraštinis lapas

Titulinis puslapis, nurodantis instituciją, darbo autorių, pavadinimą, vadovą, turi būti sumaketuotas pagal Filosofijos fakulteto reikalavimus. Bakalauro ir magistro baigiamuosiuose darbuose po antraštinio lapo turi būti pridėtas pateikties lapas. Abiejų lapų pavyzdžius rasite VU FSF „Rašto darbų rengimo reikalavimų atmintinėje“ adresu https://www.fsf.vu.lt/dokumentai/Dokumentainuorodos/FSF_Rasto_darbu_rengimo_atmintine_2019.pdf.

Turinys

Automatiškai sugeneruotas, su visų skyrių ir poskyrių pavadinimais bei puslapių numeriais.

Santrauka

Bakalauro ir magistro baigiamuosiuose darbuose santrauka yra glaustas (iki 2 000 sp. ž.) apibendrinimas pagrindinių faktų apie rašto darbą – jo tikslus, uždavinius, tezę, pagrindinius teorinius teiginius, tyrimo metodiką, pagrindines išvadas ir rekomendacijas.

5 lentelės tęsinys

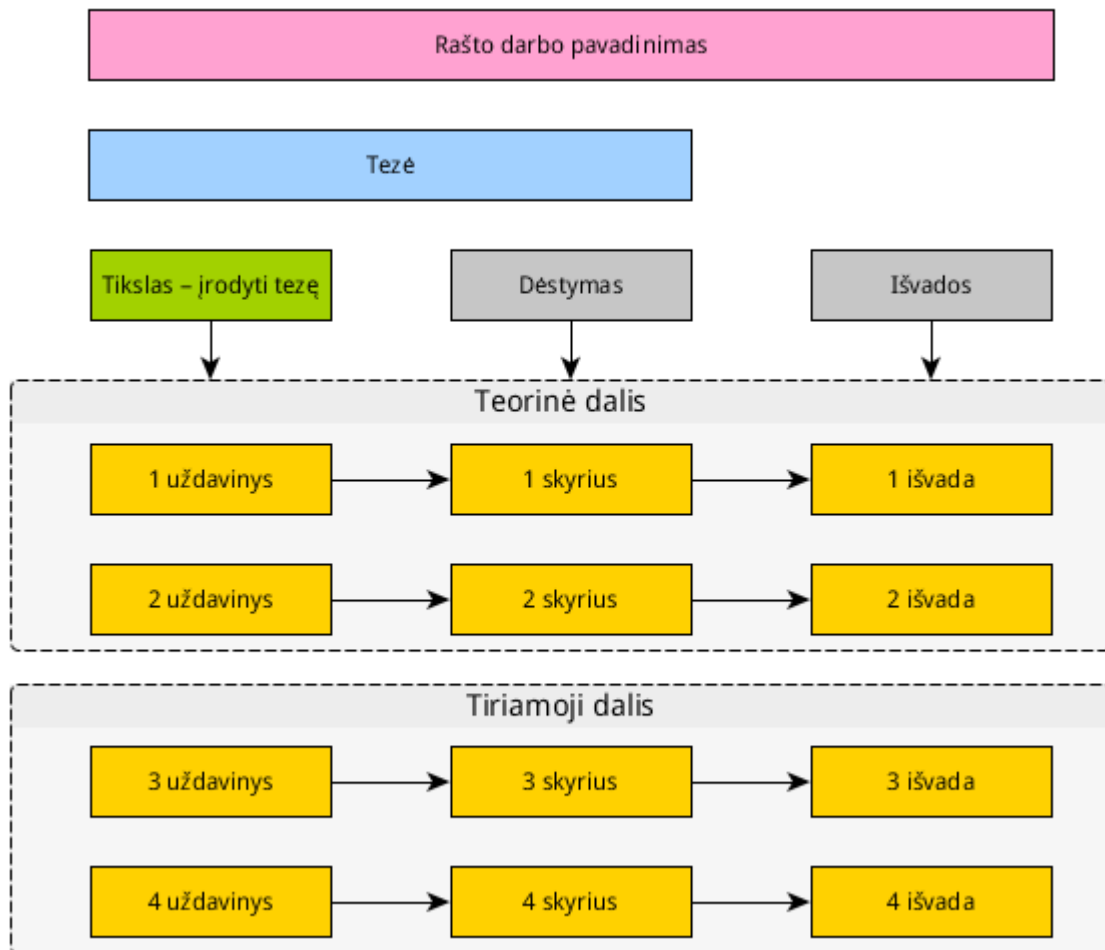
<p>Įvadas</p> <p>Įvade pateikite savo nagrinėjamą problemą, pagrindinę darbo tezę, darbo tikslą ir uždavinius, pagrįskite darbo mokslinį aktualumą, naujumą, trumpai paminėkite, kokiais autoriais ir duomenų šaltiniais remsitės, kokį atliksite tyrimą, kokią metodologinę prieigą ir metodus naudosite, apibūdinkite pagrindinius prieštaravimus, kurie iškyla nagrinėjant pasirinktą temą, trumpai pristatykite darbo struktūrą.</p>
<p>Teorinio dėstymo skyriai ir poskyriai</p> <p>Juose pateikite savo mokslinės problemos išskleidimą, teorinius tezės argumentus, pagrįsdami ir iliustruodami juos perskaityta literatūra bei antrine duomenų analize.</p>
<p>Tyrimo dėstymo skyriai ir poskyriai</p> <p>Juose pateikite detalią informaciją apie tyrimo metodiką, duomenų rinkimą, apdorojimą, duomenų analizę, rezultatų interpretaciją ir aptarimą, palyginimus su kitų tyrimų rezultatais, sąsajas su teoriniu darbu pagrindu.</p>
<p>Išvados</p> <p>Išvadose apibendrinkite savo tezę ir argumentus, įvertinkite, kaip sekėsi įrodyti tezę, kas paaiškėjo, o kas liko neaišku, kokie klausimai atsakyti, o kokie – ne, kaip būtų galima tęsti pradėtus tyrinėjimus, kokie yra atlikto darbo privalumai ir trūkumai, kuriuos būtų galima ištaisyti ateityje, jeigu yra – rekomendacijos.</p>
<p>Bibliografija</p> <p>Naudotų literatūros ir duomenų šaltinių sąrašas.</p>
<p>Priedai</p> <p>Papildoma tyrimo medžiaga bei duomenys.</p>

Struktūros nuoseklumas. Rašto darbo struktūra turi būti nuosekli: peržvelgę darbu turinį skaitytojai turėtų apytiksliai įsivaizduoti, apie ką yra kiekvienas skyrius ir kokia yra viso darbo minties eiga. Paprastai skyrių eilės tvarka dėliojama nuo bendresnių prie konkretesnių, nuo teorinių prie empirinių rezultatų. Kiekvieną skyrių ar poskyrį pradėkite trumpa įvadine pastraipa, paaiškinančia skaitytojams, koks skyriaus tikslas, kaip jame pateikta informacija yra susijusi su pagrindine mintimi, ką naujo ir naudingo galima sužinoti iš perskaičius, kodėl svarbu nagrinėti šią informaciją, norint įsigilinti į darbo temą. Kiekvieno skyriaus pabaigoje parašykite trumpą apibendrinimą apie esminius jame aptartus dalykus ir kaip juos panaudosite toliau, ko skaitytojams tikėtis iš tolesnio teksto. Visi darbo skyriai turi būti reikalingi, atitikti temą, sietis su kitomis dalimis. Empirinėje dalyje būtina remtis įžvalgomis iš teorinės darbo dalies.

Darbo tema (pavadinimas), tezė, tikslas, uždaviniai ir darbo turinys turi vienas kitą atitikti. Kadangi bet kuriame mokslinio darbo etape galite pakeisti arba patikslinti tyrimo kryptį, tekstą būtina peržiūrėti, kad visi šie komponentai vienas kitą atitiktų. Darbo tema (pavadinimas), tezė ir tikslas turi būti suformuluoti pakankamai siaurai ir tiksliai, kad juos būtų lengva susieti su moksline problema, konkrečios situacijos išmanymu, o ne vien abstrakčiais moksliniais terminais. Taip pat ir darbo turinys turi kuo labiau atitikti siaurą ir konkrečią mokslinę problemą. Kuo daugiau darbe tikslumo ir kuo mažiau abstrakcijos, tuo didesnė tikimybė, kad tema (pavadinimas) atitiks turinį, o turinys tinkamai ir įdomiai atskleis temoje (pavadinime) nurodytą mokslinę problemą.

Bet kurio mokslinio darbo tikslas – atsakyti į vieną pagrindinį klausimą. Šį tikslą įgyvendinate suformuluodami tezę – pagrindinį darbo teiginį, glaustą atsakymą į iškeltą klausimą. O šią tezę turėsite įrodyti visu savo rašto darbu. Aiški tezė yra suformuluota kaip teiginys

(jokiu būdu ne klausimas, nes tezė kaip tik yra atsakymas į pagrindinį darbo klausimą ir pagrindinio tikslo įgyvendinimas). Darbo tikslą ir uždavinius tiesiogiai turi atspindėti teorinė literatūros apžvalga, tyrimas, išvados, o uždaviniai turi atitikti pagrindinius tikslo įgyvendinimo etapus, kartu ir tezės įrodymo argumentus. 1 paveiksle pateikta loginė schema, kurioje nurodytos sąsajos tarp tyrimo tikslo bei uždavinių, darbą sudarančių teorinio ir empirinio dėstymo skyrių, išvadų, darbo tezės.

1 pav. Loginis ryšys tarp struktūrinių darbo dalių

Tinkamai suformuluotas tikslas – pakankamai platus, kad aprėptų viso darbo viziją, sujungtų teorinį ir empirinį jo dėmenis. Uždaviniai turi apimti konkrečius žingsnius, kaip įgyvendinsite savo tikslą, o kiekvieno uždavinio įgyvendinimą galite aprašyti atskirame darbo skyriuje. Svarbu, kad tikslas ir uždaviniai būtų konkretūs, nurodytų ne funkciją – pavyzdžiui „atlikti apklausą“, o galutinį rezultatą, kurio galima tikėtis darbe. 6 lentelėje rasite kelis tikslo ir uždavinių formuluočių pavyzdžius.

Struktūrinių dalių ilgis. Nėra iš anksto nustatyto skaičiaus, kiek puslapių turi užimti kiekvienas teksto skyrius ir poskyrius teorijos ir tyrimo dėstymo dalyse. Svarbu, kad jie būtų proporcingi – visi maždaug panašaus dydžio. Jeigu kai kurie skyriai yra gerokai trumpesni nei visi kiti arba užima mažiau nei puslapį, verta juos prijungti prie kitų, o jeigu vienas

6 lentelė. Tikslo ir uždavinių formulavimas

Tikslo formulavimo pavyzdžiai	
<ul style="list-style-type: none"> • Įrodyti, kad [tezė] • Ištirti [konkrečią mokslinę problemą konkrečiu aspektu] • Išnagrinėti [prieštaravimą tarp skirtingų mokslinių pozicijų] 	
Teorinių uždavinių formulavimo pavyzdžiai	Empirinių uždavinių formulavimo pavyzdžiai
<ul style="list-style-type: none"> • Sudaryti teorinį modelį [mokslinės problemos] analizei, remiantis [konkrečiais autoriais] • Konceptualizuoti [konkrečias sąvokas] [mokslinės problemos] kontekste • Įvertinti pagrindines [mokslinės problemos] nagrinėjimo teorines ir metodologines priegas • Atskleisti sąsajas tarp [konkrečių teorinių koncepcijų] • Palyginti [X ir Y autorių] [konkrečias] teorines koncepcijas 	<ul style="list-style-type: none"> • Ištirti, kaip [vyksta konkretūs teorijoje apibrėžti reiškiniai] • Palyginti, kaip atsiskleidžia [konkretūs teorijoje įvardyti veiksniai] [X ir Y atvejais] • Nustatyti, kokie veiksniai lemia sąsajas [tarp konkrečių teoriškai išnagrinėtų reiškinų], taikant [tyrimo metodą] • Patikrinti sudarytą [konkretų] teorinį modelį praktikoje, atlikus [konkretaus atvejo tyrimą] • Išskirti [teorijoje aptarto reiškinio savybes] [mokslinės problemos] atveju

skyrius gerokai ilgesnis už kitus – jį suskaidyti. Universitetiniuose rašto darbuose prasmingiausias dviejų lygių teksto struktūravimas – į skyrius ir poskyrius. Tais atvejais, kai norisi išskirti smulkias teksto dalis, geriau naudoti kitas priemones negu padalijimą į smulkesnius poskyrius. Pavyzdžiui, galima išskirti svarbias sąvokas juodesnėmis ar pasviromis raidėmis, sudaryti punktų sąrašus, lenteles.

Skyrių pavadinimų aiškumas. Skyrių pavadinimai turi kuo tiksliau atitikti skyrių turinį – geriau juos formuluoti siaurus ir konkrečius, o ne plačius ir abstrakčius, nebijoti ilgų skyrių pavadinimų, jeigu jie yra tikslūs ir aiškūs. Pavadinimai privalo atspindėti skyriaus turinį, o ne funkciją. Pavyzdžiui, jeigu turite skyrių, kuriame aprašote interviu apie socialinių tinklų naudojimą, tinkamas pavadinimas yra „Lietuvos studentų socialinių tinklų naudojimo patirtys“, o ne „Interviu rezultatai“. Skyrių pavadinimus reikia formatuoti teksto redagavimo programoje taip, kad vėliau programa galėtų automatiškai sugeneruoti turinį su puslapių numeriais.

Įvadas ir išvados. Įvadas ir išvados – labai svarbios darbo dalys, nes iš jų skaitytojai – tarp jų baigiamojo darbo recenzentai, gynimo komisijos nariai – susidaro įspūdį apie visą darbą. Todėl perskaičius įvadą ir išvadą turi būti vienareikšmiškai aišku, apie ką yra darbas, kokia yra jo tezė, kaip tyrėte problemą ir ką pasiekėte. Įvade ir išvadosose turi būti glaustai pateikta informacija, padedanti skaitytojams nuspręsti, ar jiems verta skaityti visą tekstą. *Kadangi įvadas ir išvados turi atitikti ir sutrumpintai pristatyti galutinę darbo versiją, geriausia tiek įvadą, tiek išvadą rašyti pačioje teksto kūrimo pabaigoje. Kaip neįmanoma sukurti išvadų neatlikus visų tyrimo žingsnių, taip neįmanoma ir parašyti taiklaus įvado, nežinant, kokį galutinį pavidalą įgijo darbas.*

Įvade pristatykite rašto darbo temą, mokslinę problemą, mokslinį aktualumą, ištirtumą ir darbo naujumą, įvardykite darbo tezę, trumpai apibendrinkite, kokia buvo jūsų pagrindinė teorinė medžiaga ir kokį atlikote tyrimą. Visa informacija įvade turi būti susijusi su

pagrindine mokslinė problema ir jūsų atliktu darbu. Nerašykite įvade abstrakčių apibūrinimų (pavyzdžiui, kas yra visuomenė) arba ilgų istorinių įžangų apie tai, kad nusikaltimai yra amžinas žmonijos prakeikimas. Jau įvade – aprašydami problemą, pristatydami mokslininkų ginčus ir vardydami pagrindinę teorinę medžiagą – galite pateikti nuorodas į literatūros šaltinius.

Mokslinę problemą formuluokite pradėdami nuo pagrindinio klausimo, į kurį siekiate atsakyti visu savo darbu. Toliau problemos aprašyme atskleiskite platesnį kontekstą, dėl šio klausimo vykstančius mokslinius ginčus, informacijos spragas. Keliais sakiniais apibendrinkite, kokios yra pagrindinės mokslininkų nuomonės ir kokią visumą jos sudaro šiuo metu, nurodykite pagrindinius autorius, kurių teiginius ir tyrimus analizuosite. Pakomentuokite, kokių žinių dar trūksta šioje srityje, tuomet galėsite natūraliai pereiti prie savo darbo tikslo ir tezės pristatymo.

Mokslinės problemos *aktualumas ir naujumas* ne visada yra aiškus pačioje darbo pradžioje. Jeigu į pasirinktą problemą gilinatės pirmą kartą, jos aktualumą ir savo įnašo naujumą pradžioje tik numanysite. Surinkę literatūrą ir ją perskaitę, jau galėsite įvertinti tikrąjį aktualumą, t. y. kokia yra mokslininkų nuomonių ir atliktų tyrimų įvairovė, kaip tyrėjai ginčijasi arba sutaria dėl šios mokslinės problemos, kur joje slypi intriga. Taip pat literatūros analizė leidžia nustatyti *ištirtumą* – kiek detalai ir išsamiai yra ištirta ši mokslinė problema Lietuvoje ir kitose valstybėse, kokios pagrindinės jos tyrinėjimų spragos, kurias būtina užpildyti, apie kokius problemos aspektus tyrimų yra daug, o apie kuriuos – trūksta.

Mokslinio darbo *naujumas*, kurį taip pat turite aptarti darbu įvade, atsako į klausimą, o koks yra jūsų indėlis į šios problemos tyrinėjimus, kokią nišą jūsų darbas užima šalia visų kitų darbų šia tema, kuriuos skaitėte ir nagrinėjote, ką jis leidžia papildomai arba naujai suprasti apie temą. Naujumą galite pagrįsti įvairiais būdais, pavyzdžiui, pasiūlyti naują atsakymą į klausimą, peržiūrėti kitų autorių argumentus ir papildyti juos naujais, suderinti kelias anksčiau nederintas teorijas. Taip pat naujų įžvalgų galite pasiūlyti, kai atliekate tyrimą apie socialinę grupę, geografinę erdvę ar laiką, kurie dar nebuvo nagrinėjami kitų tyrėjų darbuose, kai tą pačią problemą tiriate naujais tyrimo metodais arba interpretuojate naudodami teorijas, anksčiau šiai problemai netaikytas. Pirmuose rašto darbuose paprastai sunku pasiūlyti kažką tikrai naujo, tačiau kuo daugiau skaitysite ir rašysite, tuo daugiau atrasite būdų įgyvendinti naujumo reikalavimą.

Aprašydami darbo teorinį pagrindą ir atliktą tyrimą, įvade keliais sakiniais nurodykite pagrindinę informaciją: kokie buvo pagrindiniai autoriai arba tyrimų kryptys, kurias detaliau atskleisite dėstymo dalyje, koks buvo tyrimo tikslas, metodas ir imtis (konkrečiais skaičiais).

Įvado pabaigoje trumpai aptarkite rašto darbo struktūrą: keliais sakiniais aprašykite, ką nagrinėsite kiekviename darbo skyriuje.

Teorinė darbo dalis. Rašydami *teorinę dėstymo dalį* – literatūros apžvalgą, turite ne atpasakoti perskaitytą medžiagą, o ją analizuoti: pateikite ne tik kitų autorių minčių santrauką, bet ir papasakokite skaitytojams, kaip ieškojote žinių, kaip jas vertinate, šaltinius lyginkite tarpusavyje – kuo panašūs ir kuo skiriasi skirtingų autorių požiūriai į temą, pagrindinės mintys, prielaidos, kokią informaciją jie pateikia, koks yra jų darbo kontekstas ir kiti kritinio skaitymo metu pastebėti niuansai. Jeigu rašote ilgesnį darbą ir planuojate toliau atlikti tyrimą, teorinę dėstymą galima baigti trumpu apibendrinimu, jame glaustai priminti skaitytojams pagrindinius teorinius akcentus, paaiškinti, kaip skirtingos teorinio

dėstymo dalys yra susijusios viena su kita ir su darbo teze. Daugiau apie tai, kaip pasiruošti ir parašyti teorinę darbo dalį, skaitykite 2 skyriuje.

Tiriamoji darbo dalis. Rengdami kai kuriuos rašto darbus, atliksite ir turėsite aprašyti savarankišką *empirinį tyrimą*, kuriuo įsigilinsite į pasirinktą savo problemos aspektą realiajame gyvenime. Pavyzdžiui, surengsite apklausą, interviu, stebėjimą, statistinių duomenų analizę, turinio analizę, socialinio tinklo analizę, etnografiją, diskusijų grupę. Tuomet turėsite pateikti skyrelį, kuriame aprašysite tyrimo metodiką, ir kelis skyrelius, kuriuose analizuosite duomenis, juos interpretuosite, teiksime rekomendacijas.

Tyrimo metodika – mokslinio darbo skyrelis, kuriame detalai aprašysite, kaip atlikote tyrimą, kokius priėmėte su tyrimu susijusius sprendimus, kaip pagrindžiate kiekvieną pasirinkimą. Šis skyrelis turi būti tarsi instrukcija, kuria vadovaudamiesi kiti tyrėjai galėtų aiškiai suprasti, kaip atlikote tyrimą, ir tiksliai jį atkartoti. Paprastai tyrimo metodikos skyrelyje yra aprašomi šie pagrindiniai aspektai: tyrimo problema, tyrimo tikslas ir klausimai, tyrimo metodas, duomenų atranka ir imtis, tyrimo instrumentai, tyrimo procedūra. Tikslus tyrimo metodikos turinys priklauso nuo pasirinkto tyrimo metodo ir problematikos. Apie juos mokysitės per kiekybinių ir kokybinių tyrimų metodų kursus. Daugiau informacijos apie tyrimo metodikos aprašymą skirtingo tipo tyrimuose – 3 skyriuje.

Duomenų analizę ir interpretaciją perteikiantys darbo skyriai įgyvendina kelis tikslus. Visų pirma, jie perteikia naują informaciją, kurią sužinojote tyrimo metu. Duomenis turite ne aprašyti, o analizuoti. Kitaip sakant, struktūruoti analizę pagal tai, kaip duomenys atsako į klausimus, kuriuos iškėlėte tyrimo metodikoje, formuluoti konkrečius atsakymus į šiuos klausimus ir nurodyti, kokie argumentai iš duomenų juos įrodo, pateikti iliustracijų ir pavyzdžių. Duomenų analizė – tai aprašymas, papildytas palyginimu, panašumų ir skirtumų nurodymu, pagrindinių ir išskirtinių atvejų išryškinimu ir struktūruojamas pagal tai, į kokius tyrėjams ir skaitytojams svarbius klausimus atsako skirtingi duomenų pjūviai. Analizės tikslas – apžvelgti pagrindinius tyrimo rezultatus skaitytojams suprantama forma. Kitas žingsnis – duomenų interpretacija arba rezultatų įvertinimas. Šiame skyrelyje arba skyreliuose turite susieti tai, ką aprašėte duomenų analizėje, su savo teorine medžiaga. Kaip literatūros apžvalgoje aptartos bendrosios ir specifinės teorijos padeda suprasti ir paaiškinti gautus duomenis? Kokiais aspektais gauti rezultatai panašūs į kitų šios problemos tyrimų rezultatus, o kokiais aspektais skiriasi? Lygiai taip pat kaip analizė, duomenų interpretacija turi padėti įrodyti pagrindinę darbo tezę, atsakyti į tyrimo pradžioje iškeltus klausimus, taip pat aiškiai susieti empirinę darbo dalį su teorine dalimi. Daugiau informacijos apie tyrimo metodikos aprašymą skirtingų tipų tyrimuose – 3 skyriuje.

Darbo išvados ir rekomendacijos. *Išvadose* svarbu priminti tezę ir apibendrinti argumentus – kaip tą tezę savo darbe įrodėte, remdamiesi teorine ir empirine medžiaga, taip pat galima įvertinti stipriąsias ir silpnąsias darbo dalis, pasiūlyti tolesnių tyrimų kryptis, įvertinti darbo praktinę reikšmę. Kaip ir įvade, išvadose reikia vengti abstrakčių, bendro pobūdžio teiginių, o pačios išvados turi atitikti darbo turinį. Išvadose nepateikite naujos dalykinės informacijos, neminėkite autorių, kurių neaptarėte darbe.

Rekomendacijos formuluojamos atlikus tyrimą ir pritaikius jo rezultatus. Aiškiai nurodykite rekomendacijų auditoriją – pavyzdžiui, jos gali būti skirtos organizacijų vadovams, politinių sprendimų priėmėjams, konkrečių profesijų atstovams. Skirtingoms tikslinėms grupėms gali būti formuluojamos skirtingos rekomendacijos. Nustatę tikslinę grupę, pagalvokite apie jos poreikius – kokius rezultatus jai būtų svarbiausia pritaikyti savo kasdienėje

veikloje. Rekomendacijose būtina remtis teorine medžiaga ir empirinio tyrimo rezultatais. Tai negali būti bendro pobūdžio patarimai, kuriuos galima sugalvoti ir neįsigilinus į temą. Jos turi nukreipti į konkrečiai įvardijamų problemų sprendimą. Pavyzdžiui, užuot teikę abstrakčią rekomendaciją „teismams reikia gerinti savo viešą įvaizdį“, konkretizuokite: „jeigu reikia pagerinti teismų viešą įvaizdį tarp 19–30 m. jaunimo, tinkamiausia priemonė – komunikacija socialiniuose tinkluose, o jeigu orientuojamasi į 50 m. ir vyresnę auditoriją – geriausia priemonė ryšiui kurti yra televizija“. Toliau būtų galima sukongretinti temas, su kuriomis turėtų dirbti teismų komunikacijos specialistai, siekdami didinti auditorijos pasitikėjimą ir palaikymą.

Formuluodami rekomendacijas mokslines žinias pritaikote praktinėms situacijoms. Galvokite apie tai, kaip literatūroje pateiktą informaciją galima panaudoti konkrečioms problemoms spręsti, pateikite taikymo pavyzdžių. Rekomendacijos turi atsakyti į klausimą, kaip moksliniai atradimai pravers sprendžiant realias socialinių grupių, organizacijų arba visuomenių problemas. Šiuo atveju esate tarpininkai tarp mokslinių žinių ir kasdienybės pasaulio. Jeigu turite aiškų tyrimo užsakovą, pavyzdžiui, rašto darbo tikslas – atlikti konkrečios valstybės institucijos atvejo studiją, tuomet rekomendacijas pritaikykite, visų pirma, šiam klientui.

Darbo priedai. *Priedai* yra rašto darbą papildanti medžiaga, kuri nelaikoma pagrindinio teksto dalimi, ji neįtraukiama skaičiuojant teksto apimtį spaudos ženklais. Socialinių mokslų rašto darbų prieduose paprastai reikia pateikti tyrimo medžiagą – klausimynus, statistinių duomenų lenteles, interviu išrašus, analizuotų straipsnių, bylų, dokumentų sąrašus, vaizdinę medžiagą, tarpinius duomenų apdorojimo produktus – stambias lenteles, grafikus, teminius medžius. Prieduose pateikite visą medžiagą, kuri savo apimtimi yra per didelė, kad būtų tiesiogiai įtraukta į tekstą, tačiau gali praversti kaip įrodymas, kad tyrimą atlikote sąžiningai, padėti suprasti, kaip pasiekėte darbo rezultatus ir suformulavote pagrindines išvadas. Prieduose pateikta informacija taip pat leidžia įvertinti praktinius tyrimo atlikimo įgūdžius – ar surinkote kokybišką medžiagą, atitinkamai ją analizavote ir interpretavote.

Apibendrinimas. Rašto darbo struktūra – pagrindinis žemėlapis, kuris nurodo, į kokią kelionę leisitės toliau dirbdami prie rašto darbo. Struktūros (kad ir juodraštinės) apgalvojimas leidžia sklandžiau planuoti laiką, skaidyti didžiąją kelionę – visą rašto darbą – į įveikiamus maršrutus, pasirinkti tinkamą ekipiruotę ir pakeleivius. Tinkama rašto darbo struktūra – darbo griaučiai, kurie atspindi jo turinį ir parodo, ką padarėte (arba padarysite), kad išsamiai atskleistumėte savo temą.

2. Teorinė rašto darbo dalis

2.1. MOKSLINĖS INFORMACIJOS ŠALTINIŲ PASKIRTIS, PAIEŠKA IR ĮVERTINIMAS

Šiame poskyryje aptarsime:

- **Kokio pobūdžio informacijos galima rasti moksliniuose šaltiniuose?**
- **Kur, kaip ir kokių ieškoti mokslinės informacijos šaltinių?**
- **Kokie informacijos šaltiniai yra tinkami ir netinkami moksliniame darbe?**

Pradėję nagrinėti mokslinę problemą, pirmiausia turite analizuoti mokslinę literatūrą. Mokslininkų aprašytos teorijos ir tyrimai padės suprasti, kaip pasirinktą mokslinę problemą sprendė kiti mokslininkai, kokiais argumentais įrodinėjo savo tezes, kokius atliko tyrimus ir kokius gavo rezultatus. Savo tekste turėsite aprašyti ir išanalizuoti šią medžiagą – tai vadinama *teorine rašto darbo dalimi* arba *literatūros apžvalga*.

Teorinė dalis moksliniam rašto darbui reikalinga tam, kad paaiškintumėte, kas jau žinoma apie šią problemą, kaip pritaikysite šias žinias savo darbe. Taip pat literatūros skaitymas padeda praturtinti ir išplėsti savo požiūrį į nagrinėjamą problemą, o kai vėliau atliksite tyrimą – teorinė dalis suteiks jam pagrindą. Pavyzdžiui, galite dalį teorinės medžiagos panaudoti kurdami tyrimo metodiką, dalį – interpretuodami duomenis, paaiškindami gautus rezultatus.

Mokslinės informacijos paskirtis. Mokslinėje literatūroje pateikiama informacija gali būti kelių skirtingų lygmenų. Atsižvelgdami į tai, kokiam lygmeniui priklauso nagrinėjama medžiaga, galėsite ją pritaikyti skirtingiems tikslams:

1. *Bendrosios teorijos* siekia labai plačiai paaiškinti bendrą mokslinės problemos kontekstą. Pavyzdžiui, ką reiškia sąvoka *socialinė kontrolė*? Kaip skiriasi gamintojų, vartotojų ir informacinė visuomenė? Kaip visas socialinio gyvenimo sritis paveikia globalizacija? Šios teorijos padeda suvokti nagrinėjamo reiškinių ir jo veikimo aplinkybes, praplėsti intelektualinį akiratį, vėliau – interpretuoti rezultatų reikšmę.
2. *Specifinės teorijos* siekia aprašyti konkrečius socialinius reiškinius. Pavyzdžiui, nuskaltimų priežastis gali aiškinti R. Mertonio įtampos teorija, A. Coheno subkultūrų teorija, D. Matzos ir G. Sykeso neutralizacijos technikų teorija, taip pat daugelis kitų. Jos praverčia planuojant ir kuriant tyrimo metodiką, struktūruojant duomenų analizę, interpretuojant rezultatus.
3. *Empirinių tyrimų ir studijų* aprašymuose pateikiama naujausia informacija apie tai, ką ir kaip pasirinktoje srityje tyrinėjo mokslininkai ir kokius gavo rezultatus. Tyrimų nagrinėjimas svarbus norint suprasti, kaip pasirinktą mokslinę problemą sprendžia kiti tyrėjai: kokiomis bendrosiomis ir specifinėmis teorijomis jie remiasi, kokius naudoja tyrimo metodus ir ką atskleidžia jų rezultatai. Tuomet, žinodami, kas jau padaryta ir daroma, galėsite sugalvoti savo tyrimą, jį pagrįsti, paaiškinti, kaip užpildysite esamų tyrimų spragas arba juos praplėsite, o atlikę tyrimą – palyginti savo rezultatus su kitais ir aptarti jų panašumus bei skirtumus.
4. *Metodinė literatūra* nagrinėja įvairius duomenų rinkimo ir analizės metodus bei įrankius. Ši literatūra praverčia ruošiantis atlikti savarankišką tyrimą arba sprendžiant

praktines problemas, su kuriomis susiduriate pradėję atlikti tyrimus. Metodinėje literatūroje rasite patarimų, kaip pasirinkti tinkamiausią tyrimo metodą, kaip išsirinkti tyrimo dalyvius ar kitą tiriamąją medžiagą, kaip sudaryti tyrimo instrumentą (pavyzdžiui, apklausos anketą arba interviu gaires), kaip dirbti su duomenų analizės įrankiais (pavyzdžiui, statistikos apdorojimo programomis arba vizualiniais duomenimis). Metodinė literatūra yra svarbi, nes atlikti kokybišką, patikimą tyrimą yra daug sudėtingiau, nei atrodo iš pirmo žvilgsnio.

5. *Socialiniai duomenys* – kitų tyrėjų ar institucijų, pavyzdžiui, Lietuvos statistikos departamento, surinkti ir viešai prieinami duomenys, pateikiami tokia forma, kokia buvo surinkti – be analizės ir interpretacijos. Juos struktūruodami, vizualizuodami ir komentuodami atliekate *antrinę duomenų analizę*, kuri padeda suformuluoti papildomų argumentų savo tezėms, susieti teorinius teiginius su realia situacija.

Mokslinių šaltinių paieška. Visas šias skirtingas informacijos formas būtina gauti iš *mokslinių* informacijos šaltinių – mokslinių knygų ir straipsnių, kurių autoriai yra mokslininkai, o patys tekstai recenzuoti – kitų mokslininkų įvertinti kaip tinkami publikuoti.

Dvi pagrindinės mokslinių šaltinių paieškos vietos yra mokslinių straipsnių duomenų bazės internete ir biblioteka. Norėdami ieškoti juose sau tinkamos medžiagos, turėsite sugalvoti dviejų rūšių – bendresnius ir konkretesnius – paieškos žodžius, kuriuos reikės įvesti į mokslinių duomenų bazių paieškos sistemas arba bibliotekos katalogą. Bendri paieškos žodžiai susiję su platesne tyrinėjimų sritimi (pavyzdžiui, socialiniai tinklai, kalėjimai, migracijos teorijos), konkretesni – su pasirinkta tyrimo problema (pavyzdžiui, biologinės nusikaltimų priežastys, tarpkultūriniai santykiai globaliose korporacijose ar tarpukario Lietuvos lyčių politika). Paieškai bibliotekos kataloge tinka platesni paieškos žodžiai, o straipsniams duomenų bazėje – konkretesni. Atitinkamai, jeigu rasite per mažai medžiagos, naudodami konkrečius paieškos žodžius, bandykite juos keisti sinonimais arba paleisti platesnę paiešką. Dar vienas būdas ieškoti informacijos, jei radote tinkamą autorių – pagal pavardę ieškoti daugiau jo kūrinių arba peržiūrėti patikusio šaltinio bibliografiją ir toliau ieškoti joje paminėtų šaltinių.

Oficialių socialinių duomenų ieškokite statistikos rinkimo institucijų, atvirų mokslinių duomenų svetainėse. Kiekvienoje Europos valstybėje yra įsikūrusi už statistiką atsakinga valstybės institucija. Lietuvoje tai – Lietuvos statistikos departamentas⁴, Europos Sąjungos mastu duomenys renkami Eurostato duomenų bazėje⁵. Valstybės institucijos vis daugiau savo kaupiamų ir tvarkomų duomenų pateikia viešai – tai *atviri duomenys*, kuriuos galima rasti daugelio institucijų interneto svetainėse⁶.

1 priede yra išvardyti pagrindiniai literatūros ir duomenų paieškos šaltiniai: bibliotekos katalogai, sociologams ir kriminologams naudingiausios mokslinių straipsnių duomenų bazės, pagrindiniai Lietuvoje leidžiami kriminologijos ir sociologijos srities moksliniai žurnalai, kiekybinių ir kokybinių socialinių duomenų paieškos įrankiai. O 7 lentelėje pateikti keli pavyzdžiai, kaip skirtinguose mokslinės informacijos šaltiniuose ieškoti informacijos savo rašto darbui.

4 Sužinokite daugiau: <https://osp.stat.gov.lt>.

5 Sužinokite daugiau: <https://ec.europa.eu/eurostat>.

6 Sužinokite daugiau: <http://opendata.gov.lt/index.php?vars=/public/public/search>.

7 lentelė. Informacijos paieškos pavyzdys

Darbo tema <i>Informacinės visuomenės raida šiuolaikinėje Lietuvoje: etnografinis tyrimas</i>		
<p>Paieškos žodžiai bibliotekos kataloge:</p> <ul style="list-style-type: none"> • informacinė visuomenė • informacijos visuomenė • internetas Lietuvoje • information society 	<p>Paieškos žodžiai mokslinių straipsnių duomenų bazėse:</p> <ul style="list-style-type: none"> • internet use in Lithuania • information society in Lithuania • information society in East Europe • internetas Lietuvoje • ethnographic research of internet use • virtuali etnografija 	<p>Susiję oficialūs statistiniai duomenys (naudojami norint susipažinti su kontekstu):</p> <p>EUROSTAT: Digital economy and society statistics - households and individuals https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Digital_economy_and_society_statistics_-_households_and_individuals</p> <p>Digital economy and society statistics – enterprises https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Digital_economy_and_society_statistics_-_enterprises</p> <p>Lietuvos statistikos departamento oficialios statistikos portalas:</p> <ul style="list-style-type: none"> • informacinės technologijos namų ūkiuose • informacinės technologijos valstybės ir savivaldybių įstaigose • informacinių technologijų naudojimas įmonėse <p>https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize</p>

Prieiga prie mokslinių straipsnių duomenų bazių. Daugelyje duomenų bazių, per kurias pasiekiami moksliniai straipsniai, reikia sumokėti už straipsnių peržiūrą. Universitetai ir bibliotekos suteikia savo lankytojams nemokamą prieigą prie tokio turinio. *Kai kurios bibliotekos, tarp jų ir VU biblioteka, suteikia galimybę nuotoliniu būdu prisijungti prie universitetinio tinklo ir per jį pasiekti šį turinį nemokamai, nesvarbu, kur tuo metu esate.* Tikslios instrukcijos, kaip prisijungti prie VU VPN sistemos, yra pateikiamos universiteto tinklalapyje (<https://www.vu.lt/it/paslaugos/irenginiai-programos-tinklai-ir-spausdinimas/vu-vpn>). Lietuvių autorių tyrimų galite ieškoti tiesiogiai naršydami Lietuvoje leidžiamus mokslinius žurnalus.

Šaltinių įvairovė. *Moksliniuose straipsniuose* tyrėjai paprastai publikuoja informaciją apie publikavimo metu vykdomus ar neseniai užbaigtus tyrimus. Jų tikslas – greitai pasiekti skaitytojus ir glaustai aprašyti pagrindinius rezultatus. O *mokslinėse knygose (monografijose)* pateikta informacija gali būti kaupiama ir kuriama ilgesnį laiką, jose pateikiamos fundamentalios įžvalgos, kurios remiasi ilgalaikę tyrėjo patirtimi. Rinkdami informacijos šaltinius, atkreipkite dėmesį į jų publikavimo datą ir įvertinkite, kokią įtaką ji daro rezultatams. Straipsnius verta rinktis ne senesnius nei 5–10 metų (ypač sparčiai besikeičiančiose srityse, tokiose kaip masinės medijos ar naujos technologijos), nebent tikslingai norite iširti, kaip istoriškai keitėsi pasirinktos mokslinės problemos tyrinėjimai. Knygos gali būti ir senesnės, tačiau turite įvertinti, kas per tą laiką pasikeitė ir kokią įtaką pokyčiai daro turinio

interpretavimui – ką iš monografijoje išdėstytos medžiagos dar galima naudingai taikyti, nagrinėjant dabartinę situaciją, o ką – nebe.

Pradėdami dirbti su nauja tema, ieškokite kuo įvairesnių informacijos šaltinių: tiek monografijų, tiek straipsnių, tiek lietuvių, tiek anglų ar kitomis užsienio kalbomis. Medžiagos užsienio kalba, ypač anglų, daugeliu temų rasite žymiai daugiau, tačiau svarbu apžvelgti lietuvišką tyrimų lauką. Ar buvo Lietuvoje tyrinėta ši tema? Kaip tai buvo daroma? O jeigu nebuvo – kokie artimiausi panašūs tyrimai jau atlikti? Faktas, kad kažkokios informacijos surasti nepavyko, irgi gali būti reikšmingas ir vertas paminėti rašto darbe.

Mokslinio šaltinio įvertinimas, atsižvelgiant į darbo temą. Peržiūrėdami, rūšiuodami ir rinkdamiesi, su kokiais moksliniais šaltiniais dirbsite toliau, įvertinkite, kaip konkretus informacijos šaltinis susijęs su jūsų darbo moksline problema. Įvertinti knygą padės turinys bei santrauka, mokslinį straipsnį – santrauka (angl. *abstract*), įvadas ir išvados. Šaltiniai turi padėti atsakyti į klausimus, dėl kurių ėmėtės rašyti rašto darbą. Jeigu paaiškėja, kad medžiaga netinkama, verčiau jos atsisakyti ir visai nenaudoti negu pritempti prie rašomo teksto. Taip pat dauguma naudojamų šaltinių turi būti susiję su studijuojama disciplina – kriminologija ar sociologija. Sociologams reiktų turėti omenyje, kad galima naudoti ir kitų mokslo sričių tekstus, bet svarbu, kad pagrindinė perspektyva nagrinėjant iškeltą problemą neperžengtų sociologijos ribų ir nepavirstų psichologine, istorine ar teisine. Kriminologams, kurių studijų programa yra tarpdalykinė, gali tekti dažniau derinti kelių disciplinų (sociologijos, psichologijos, teisės ir kitų) šaltinius. Tokiais atvejais turite pagalvoti ir savo tekste paaiškinti, kuo vertinga informacija iš kiekvienos disciplinos bei kaip ją integruosite savo darbe.

Netinkami šaltiniai. Visiškai netinkami naudoti yra beletristiniai šaltiniai (grožinė literatūra), publicistiniai šaltiniai (žurnalistų kuriami straipsniai, publikuojami masinėse medijose). Šių šaltinių nenaudokite, nes informacija juose dažnai nepatikrinta, gali būti nepatikima, netiksli, šališka arba sugalvota. Netinkami yra ir mokslo populiarinimo šaltiniai. Jų autoriai neapkraudami skaitytojų ir supaprastindami informaciją supažindina su mokslo tyrimų rezultatais, tačiau praleidžia detalią informaciją apie mokslinių teorijų taikymą ir tyrimo metodus. Nesiremkite bakalauro ir magistro darbais arba, jeigu vis dėlto matote būtinybę jais remtis – itin kritiškai vertinkite jų turinį bei įsitinkite, kaip jie buvo įvertinti komisijos, nes tai yra mokomieji darbai, kuriuose gali būti klaidų bei netikslumų.

Atsargiai ir kritiškai reiktų vertinti tyrimus ir tyrimų ataskaitas, taip pat duomenų bazes, kurias rengia ne mokslo įstaigos, o *valstybės institucijos* (pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Vyriausybė, ministerijos), *tarptautinės valdysenos organizacijos* (pavyzdžiui, Europos Komisija, Jungtinių Tautų Organizacijos padaliniai) ar *tyrimus atliekančios nevyriausybines organizacijos* (pavyzdžiui, „Transparency International“, Pilietinės visuomenės institutas). Juose gali būti vertingų bei įdomių duomenų, tačiau būtina įvertinti tyrimų, analizės, duomenų kokybę bei apribojimus. Pavyzdžiui, organizacijos, siekiančios paveikti viešąją nuomonę, atliktas tyrimas gali būti šališkas ir atspindėti organizacijos poziciją nagrinėjamu klausimu, o ne visapusišką situaciją. Valstybinio statistikos departamento surinkti duomenys gali būti tikslūs, rodyti, kaip keičiasi nagrinėjamas reiškinys bėgant metams, tačiau atspindėti tik tą jo dalį, kurią įmanoma aprašyti oficialios statistikos priemonėmis. Pavyzdžiui, teisėsaugos institucijos pateikia statistikos departamentui duomenis apie užregistruotus nusikaltimus, tačiau jais remiantis neįmanoma įvertinti latentinių nusikaltimų – įvykių, apie kuriuos niekas nepranešė policijai. Kitas pavyzdys – smurto atvejų skaičius artimoje aplinkoje gali sil-

pnai atspindėti realiai patiriamą smurtą, nes apie daugelį atvejų aukos niekam nepraneša. Nederėtų naudotis duomenimis, kurie pateikiami NE valstybinių institucijų ar patikimų, tyrimus atliekančių organizacijų, o, pavyzdžiui, publikuojami masinėse medijose.

Mokslinio rašto darbo literatūros apžvalgai tinkami ir netinkami informacijos šaltiniai apibendrinti 8 lentelėje.

8 lentelė. **Šaltinių pasirinkimas mokslinio rašto darbo literatūros apžvalgai**

Tinkami šaltiniai	Netinkami šaltiniai
<ul style="list-style-type: none"> • Mokslininkų knygos (monografijos) • Mokslininkų straipsniai, publikuojami moksliniuose žurnaluose ir mokslinių straipsnių duomenų bazėse • Oficialios statistikos duomenų bazės • Mokslinių tyrimų duomenų talpyklos • Valstybės institucijų, tarptautinės valdysenos organizacijų, nevyriausybinų organizacijų tyrimai 	<ul style="list-style-type: none"> • Grožinė literatūra • Straipsniai ir kitos publikacijos masinėse medijose • Mokslo populiarinimo knygos ir straipsniai • Populiariosios psichologijos kūriniai • Religiniai tekstai • Kitų studentų rašto darbai (referatai, bacheloro ir magistro darbai)

Šaltinių skaičius. Dažnai studentai klausia, kiek mažiausiai mokslinių šaltinių reikia panaudoti rašto darbe, ir tikisi išgirsti konkretų skaičių. Tačiau tiksliai atsakyti į tokį klausimą nėra įmanoma. Įsivaizduokite, kad vienas žmogus perskaito tris knygas po 100 puslapių, kitas – 15 straipsnių po 20 puslapių. Abu jie apdoros 300 puslapių informacijos, tačiau pirmasis nurodys 3 šaltinius, o kitas – 15. Kaip nustatyti, ar jie atliko vienodos apimties darbą? Šaltinių reikia turėti tiek, kad padėtų išsamiai ir detaliam atsakyti į rašto darbe keliamus klausimus, būtų susiję su tema. Šaltinių paieškos pradžioje verta jų surasti daugiau, nei realiai panaudosite, nes dalį teks atmesti po pirminės peržiūros, dalis atkris, kai aktyviai dirbsite su tekstu, dar viena dalis taps nebetinkama, jei darbas pasisuks kitokia linkme, nei numanėte iš pradžių – taip kartais atsitinka. Geriau surinkti daug šaltinių ir dalies nepanaudoti nei paskutinę minutę suprasti, kad jų trūksta ir nebėra laiko ieškoti.

Apibendrinimas. Informacijos paieška vyksta keliais etapais, kuriuos galite kartoti, kol surinksite pakankamai medžiagos. Įvedę įvairius reikšminius žodžius ir jų sinonimus į paieškos sistemas, gausite nuorodas į didžiulius kiekius mokslinės medžiagos – straipsnių, knygų ar jų ištraukų, studijų. Įvertinkite kiekvieno rezultato pavadinimą, santrauką, datą ir publikacijos vietą (pavyzdžiui, kokiam žurnale išspausdintas mokslinis straipsnis). Kaupkite tinkamą bei įdomią medžiagą, o ją surinkę – peržiūrėkite ir surūšiuokite į potemes – tai suteiks struktūrą skaitymui, o vėliau – rašymui.

2.2. KRYPTINGAS MOKSLINĖS LITERATŪROS SKAITYMAS IR NAGRINĖJIMAS

Šiame poskyryje aptarsime:

- **Kas yra skaitymo užrašai ir kokia jų nauda?**
- **Kokios informacijos ieškoti moksliniuose šaltiniuose?**
- **Kaip mokslinius šaltinius ne tik referuoti, bet ir analizuoti?**
- **Kaip kritiškai vertinti skirtingo tipo mokslinės informacijos šaltinius?**

Mokslinės literatūros skaitymo tikslas – sužinoti kuo daugiau informacijos apie nagrinėjamą temą, šią informaciją susisteminti ir pritaikyti savo rašto darbo reikmėms.

Skaitymo užrašai. Kai surenkate mokslinius šaltinius ir juos surūšiuojate, laikas kitam žingsniui – juos perskaityti ir paruošti skaitymo užrašus. Skaitymo užrašai, konspektai, citatų rinkiniai, lentelės ar schemos – priklausomai nuo to, kokia forma jums patogiau ir priimtinausia – reikalingi tam, kad iš skaitinių ištrauktumėte reikalingą informaciją, pasižymėtumėte ją sau aiškia forma. Peržvelgę šią medžiagą turite lengvai atsiminti, apie ką buvo tekstas, kokios buvo jo pagrindinės mintys ir kaip jį galite panaudoti savo darbe. Jeigu iš eilės tiesiog perskaitysite keliasdešimt straipsnių ar kelias knygas, didžiąją dalį informacijos užmiršite, nes žmogaus trumpalaikė atmintis nesutalpina tiek informacijos. *Skaitymo užrašai – tai jungtis tarp literatūros skaitymo ir nuosavo teksto rašymo.* Juose sukaupiate pagrindines mintis – toliau reikia jas surūšiuoti logine tvarka, detalai aprašyti, paaiškinti, išanalizuoti.

Tinkamai paruošti skaitymo užrašai padeda išvengti plagiato. Juose sutrumpintai, savo žodžiais pažymite pagrindines teksto mintis, o jas aprašydami detaliau, praplėsdami ir pridėdami įžvalgų neatkartosite tokių pat žodžių kaip originaliame tekste. Skaitymo užrašuose visada iš karto aiškiai žymėkite, iš kurio šaltinio yra informacija, užsirašykite tikslų puslapį ar puslapius – tuomet rašydami savo tekstą lengviau įterpsite nuorodą į literatūrą ir nereikės antrą kartą naršyti ir ieškoti, kur aprašyta viena ar kita idėja.

Mokslinės literatūros skaitymo tikslai. Skaitydami kiekvieną tekstą turite nustatyti, kokios informacijos ieškosite ir koku tikslu ją panaudosite savo darbe. Pavyzdžiui, jeigu norite apibendrinti anksčiau atliktų tyrimų rezultatus, jums reikės skaityti straipsnius su tyrimų aprašymais ir didžiausią dėmesį skirti skyreliams, kuriuose pateikti rezultatai. O jeigu norite palyginti kelių skirtingų autorių teorijas, jų straipsniuose ar knygose jums teks ieškoti pagrindinių teorinių teiginių, suprasti, kaip jie (įtikinamai ar ne) įrodomi. Tam, kad galėtumėte palyginti, reikėtų visuose straipsniuose ieškoti atsakymų į panašius klausimus – tuomet paaiškės, kuo skiriasi ir kuo tarpusavyje panašūs įvairių autorių atradimai. Skaitydami galvokite apie tai, kuo naudinga perskaityta informacija ir kurioje savo darbo dalyje ją aprašysite.

Mokslinių šaltinių aprašymo tikslas – ne juos atpasakoti, o pateikti analizę ir kritinį vertinimą, todėl ir skaitymas turi vykti įjungus kritinį žvilgsnį. Kritinis skaitymas – skaitymo būdas, kai skaitytojas gilinasi į teksto logiką, įvertina jo privalumus ir trūkumus, siekia suprasti autorių tikslus, teksto atsiradimo kontekstą. Kritinis skaitymas leidžia susidaryti apie tekstą pagrįstą nuomonę ir atrasti jame probleminių aspektų, kurių nepavyksta pastebėti iš pirmo žvilgsnio.

Konkretūs aspektai, kuriuos skaitant svarbu išgvildinti iš teksto, priklausys nuo dviejų veiksnių. Pirmia, kokio tipo šaltinius nagrinėjate – bendras ar specifines teorijas, empirinių tyrimų rezultatus (daugiau apie tai – 3 skyriuje). Antra, į kokius savo darbe keliamus

klausimus siekiate atsakyti. Šie du veiksniai padės atrinkti tas literatūros vietas, kurios naudingos ir reikšmingos būtent jūsų darbei. Jeigu vienas iš jūsų tikslų – suprasti plika akimi nematomą, abstraktų reiškinį, pavyzdžiui, socialines deviacijas, galios santykius, vartotojų visuomenę, jums reikės pradėti nuo tinkamo sąvokos apibrėžimo, reiškinio charakteristikų. Tuomet skaitydami teorinius straipsnius kreipsite dėmesį į skirtingų autorių pateikiamus apibrėžimus. Apibendrinsite pagrindinius jų panašumus ir skirtumus bei galėsite pagrįsti, kuris apibrėžimas tinkamiausias jūsų tyrimo kontekste. Kito tame pačiame darbe įgyvendinamo tikslo pavyzdys – apžvelgti skirtingų pasaulio regionų patirtį, pavyzdžiui, socialinių problemų sprendimo praktikas. Tuomet turėsite rasti kuo daugiau empirinių tyrimų, susijusių su šiuo reiškinio skirtingose valstybėse, ir vertinsite kontekstą – kaip rezultatų panašumus ir skirtumus nulemia kultūra, geopolitinė padėtis, skirtingos ekonominės ir socialinės sąlygos, autorių nuostatos, tyrimo metodai. Skirtingi skaitymo tikslai priklausys nuo to, kokius skyrius ir poskyrius numatėte savo darbe.

Atsakymus į keliamus klausimus žymėkite skaitymo užrašuose. Skaitydami iš karto žymėkitės ir mintis, kaip šaltinį galima pritaikyti jūsų darbe, nes skaitant didelius kiekius tekstų tokia informacija greitai pasimiršta. Priklausomai nuo to, kaip kreipsite nuosavą darbą, vieni tekstų aspektai visada bus svarbesni už kitus. *Vieni tekstai bus labai naudingi, juos nagrinėsite išsamiai, iš kitų pavyks pacituoti vieną kitą sakinį ar apibendrinimą.* Tačiau skaityti svarbu kuo daugiau, kad plėstumėte savo akiratį ir supratimą apie temą. Norėdami suprasti savo mokslinę problemą visada perskaitysite apie ją daugiau medžiagos, nei realiai panaudosite savo tekstuose.

Teorinių tekstų skaitymas. Kitiškai skaitydami teorinius tekstus turite juos įvertinti moksliniu požiūriu: kiek naudingos, kiek naujos, kiek tikslios, kiek kokybiškos yra suteiktos žinios? Kaip ir kodėl autoriai aprašo savo nagrinėjamas problemas ir kokiais argumentais jie paremia savo teiginius? Kodėl reikėtų jais tikėti? Perskaitę mokslinį tekstą turite kuo tiksliau įvardyti pagrindinę autoriaus mintį, argumentus, tekste vartojamas sąvokas, atstovaujamą teorinę mokyklą. 9 lentelėje pateikiami pavyzdiniai klausimai⁷, kurie padės kritiškai perskaityti teorinį mokslinį tekstą arba teorinę įžangą į empirinį tyrimą. Atsakę į pateiktus arba savo suformuluotus teorinius klausimus, galite palyginti kelis autorius ir *išanalizuoti*, kuo jie tarpusavyje panašūs, kuo skiriasi, kaip vienas kitą papildo, kaip vienas kitam prieštarauja.

9 lentelė. Kritinio teorinio skaitymo schemos pavyzdys

- Kokią pagrindinę *mokslinę* problemą nagrinėja teksto autoriai?
- Kokias mokslinio žinojimo spragas jie siekė užpildyti atliktu darbu?
- Į kokį pagrindinį klausimą arba klausimus jie atsako savo darbe?
- Kokios yra pagrindinės tekste vartojamos sąvokos arba jų kategorijos? Kaip autoriai jas apibrėžia?
- Kokius teiginius išsako autoriai ir kaip juos argumentuoja?
- Kokiomis išankstinėmis prielaidomis remiasi autoriai? Kas jiems atrodo savaime suprantama? Ar jie įvardija savo prielaidas, ar jos lieka neišsakytos ir skaitytojams tenka spėlioti?
- Kokiais kitais teoriniais šaltiniais remiasi autoriai?
- Kokiame kontekste buvo sukurtas tekstas – kokiame valstybėje ir koku laikotarpiu? Kokią įtaką tai turėjo tekste išsakytoms mintims?

7 Klausimai parengti pagal: Nosich, G. M. 2000. *Learning to Think Things through: a Guide to Critical Thinking across the Curriculum*. Upper Saddle River, NJ: Pearson / Prentice Hall, 50–67.

Empirinių tyrimų skaitymas. Kuo daugiau tyrimų perskaitysite ir tarpusavyje palyginsite, tuo aiškiau bus, kas apie nagrinėjamą problemą jau gerai žinoma, o kur yra žinojimo spragos arba moksliniai ginčai, prie kurių sprendimo galite prisidėti ir savo darbais – taip pagrįsdami jų aktualumą ir naujumą. Krišškai skaitydami empirinių tyrimų ataskaitas ir jų rezultatus, turite įvertinti kelis aspektus: *pasirinktą tyrimo metodą, duomenų kokybę ir rezultatų reprezentatyvumą.*

Vertindami *tyrimo metodą*, nustatykite, kokie tyrimo būdai dažniausiai taikomi nagrinėjant šią temą, kokie naudojami rečiau, kokią įtaką tai daro rezultatams. Tai padės ir jums pagrįsti pasirinktą tyrimo metodą. Pavyzdžiui, jeigu norite pakartoti tyrimą naujoje aplinkoje ir patikrinti, ar gausite tokius pačius rezultatus, kaip kiti autoriai, tuomet verta jį kartoti pasirinkus dažniausiai taikomą tyrimo metodą, o jeigu norite išplėsti jau žinomą informaciją, atrasti kažką naujo – tuomet verta tą pačią problemą tirti rečiau naudojamu arba dar netaikytu tyrimo metodu. Tiek vienu, tiek kitu atveju galite gauti vertingų rezultatų ir pagrįsti savo mokslinį įnašą, tačiau mokslinės problemos suformulavimas ir pats tyrimas skirsis.

Vertindami *duomenų kokybę*, įsigilinkite, kokia buvo tyrimo imtis, ar ji korektiškai suformuluota, ar rezultatai tinkamai apibendrinami. Daugiau apie tai mokysitės per kiekybinių, kokybinių, mišrių tyrimo metodų kursus. Tačiau, net ir neišmanydami visų imties sudarymo taisyklių, stenkitės įvertinti, ar duomenų analizė ir pabaigoje daromi apibendrinimai atitinka tą žmonių grupę, tekstų rinkinį ar statistinius rodiklius, apie kuriuos autoriai rinko duomenis.

Pavyzdžiui, jeigu tyrimo autoriai apklausė 15 vieno kurso studentų, jų išvados atitiks tik tą konkrečią grupę, o ne visą universitetą, nes kitų kursų ir specialybių studentai gali turėti visai kitokias patirtis. Jeigu buvo atlikta reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa, atitinkanti visus statistinius atrankos reikalavimus, ir jos metu buvo apklausta 1 000 atsitiktinai parinktų skirtingo amžiaus ir lyties gyventojų iš visos Lietuvos, tuomet tokios apklausos autoriai jau gali daryti išvadas apie visos Lietuvos gyventojų nuomonę. Dar vienas pavyzdys – jeigu autoriai darė tyrimą apie valstybės instituciją ir atliko interviu su visu 100 joje dirbančių darbuotojų, jie tikrai gali daryti pagrįstus apibendrinimus apie padėtį šioje organizacijoje, bet ne apie visas Lietuvoje veikiančias institucijas – tam tikrai reiktų surinkti daugiau ir įvairesnių duomenų.

Arba, jeigu autoriai nagrinėjo visus vieno naujienų portalo straipsnius, publikuotus per paskutinę savaitę, tokia imtis yra per maža norint apibendrinti, kaip portalas dažniausiai pateikia naujienas, koks turinys ir kokia forma populiariausi tarp skaitytojų. Naujienoms būdingas sezoniškumas (žiemos švenčių metų masinių medijų turinys, forma, lankomumas, auditorijos interesai yra visai kitokie nei Seimo rinkimų metu), tą savaitę gali vykti išskirtinių, rezonansinių įvykių, dėl kurių bus neproporcingai daug straipsnių, skirtų vienai temai. Jeigu tokio pat tyrimo autoriai nagrinėjo visus portalo straipsnius, publikuotus per pastaruosius penkerius metus, jie jau gali daryti pagrįstas išvadas apie portalo veiklą. Tačiau nebus galima daryti išvadų apie *visas* masines medijas Lietuvoje.

Galiausiai, apibendrindami perskaitytų *tyrimų rezultatus* kaip visumą, įvertinkite, kokie rezultatai pasikartoja arba yra panašūs daugelyje tyrimų, kokie rezultatai išsiskiria, kokių klausimų iškyla juos lyginant. Tai leis jums savo darbo pabaigoje nurodyti, kurie iš jūsų pačių tyrimo rezultatų atspindi egzistuojančius tyrimus, o kas yra nauja, kurie jūsų darbo atradimai yra svarbiausi ar stipriausiai išsiskiria.

Kokybiška literatūros analizė. Aukštai vertinamoje literatūros analizėje autoriai siekia papasakoti nuoseklią istoriją apie tai, ką atrado skaitydami mokslinę literatūrą. Prastai vertinama literatūros analizė, kai ji yra *referuojanti* – vieną po kito atpasakoja fragmentus iš skirtingų informacijos šaltinių ir neparodo, kokį darbą atliko rašto darbo autoriai – ką jie skaitė ir suprato, kaip lygino šaltinius ir siejo juose pateiktą informaciją su savo nagrinėjama moksline problema, kaip teorinę informaciją pritaikys savo tyrimui. Kokybiška literatūros analizė turi atspindėti sudėtingą intelektualinį darbą – susisteminti išnagrinėtų šaltinių panašumus ir skirtumus, akcentuoti prieštaravimus tarp skirtingų autorių pozicijų ir jų problemišumą, vertinti anksčiau atliktų tyrimų metodikas bei rezultatus, pritaikyti koncepcijas ir empirinius įrankius, komentuoti sąsajas tarp skirtingų rengiamo rašto darbo dalių.

Apibendrinimas. Svarbu, kad skaitymas būtų nukreiptas į konkrečios informacijos ieškojimą, nes tai padeda struktūruoti perskaitytą informaciją, o vėliau – sklandžiau įtraukti ją į savo rašomą tekstą. Jeigu skaitydami skirtingus šaltinius kreipsite dėmesį į konkrečius jų aspektus (pavyzdžiui, kaip apibrėžiama *deviacijos* sąvoka arba kokius tyrimo metodus naudoja autoriai), vėliau galėsite pagal šiuos parametrus skirtingus šaltinius lyginti bei komentuoti – formuluoti ne atpasakojimą, o analizę. Skaitant mokslinius šaltinius turi pasikeisti jūsų supratimas apie tiriamą reiškinį – jo sudėtingumą, įvairovę, skirtingus interpretavimo ir aiškinimo būdus, galimus sprendimus. Gali būti, kad, perskaitę daugiau šaltinių, nuspręsite pakeisti savo mokslinio darbo pagrindinę problemą arba planą. Svarbu visada atsižvelgti į šiuos pokyčius ir atnaujinti savo darbo temą (pavadinimą), tikslą, tyrimo eigą, o ne pritempti rašto darbo turinį prie ankstesnio įsivaizdavimo.

2.3. CITAVIMAS IR ŠALTINIŲ NURODYMAS RAŠTO DARBE

Šiame poskyryje aptarsime:

- **Kodėl svarbu nuosekliai nurodyti šaltinius moksliniame rašto darbe?**
- **Kodėl būtina nuorodomis rūpintis iš karto rašant tekstą, o ne baigus jį rašyti?**
- **Kaip mokslinio darbo tekste įterpti nuorodas į cituojamus ir minimus šaltinius?**
- **Kaip formatuoti bibliografiją, pateikiamą rašto darbo pabaigoje?**

Moksliniuose rašto darbuose yra būtina visada nurodyti informacijos šaltinius. Tokiu būdu atskirsite tekste savo mintis nuo kitų autorių minčių. Skaitytojai supras, kad ten, kur įdėtos nuorodos – informacija yra paimta iš kitų autorių, o kur jų nėra – jūsų pačių mintys. Nuorodos padeda įvertinti, ką naujo ir papildomo įdėjote į savo darbą (be kitų autorių informacijos), kaip analizavote ir komentavote kitų autorių darbą. Jos parodo, kad nepasisavinote kitų autorių minčių. Taip pat nuorodos leidžia įvertinti, ar darbe rėmėtės patikimais moksliniais šaltiniais. Bet koks kitų autorių tekstų ar duomenų panaudojimas be nuorodos yra laikomas plagiatu ir universitete baudžiamas. 10 lentelėje pateikta Vilniaus universiteto akademinės etikos kodekso⁸ ištrauka, apibūrinanti plagiatą.

8 Vilniaus universiteto akademinės etikos kodeksas: https://www.vu.lt/site_files/Senatas_Taryba/Senatas/2018-04/Akademinės_etikos_kodeksas.pdf [žiūrėta 2019 m. rugsėjo 9 d.].

10 lentelė. **Plagiato apibrėžimas**

19. Universitete draudžiamas plagijavimas, kuriam būdingi šie požymiai:
- 19.1. asmuo savo vardu pateikia darbą, kurį visą ar dalį už atlyginimą ar be jo parengė kitas asmuo ta pačia arba kita kalba;
 - 19.2. asmuo, nenurodydamas šaltinio, naudoja kitų asmenų idėjas, iliustracinę medžiagą, ištraukas iš rašytinio ar nerašytinio (vaizdo, garso ar kt.) šaltinio, kitokią informaciją;
 - 19.3. asmuo savo vardu pateikia darbą, kuriame naudoja kito asmens parengto darbo teiginius, nežymiai pakeisdamas žodžius ar sakinių struktūras, nenurodydamas šaltinio arba jį nurodydamas netiksliai;
 - 19.4. asmuo pateikia kito asmens rašytą tekstą be citavimo ženklų arba kito pobūdžio išskyrimo;
 - 19.5. atlieka kitokius nesąžiningus veiksmus, dėl kurių yra pagrindas teigti, kad plagijavimo draudimas buvo pažeistas.

Šaltinių nurodymo būdai. Rašto darbe šaltinius *privaloma* nurodyti dviem būdais. Tai – a) nuorodos tekste ir b) bibliografinis sąrašas darbo pabaigoje. Nuorodos tekste leidžia atsekti kiekvieno teiginio informacijos šaltinį, o bibliografinis sąrašas pateikia visą leidybinę informaciją apie šaltinius tam, kad būtų įmanoma juos surasti. *Nuorodas įpraskite į tekstą įterpti iš karto, rašydami pirmąjį ar juodraštinį jo variantą. Jeigu prie nuorodų prisėsite vėliau, pavyzdžiui, baigę rašyti visą tekstą ar jo dalį, bus žymiai sunkiau susigaudyti ir atsimiti, kokius šaltinius ir kur tiksliai citavote, ir prarasite daug laiko jų ieškodami.*

Nuorodos tekste. Trumpą nuorodą į šaltinius privalote pateikti *skliaustuose* savo tekste *kiekvieną* kartą, kai naudojate kito autoriaus šaltinį. Tai reiškia, kad nuorodą privalote pateikti ne tik tada, kai pavartojate citatą – tiksliai užrašote perskaitytą mintį tais pačiais žodžiais kaip originaliame šaltinyje. Jas privalote įterpti ir tada, kai perskaitytus šaltinius atpasakojate, perfrazuojate, užsimenate apie juos keliais žodžiais, pasinaudojate duomenimis ar vaizdine medžiaga.

Nuorodų gali būti daug – jei apibendriname informaciją iš didelio šaltinių kiekio, jas įterpkite į kiekvieną sakinį ar sakinio fragmentą. Jeigu rašydami vieną sakinį panaudojote penkis šaltinius – juos visus ir nurodykite nuorodoje skliaustuose. Jei išsamiai aprašote vieną ir tą patį šaltinį, tuomet nuorodą reikia įterpti bent jau kiekvienoje pastraipoje ir nebijoti pakartoti. Rašto darbe turi būti lengva vienareikšmiškai nustatyti, iš kur paėmėte bet kurioje teksto vietoje pateikiamą informaciją.

Nuorodoje skliaustuose įrašykite šaltinio autoriaus pavardę (tik pavardę), leidimo metus ir puslapius, kuriuose pateikta reikiama informacija. 11 lentelėje rasite pavyzdžių, kaip skirtingais atvejais pateikti nuorodas skliaustuose.

Literatūros sąrašas. Antrasis šaltinių nurodymo būdas – teksto pabaigoje įterpiamas literatūros sąrašas, taip pat vadinamas bibliografija. Jį sudaro išsami leidybos informacija apie kiekvieną iš jūsų darbe panaudotų šaltinių. Egzistuoja daug bibliografinių aprašų sudarymo sistemų – skirtingi universitetai, moksliniai žurnalai ir kitos įstaigos naudoja skirtingus bibliografijų sudarymo stilius. VU Filosofijos fakulteto sociologai bei kriminologai dažniausiai naudoja Harvardo bibliografijos sudarymo stilių, pateiktą 12 lentelėje.

11 lentelė. Nuorodų į šaltinius pateikimas rašomo darbo tekste

Tikslią citatą būtina apgaubti kabutėmis ir nurodyti konkretų puslapį arba puslapius.	„Michaelo Burawoy'aus <i>viešosios sociologijos</i> idėja, sulaukusi pripažinimo nacionalinėje JAV sociologų bendruomenėje, skverbiasi platyn ir gilyn, t. y. globalėja ir institucionalizuojasi“ (Valantiejus 2010, p. 20).
Jei citatą norite sutrumpinti, praleistą teksto dalį pažymėkite kampiniais skliaustais su daugtaškiu.	„Nuosaikaus prognozavimo gebėjimas gali sugrąžinti sociologijai kaip dalykui akademinę vertę. <...> Prognozavimas – tai gija, kuri sieja klasikinę ir dabartinę, postpozityvistinę, sociologijos teorijas“ (Valantiejus 2010, p. 101).
Citata su patikslinimais – jeigu citatos supratimui reikia papildomos informacijos, ją pateikite laužtiniuose skliaustuose.	„<...> jis [M. Burawoy'us] realistiškai vertina esamą <i>žinojimo</i> ir <i>galios</i> sąjungą“ (Valantiejus 2010, p. 95).
Citata su paryškiniams – jeigu norite paryškinti svarbią citatos dalį, išskirkite ją pasviruoju šriftu, o po jos laužtiniuose skliaustuose pridėkite paaiškinimą.	„Kodėl sociologijos teorija, <i>ištrynusi gyvus vietos pasakojimus</i> [kursyvas mano – M. Š.], siekia empiriškai pagrįsti tik mokslines, apvalytas nuo tankių kontekstinių prasmų, abstrakcijas?“ (Valantiejus 2010, p. 54).
Perfrazavimas	Viena iš problemų, su kuriomis susiduria profesinė sociologija – kritinio požiūrio stoka (Valantiejus 2010, p. 61–62).
Paminėjimas	Egzistuoja nuomonių, kad M. Burawoy'aus viešosios sociologijos idėją reikia vertinti kritiškai (pavyzdžiui, Valantiejus 2010).
Jei tame pačiame sakinyje įvardyta autoriaus pavardė, nuorofoje skliaustuose užtenka nurodyti tik metus.	Savo straipsnyje „Šiuolaikinės sociologijos teorija (III)“ A. Valantiejus (2010) kritiškai analizuoja M. Burawoy'aus iškeltą viešosios sociologijos idėją.
Jei šaltinis turi du ar tris autorius, nurodyti reikia visus.	Studijos apie pirmą sovietmečio kartą Lietuvoje autorės remiasi Mannheimo kartų samprata (Žilinskienė, Kraniauskienė, Šutinienė 2016, p. 22–24).
Jei šaltinis turi daugiau nei tris autorius, nurodykite pirmojo pavardę ir priedašą <i>et al.</i> (<i>ir kiti</i>).	Remiantis naujaisiais duomenimis apie kriminalinę justiciją Lietuvos masinėse medijose, dažniausiai minima nusikaltimų rūšis – žmogžudystės (Dobryninas et al. 2014, p. 158).
Jeigu teiginys remiasi keliais šaltiniais (tai ypač aktualu, pavyzdžiui, vardijant visus autorius, kurie tyrinėjo tam tikrą nagrinėjamos problemos aspektą), juos reikia nurodyti atskiriant kabliataškiu.	Užsienio mokslininkai yra ištyrę pastarojo dešimtmečio nusikaltimų struktūros ir pobūdžio kaitą Lietuvoje (Andersen 2009; Siegel 2014).
Jeigu cituojate šaltinį, perskaitę apie jį kito autoriaus tekste, būtina nuorofoje parašyti: pirma nurodyti originalaus autoriaus pavardę, toliau – to, kurį skaitėte. Į bibliografiją įtraukite tik perskaitytą autorių.	Anot R. Mertoną, būtina telkti daugiau dėmesio į vidutinio lygmens teorijas sociologijoje (Merton cit. pg. Norkus 1997, p. 85).

12 lentelė. **Harvardo stiliaus bibliografinių įrašų pavyzdžiai**

Daugiau pavyzdžių: <https://www.mendeley.com/guides/harvard-citation-guide>, <https://guides.library.uwa.edu.au/harvard/examples>

<p>Knygos</p>	<p><u>Vienas autorius:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Baudrillard, J. 2009. <i>Simuliacijos ir simuliakrai</i>. Vilnius: Baltos lankos. <p><u>Du arba trys autoriai:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Joas, H. and Knobl, W. 2009. <i>Social Theory: Twenty Introductory Lectures</i>. Cambridge: Cambridge University Press. • Žilinskienė, L., Kraniauskienė, S. ir Šutinienė, I. 2016. <i>Gimę socializme: pirmoji sovietmečio karta</i>. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. <p><u>Daugiau nei trys autoriai:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Žiliukaitė, R., Ramonaitė, A., Nevinskaitė, L. et al. 2006. <i>Neatras-ta galia: Lietuvos pilietinės visuomenės žemėlapis</i>. Vilnius: Versus aureus.
<p>Knygų skyriai ir straipsniai iš rinktinių</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Gečienė, I. 1999. Inteligentija? Iš Putinaitė, N. (sud.) <i>Tradicija ir pokyčiai: filosofinė ir sociologinė perspektyva</i>. Vilnius: Aidai. • Seidman, S. and Alexander, J. C. 2001. Introduction. In Seidman, S. and Alexander J. C. (eds.) <i>The New Social Theory Reader</i>. London, New York: Routledge.
<p>Žurnalų straipsniai Aprašant žurnalų straipsnius, pabaigoje būtina nurodyti žurnalo pavadinimą, žurnalo leidimo tomą, numerį ir puslapius, kuriuose prasideda bei baigiasi straipsnis.</p>	<p><u>Vienas autorius:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Sakalauskas, G. 2017. Kodėl kriminologija? <i>Teisė</i>, 105, 37–53. <p><u>Du autoriai:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Almeida, P. and Chase-Dunn, C. 2018. Globalization and Social Movements. <i>Annual Review of Sociology</i>, 44, 189–211. <p><u>Daugiau nei trys autoriai (šiuo atveju prie straipsnio prisidėjo 8 žmonės):</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Skrbis, Z., Western, M., Tranter, B. et al. 2011. Expecting the Unexpected: Young People's Expectations about Marriage and Family. <i>Journal of Sociology</i>, 48 (1), 63–83.
<p>Interneto svetainės Naudojamos itin retais atvejais – kai esate įsitikinę, kad medžiagos autoriai yra mokslininkai. Būtina nurodyti tikslią nuorodą į svetainę, peržiūros datą.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Becker, H. 2003. <i>Making Sociology Relevant to Society</i> [interaktyvus]. Prieiga per internetą: http://www.howardsbecker.com/articles/relevant.html [žiūrėta 2019 m. gegužės 2 d.].
<p>Duomenų talpyklos</p>	<ul style="list-style-type: none"> • EUROSTAT. 2015. <i>Participation in Cultural Activities at Least Once in the Previous 12 Months</i>. Luxembourg: Eurostat. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Culture_statistics_-_frequency_and_obstacles_in_participation [žiūrėta 2019 m. gegužės 5 d.].
<p>Teisiniai dokumentai</p>	<p><u>Teisės aktai:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas. 2015. 2015-07-10, TAR, Nr. 2015-11216. • Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas. 2006. 2006-07-11, Žin., Nr. 82-3254. • Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas. 2017. 2017-01-18, TAR, Nr. 201701075. • Nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos. 2016. 2016-12-13, TAR, Nr. 2016-28737. <p><u>Nuosprendžiai bylose:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Lietuvos apeliacinis teismas. 2017. Nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-144-197/2017.

12 lentelės tęsinys

<p>Institucijų dokumentai Aprašant institucinius dokumentus, jei nenurodyti konkretūs autoriai, autorystė priskiriama institucijai.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • European Commission (EC). 2016. <i>The 2016 EU Industrial R&D Investment Scoreboard</i>. Luxembourg: Publications Office of the European Union. • OECD Directorate for Science, Technology and Industry. 2011. <i>ISIC REV. 3 Technology Intensity Definition</i>. Paris: OECD Publishing. • Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanceliarijos Viešojo valdymo grupė. 2019. <i>Pažyma dėl pritarimo viešai paskelbti Europos Tarybos valstybių prieš korupciją grupės (GRECO) ke-tvirtąjį vertinimo etapo antrąją rekomendacijų įgyvendinimo Lietuvos ataskaitą</i>. Vilnius: Lietuvos Respublikos Vyriausybė. Prieiga per internetą: http://lr.lt/uploads/main/meetings/docs/1289657_imp_2c4c3ab13c6bf3b4412cb4eddbb63967.docx [žiūrėta 2019 m. rugpjūčio 20 d.].
<p>Audiovizualiniai kūriniai</p>	<p><u>Muzikos įrašai:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Garbanotas. 2017. <i>Paskutinė saulė</i>. CD, Tilto namai, Lietuva. • Kabloonak. 2019. <i>Kabloonak</i>. Skaitmeninis garso įrašas, Tilto namai, Lietuva. Prieiga per internetą: https://tiltonamai.bandcamp.com/album/kabloonak [žiūrėta 2019 m. rugpjūčio 20 d.]. <p><u>Filmai ir vaizdo įrašai:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Lošėjas</i>. 2013. DVD, Garsų pasaulio įrašai, Lietuva, Latvija. Rež. I. Jonynas. • Žižek, S. 2019. <i>The Liberal Utopia</i>. Vaizdo įrašas, Intellectual Deep Web. Prieiga per internetą: https://www.youtube.com/watch?v=nEgyWge-43A [žiūrėta 2019 m. rugpjūčio 20 d.]. <p><u>Radijo ir televizijos laidos:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Thinking Allowed. In Memory of Stanley Cohen</i>. 2013. Radijo laida, BBC Radio 4, transliuota 2013 m. vasario 13 d. Prieiga per internetą: https://www.youtube.com/watch?v=daZOE8Ra-1NA [žiūrėta 2019 m. rugpjūčio 20 d.]. • <i>Anapus čia ir dabar. Nenuoseklios vertybės su sociologe Rūta Žiliukaite</i>. 2019. Televizijos laida, Lietuvos radijas ir televizija, transliuota 2019 m. kovo 21 d. Prieiga per internetą: https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/1013715617/anapus-cia-ir-dabar-nenuoseklios-vertybes-ruta-ziliukaite-sociologe [žiūrėta 2019 m. rugpjūčio 20 d.].

Literatūros sąrašo formatavimas. Labai svarbu, kad literatūros sąrašas rašto darbo gale būtų kruopščiai sutvarkytas pagal bibliografinių aprašų formatavimo taisykles. Literatūros sąrašas – viena iš pirmųjų teksto vietų, kurias atsivertę darbo vertintojai pamato, ar jis atitinka reikalavimus. Tai – vizitinė kortelė, sudaranti pirmą įspūdį apie teksto kokybę ir autorių gebėjimus suprasti reikalavimus bei kruopščiai juos įgyvendinti. Bibliografijos formatavimas – smulkmenišką užsiėmimą, nes reikia tinkamai sudėlioti visus kablelius, taškus, kabutes ir teksto formatavimo elementus. Jis užima daug laiko, todėl neatidėliokite jo paskutinei minutei – kiekvieną literatūros šaltinį aprašykite tada, kai pirmą kartą juo pasinaudojate.

Vilniaus universiteto bibliotekos išteklių duomenų bazėje <https://virtualbiblioteka.vu.lt/> yra įrankis, kuris automatiškai suformuoja ten esančių šaltinių bibliografinį įrašą. Kaip nurodyta 2 paveiksle, šalia norimo paieškos rezultato paspaudus kabučių simbolį, atsirado bibliografinių įrašų formavimo lentelė, kurioje galima pasirinkti norimą citavimo stilių ir

PUSLAPIS 1 32 Rezultatas(-ai)

1

KNYGA

Sovietmečio atmintis gyvenimo istorijose : monografija / Dalia Leinartė, Laima Žilinskienė, Sigita Kraniauskienė, Irena Šutinienė, Ingrida Gečienė.

Leinartė, Dalia; Žilinskienė, Laimutė [Žilinskienė, Laima]; Kraniauskienė, Sigita; Šutinienė, Irena; Gečienė-Janulionė, Ingrida [Gečienė, Ingrida];
Vilnius : Vilniaus universiteto leidykla, 2014. 290 p.

SAUGOTI RIS | REFWORKS | CITAVIMAS | NEKINTANTI NUORODA | SIŪSTIEL. PĄŠTU

APA (6 leidimas)
MLA (7 leidimas)
MLA (8 leidimas)
Chicago/Turabian (16 leidimas)
Harvard 1

Leinartė, Dalia et al., 2014. *Sovietmečio atmintis gyvenimo istorijose : monografija*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

KOPIJUOTI

Nepamirškite patikrinti, ar bibliografinės nuorodos tikslios, prieš įterpdami jas į savo darbą

2 pav. **VU virtualios bibliotekos automatinio bibliografijos įrašo formavimo funkcija**

nukopijuoti paruoštą įrašą į savo bibliografiją. Būtinai patikrinkite, ar visa informacija automatiškai sugeneruotame įrašė yra teisinga.

Tokia pati automatinio bibliografijos įrašo formavimo funkcija, pažymėta kabučių simboliu, kaip pavaizduota 3 paveiksle, yra ir *Google Scholar* (<http://scholar.google.com>) paieškos sistemoje, taip pat daugelyje šiuolaikinių mokslinių žurnalų duomenų bazių.

Šiuolaikinės Lietuvos klasinė struktūra: neovėberiška analizė

V. Morkevičius, Z Norkus - *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 2012 - ceeol.com

This article analyses social inequality and political processes in post-Communist Lithuania, using the neo-Weberian class theory of Robert Erikson, John Goldthorpe and Lucienne Portocarero (EGP). The opening section considers why the analysis of social structure ...

☆ Cituoja 18 Susiję straipsniai Visos 7 versijos

3 pav. **Google Scholar automatinio bibliografijos įrašo formavimo funkcija**

Literatūros sąrašė įrašai surikiuojami pagal abėcėlę, jeigu naudojami keli vieno autoriaus kūriniai – pagal abėcėlę bei metus. Jei autorius parašė kelis kūrinius tais pačiais metais, prie metų pridedamos raidės *a*, *b*, *c* ir taip toliau. Jei yra bibliografijos įrašų ne- lotyniškais rašmenimis (pavyzdžiui, rusų kalba), jie taip pat surikiuojami pagal abėcėlę ir pateikiami bibliografijos pabaigoje. Pavyzdys pateiktas 13 lentelėje.

13 lentelė. **Literatūros sąrašo pavyzdys**

- Almeida, P. and Chase-Dunn, C. 2018. Globalization and Social Movements. *Annual Review of Sociology*, 44, 189–211.
- Baudrillard, J. 2009. *Simuliacijos ir simuliakrai*. Vilnius: Baltos lankos.
- Joas, H. and Knobl, W. 2009. *Social Theory: Twenty Introductory Lectures*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sakalauskas, G. 2017. Kodėl kriminologija? *Teisė*, 105, 37–53.
- Valantiejus, A. 2010a. Šiuolaikinė sociologijos teorija (III). *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 1 (26), 20–68.
- Valantiejus, A. 2010b. Šiuolaikinė sociologijos teorija (IV). *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 2 (27), 48–105.
- Žilinskienė, L., Kraniauskienė, S. ir Šutinienė, I. 2016. *Gimę socializme: pirmoji sovietmečio karta*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Блувштейн, Ю. и Добрынин, А. 1990. *Основания криминологии: опыт логико-философского исследования*. Минск: Университетское.
- Лассан, Э. 2011. *Лингвистика ставит диагноз: Очерк «духа эпохи» в свете данных лингвистического анализа*. Вильнюс: Издательство Вильнюсского университета.

Apibendrinimas. Nuorodos į informacijos šaltinius ir nepriekaištingai sudarytas literatūros sąrašas – privalomi ir vienareikšmiškai būtini mokslinio rašto darbo atributai. Pradžioje jų tvarkymas gali užimti labai daug laiko, tačiau praktika padeda šį darbą atlikti vis greičiau ir lengviau.

3. Tiriamoji rašto darbo dalis

3.1. TYRIMO METODOLOGIJA IR TYRIMO PROCESAS

Šiame poskyryje aptarsime:

- Ką vadiname tyrimo metodologija?
- Kokios pamatinės metodologinės prielaidos yra išskiriamos socialinių mokslų srityje?
- Kas turi būti aprašyta baigiamojo darbo metodologijos skyriuje?
- Kokie yra tyrimo etapai?

Ankstesniuose skyriuose buvo kalbama apie tai, kaip mokslo žinios skiriasi nuo kitų žmogaus sukurtų žinių bei kokie žinių kūrimo būdai taikomi socialiniuose moksluose. Tai – epistemologija, viena iš pamatinių filosofijos mokslų sričių, kuri siekia atsakyti į klausimus apie žinių kilmę, jų šaltinius ir pagrįstumą. *Metodologija* yra apibrėžiama kaip sistema, kurią sudaro tyrimo principai, praktikos ir procedūros, kurios yra taikomos tam tikrose mokslo srityse, pavyzdžiui, socialiniuose, humanitariniuose, fiziniuose, technologijų ar kituose moksluose. Mokslinis tyrimas privalo remtis atitinkamos mokslo srities metodologija. Pagrindinės socialinio pasaulio pažinimo ir žinių apie jį kaupimo prielaidos, į kurias orientuojasi tyrimo klausimas, lemia kriminologinio ar sociologinio tyrimo metodologiją.

Metodologinės prielaidos. Tiek kriminologijoje, tiek sociologijoje dažniausiai yra išskiriami trys bendriausi teoriniai požiūriai: pozityvistinis, interpretacinis ir kritinis, tačiau tyrimo proceso pobūdis priklauso nuo to, kurią iš dviejų – *pozityvistinę ar antipozityvistinę metodologinę prielaidą* pasirinksite. Pripažinimas, kad tikrovė yra reali ir nepriklausoma nuo žmogaus sąmonės, kad gali būti gautos objektyvios žinios ir nustatyti socialinio žmonių elgesio dėsningumai, reiškia pozityvistinį požiūrį, priešingos prielaidos rodo antipozityvistinį arba interpretacinį požiūrį. Atitinkamai pasirenkamos tyrimo metodologinės prielaidos, iš kurių dažniausiai naudojamos yra šios: kiekybinė (pozityvistinė), kokybinė (interpretacinė) arba mišrių metodų. Apie jas bus kalbama tolesniuose poskyriuose. Metodologijos sąvoka neturėtų būti vartojama aprašant konkrečias tyrimo technikas. Tyrimo metodų kompozicija gali būti vadinama tyrimo metodika arba tyrimo dizainu⁹.

Tyrimo metodologijos skyriuje turi būti aprašyta¹⁰:

- *Ką, kaip ir kodėl darėte:* kokia tyrimo proceso logika ir kokie buvo tyrimo etapai; kokie taikyti tyrimo dalyvių atrankos kriterijai, atrankos metodas ir kodėl jis taikytas; kokie tyrimo metodai pasirinkti duomenims rinkti ir analizuoti bei kodėl;
- *Kaip laikėtės tyrimo etikos:* kokie tyrimo etikos principai buvo taikomi, kokie tyrimo ribotumai, kaip buvo pasiekti tyrimo dalyviai;
- *Kokius tyrimo instrumentus taikėte:* koks jų turinys, su kokiais tyrimo problemos klausimais susiję tyrimo instrumento (-ų) turinio klausimai.

9 Maslauskaitė, A. 2008. *Mokslo tiriamojo darbo metodologiniai pagrindai*. Mokomoji knyga. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija.

10 Žydzūnaitė, V. 2011. *Baigiamojo darbo rengimo metodologija*. Mokomoji knyga. Klaipėdos valstybinė kolegija.

Tyrimo etapai ir pavyzdys. Prieš pristatant skirtingas socialinių tyrimų metodologines priegas, verta trumpai aptarti tyrimo procesą. Tyrimo procesas apima skirtingų tyrimo procedūrų taikymą. Planuojant tyrimo procesą reikia numatyti tyrimo etapus ir žingsnius per tam tikrą laikotarpį. Gerai parengtas tyrimo planas padeda suvaldyti tyrimo laiko planavimą ir rizikas. 14 lentelėje pateikiamas bendras tyrimo proceso pavyzdys, tinkamas naudoti darbe. Esant poreikiui šį pavyzdį galima naudoti ir viso rašto darbo planavimui, vietoje tyrimo etapų vardijant darbo rašymo etapus.

14 lentelė. **Tyrimo planavimas ir atlikimas**

Eil. nr.	Tyrimo etapai (skirsis priklausomai nuo pasirinktos tyrimo priegos bei dizaino)	Trukmė	Atsakingi tyrėjai (jei dirbama komandomis)	Pastabos, komentarai
1.	Tyrimo problemos, tyrimo klausimų iškėlimas ir patikslinimas	3 savaitės arba nuo rugsėjo 5 iki 20 d.	Vardas, Pavardė	Pasirengimas pirmajam susitikimui su rašto darbo vadovu: tikslinga mokslinių šaltinių paieška ir peržiūrėjimas. Universiteto bibliotekoje ir duomenų bazėje esančių šaltinių paieška.
2.	Mokslinių duomenų šaltinių ir literatūros atranka ir analizė			
3.	Tezių arba hipotezių formulavimas			
4.	Kintamųjų operacionalizacija			
5.	Tyrimo strategijos pasirinkimas			
6.	Duomenų rinkimo metodo pasirinkimas			
7.	Tyrimo atrankos ir imties nustatymas			
8.	Tyrimo instrumento (-ų) sukūrimas, testavimas, žvalgomasis tyrimas			
9.	Duomenų rinkimas			
10.	Duomenų sutvarkymas ir pasirengimas analizei			
11.	Duomenų analizė, hipotezių tikrinimas			
12.	Duomenų interpretacija			
13.	Išvadų ir rekomendacijų rengimas			
14.	Rezultatų pristatymas			

Apibendrinimas. Pagrindinis dalykas, planuojant ir atliekant mokslinį tyrimą, yra argumentuoti ir aiškūs tyrimo metodologijos aprašymo, tyrimo dizaino pasirinkimo, duomenų rinkimo ir analizės procesai. Visi etapai turi būti nuosekliai aprašyti rašto darbe, tyrimo metu nuolat konsultuojamasi su darbo vadovu ir su komandos nariais, jeigu dirbama grupėmis.

3.2. KIEKYBINIS TYRIMAS, KIEKYBINIAI DUOMENŲ RINKIMO METODAI IR ANALIZĖ

Šiame poskyryje aptarsime:

- **Kas yra kiekybinis tyrimas, kuo jis pasižymi?**
- **Kokie yra kiekybiniai duomenų rinkimo metodai?**
- **Kas yra ir kuo svarbios atranka ir imtis kiekybiniuose tyrimuose?**
- **Kas yra kiekybinių duomenų analizė ir interpretacija?**
- **Kaip įveikti kiekybinio tyrimo iššūkius?**

Kiekybinio tyrimo metu informacija apie socialinę tikrovę renkama ir kaupiama skaičių pavidalu. Kiekybinis tyrimas pasitelkiamas, kai tiriama reiškiniai yra masinio pobūdžio, o jiems aprašyti ir tendencijoms įvertinti reikalingi matematiniai statistiniai metodai.

Kiekybinė socialinių tyrimų metodologija yra kilusi iš gamtos mokslų ir remiasi prielaida, kad socialinis pasaulis, kaip ir gamta, objektyviai egzistuoja ir nepriklauso nuo mūsų suvokimo, todėl jį galima objektyviai ištirti bet kuriam jo aspektui priskiriant skaitines reikšmes. Kiekybiniu tyrimu siekiama nustatyti tendencijas, dėsningumus ir priežastinius ryšius tarp reiškinių. Tai galima padaryti tik turint pakankamą duomenų skaičių. Todėl kiekybiniai tyrimai pasižymi duomenų masiškumu. Kiekybinių duomenų analizei naudojami matematikos ir statistikos metodai. Pagrindinis kiekybinių tyrimų bruožas – ištyrus dalį, išvados daromos apie platesnę visumą (kaip, pavyzdžiui, chemijoje – pakanka ištirti vieną anglies atomą ar nedidelį jos kiekį, kad galima būtų kalbėti apie visai angliai būdingas savybes). Kiekybiniams tyrimams daugiau būdinga dedukcinė prieiga: pirmiausia formuluojama prielaida ar hipotezė apie socialinius reiškinius, vėliau ji lyginama su faktais ir patvirtinama arba atmetama.

Kiekybinių duomenų rinkimas. Kadangi kiekybinių tyrimų metu duomenys apie socialinę tikrovę renkami skaičių forma, kiekybiniai duomenų rinkimo metodai turi griežtas taisykles, kurių būtina laikytis, kad gauti duomenys būtų tikslūs ir tinkami matematinei ir statistinei analizei. Reikia pabrėžti, jog kiekybiniuose tyrimuose renkama tokia informacija, kurią iš principo galima skaitmenizuoti, kad galima būtų ją analizuoti statistiniais metodais. Ne su visais duomenimis tai paprasta ar net įmanoma padaryti. Pavyzdžiui, gali kilti klausimas, kaip į skaitmeninį pavidalą pervesti saugumo jausmo lygį arba kaip skaičiais išreikšti tai, ką žmogus suvokia kaip „nusikaltimą“. Pasirinkti tyrimo metodai turi būti pagrįsti – jūs turite suprasti ir gebėti paaiškinti, kad norimiems duomenims gauti tinka būtent tas metodas. Jie turi padėti pasiekti išsikeltus uždavinius, o kartu ir bendrą tyrimo tikslą.

Kiekybiniai duomenų rinkimo metodai:

- Apklausa;
- Struktūruotas ar kiekybinis stebėjimas nedalyvaujant;

- Kiekybinė turinio analizė;
- Statistinių duomenų analizė (antrinė duomenų analizė);
- Socialinių tinklų analizė;
- Didžiųjų duomenų (angl. *big data*) analizė;
- Eksperimentas.

Apie juos žinote iš socialinių tyrimų metodologijos kursų, taip pat daugiau galite sužinoti studijuodami metodologinę literatūrą.

15 lentelė. **Kaip žinoti, kad pasirinktas duomenų rinkimo metodas yra tinkamas?**

Oficialioji statistika ir apklausos

Sociologijos ir kriminologijos studentai, atliekantys kiekybinius tyrimus, dažnai savo darbuose išsikelia tikslą ar uždavinį – aprašyti, nustatyti tam tikro reiškinio tendencijas ir dėsningumus. Dažnai tai būna globalaus pobūdžio reiškiniai (gimstamumas, užimtumas, nusikaltimų skaičius, kalinių skaičius ir pan.), apie kuriuos atsakingos institucijos kaupia oficialiąją statistiką. Statistika yra vienas pagrindinių ir lengviausiai prieinamų šaltinių gauti duomenis savo tyrimui.

Kitas būdas sužinoti apie tam tikro reiškinio tendencijas – surinkti duomenis patiems pasirinkus tinkamą duomenų rinkimo metodą. Pavyzdžiui, atlikti gyventojų apklausą su sąlyga, kad apie tą reiškinį apskritai įmanoma sužinoti iš apklausos. Pavyzdžiui, kiek kartų per paskutinius 12 mėnesių tyrimo dalyviai nukentėjo nuo nusikaltimų – galima sužinoti, bet kiek Lietuvoje yra kalinių – nepavyks. Kuo šie du būdai skiriasi ir ką jie mums leidžia sužinoti, net jeigu tiriame, atrodytų, tą patį reiškinį ir jo tendencijas?

Pavyzdys apie nusikaltimų¹¹ skaičių

Kalbant apie baudžiamąją statistiką, kartais vartojamas terminas „piltuvėlio efektas“ – iš daugybės visuomenėje padaromų nusižengimų tik dalis atsispindi statistikoje. Tai reiškia, jog nusižengimas pereina keletą „filtrų“. Pirmasis: ar nusižengimo auka arba aplinkiniai suvokia konkretų veiksmą kaip nusižengimą, pavyzdžiui, kaip reaguojama į paauglių muštynes? Antrasis, ar pripažinus, kad nusižengimas įvyko, apie jį pranešama atsakingoms institucijoms, pavyzdžiui, kai pasiūloma pirkti pigesnes kontrabandinės cigaretės, ar apie jas pranešama policijai? Trečiasis: kaip į pranešimus apie nusižengimus sureagoja institucijos, ar registruoja atvejį, pavyzdžiui, policijos pareigūnai šeiminio konflikto, smurto atveju pasiūlo susitaikyti arba pati auka nusprendžia nepateikti pareiškimo? Panašių „filtrų“ gali atsirasti ir vėlesnėse pakopose. Pavyzdžiui, jei nusižengimas užregistruojamas, dar neaišku, kaip jis bus traktuojamas po tyrimo: ar bus nustatyta nusikalstamos veikos požymių, nustatytas kaltininkas ir priimtas apkaltinamasis nuosprendis. Taigi oficialioji statistika (ir ne tik apie nusikaltimus) yra institucijų darbo rezultatas, parodantis, į ką yra reaguojama, kas registruojama ir kiek ištiriama atveju. Dalis atvejų lieka latentiški – neužfiksuojami. Bet tai anaipol nereiškia, kad statistika yra nenaudinga. Ja remtis galima, bet reikia suprasti, ką ji parodo.

Koks galėtų būti kitas būdas nustatyti nusikaltimų skaičių? Pavyzdžiui, gyventojų apklausa apie jų viktimizacinę patirtį. Čia vėl gali iškilti keblumų. Ar apie visas nusikaltimų rūšis gyventojai iš principo gali žinoti, pavyzdžiui, apie įmonėse vykdomus finansinius nusikaltimus? Kiek apskritai gyventojai linkę laikyti baudžiamajame įstatyme numatytus atvejus nusikalstamais, pavyzdžiui, kyšio / dovanos davimas gydytojui? Kiek respondentai atsimena ir kiek yra linkę apie tai pasakyti apklausos metu (ne visos seksualinio priekabiavimo aukos yra linkusios apie tai kalbėti) arba kiek apskritai respondentų patirtas atvejais kriminalinės justicijos institucijų būtų įvertintas (jeigu būtų vertinamas) kaip nusikalstamas, pavyzdžiui, garbės ir orumo įžeidimas?

Abiem aptartais atvejais tiek oficialioji statistika, tiek gyventojų apklausa, renkant duomenis apie, atrodytų, tą patį reiškinį – nusikaltimus – parodo skirtingus dalykus. Todėl **kiekvieną kartą reikia aiškiai įvardyti, ko jūs siekiate tyrimu, ir įvertinti, koks duomenų rinkimo metodas tinkamiausias**. Jeigu jums reikia pailustruoti griežtėjančios baudžiamosios politikos tendencijas, oficialioji statistika apie skiriamas bausmes greičiausiai būtų tinkamas būdas tai padaryti. Bet jeigu jus domina, kaip dažnai per paskutinius 12 mėnesių tyrimo dalyviai davė kyšį, oficialioji statistika bus mažai informatyvi. Šiuo atveju anoniminės apklausos būtų naudingesnės.

11 Šiame pavyzdyje sąvoka „nusikaltimas“ vartojama kaip bendras terminas, tačiau baudžiamąja teisine reikšme turėtų būti „nusikalstamos veikos“, kurios skirstomos į nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus.

Norėtusi atkreipti dėmesį į **eksperimentą**. Tai nėra duomenų rinkimo metodas tiesiogine reikšme, bet tyrimo dizainas, kuriame gali būti naudojami skirtingi duomenų rinkimo metodai – apklausa, stebėjimai ir kt. Eksperimentas į socialinius mokslus atėjo iš gamtos mokslų ir jis taikomas tik kiekybiniuose tyrimuose. Jo tikslas – išgryninti priežastinius ryšius tarp reiškinių (kintamųjų) ir nustatyti, ar nepriklausomas kintamasis X (pvz., darbo užmokestis) turi poveikį priklausomam kintamajam Y (motyvacijai dirbti). Klasikinį eksperimentą sudaro septyni būtini komponentai (prisiminkite metodologijos paskaitas arba susiraskite reikiamą literatūrą). Socialiniuose moksluose eksperimentai atliekami retai. Tie, kurie atliekami, vadintini kvazi- arba pseudoeksperimentais, nes paprastai turi ne visus būtinus klasikinio eksperimento komponentus. Pavyzdžiui, gerai žinomi Stanley'io Milgramo paklusimo autoritetui (atliktas 1963 m.) ir Philipo Zimbardo Stanfordo kalėjimo (atliktas 1973 m.) eksperimentai neturėjo kontrolinių grupių.

Pagrindinė eksperimentų socialiniuose moksluose problema – kaip atskirti socialinės tikrovės dalį iš visumos ir tinkamai ištirti / išgryninti priežastinius ryšius tarp reiškinių. Socialinius faktus gali veikti veiksniai, kurie gali būti sunkiai numanomi – pavyzdžiui, ar tikrai motyvaciją dirbti lemia darbo užmokestis, darbo sąlygos ir karjeros galimybės? O gal jai įtakos turi žmogaus gyvenimiška patirtis, oro temperatūra biure, kiti, atrodytų, neįprasti veiksniai? Dar svarbu pažymėti, kad atliekant eksperimentą gali kilti apibendrinamumo problema – ne visada eksperimente gautus rezultatus galima išplėsti platesnei visumai. Studentams, ketinantiems taikyti eksperimento dizainą, rekomenduojame išsistudijuoti jam keliamus reikalavimus, tinkamai pritaikyti juos savo tyrimui bei glaudžiai bendradarbiauti su darbo vadovu ar vadove.

KIEKYBINIŲ TYRIMŲ REPREZENTATYVUMAS IR ATRANKOS REIKŠMĖ

Kadangi kiekybinių tyrimų tikslas – ištyrus socialinio reiškinių dalį, pateikti patikimas ir pagrįstas išvadas apie visą reiškinį, labai svarbu tinkamai atsirinkti visumos dalį, kuri bus tiesiogiai tiriama. Čia iškyla atrankos klausimas – *kiek ir kaip* atrinkti tyrimui elementų, išvados apie kuriuos atspindėtų platesnę visumą. Pagrindinis atrankos kokybės kriterijus – *reprezentatyvumas*. Jis parodo, kiek atrinktoji visuma ir iš jos gauti rezultatai reprezentuoja (atspindi) visumą, apie kurią kalbame tyrime. Kartu svarbus atrankos kriterijus yra *tikimybiškumas*. Kiekybiniuose tyrimuose yra naudojamos tikimybinės atrankos (išskyrus vieną išimtį – netikimybinę kvotinę atranką).

Su atrankos procedūromis susijusios sąvokos:

- **Generalinė visuma** – tai populiacija arba visuma, apie kurią kalbate savo tyrime ir apie kurią darysite išvadas, pavyzdžiui, Lietuvos gyventojai; Vilniaus miesto jaunimas; X įstaigoje laisvės atėmimo bausmę atliekantys asmenys; asmenys, vartojantys narkotikus; Lietuvos dienraščių publikacijos. Generalinės visumos dydis žymimas raide N. Darbe generalinę tiriamąją visumą reikia aprašyti tam, kad: 1) būtų aišku, apie ką konkrečiai kalbate tyrime (visos Lietuvos ar tik Vilniaus miesto jaunimą) ir 2) galima būtų apskaičiuoti reikalingą atrankos imties dydį.
- **Atrankos vienetas** – tai vienetas, kuris yra atrenkamas ir iš kurio tiesiogiai renkama informacija. Tai gali būti asmuo, namų ūkis, leidinio numeris, straipsnis, antraštė,

byla ir kt. Atrankos vienetai lemia tyrimo objektas ir pasirinktas duomenų rinkimo metodas.

- **Imtis arba imties dydis** – tai skaičius, pasakantis, kiek atrankos vienetų turi patekti į atranką, ir žymimas raide n^{12} . Imties dydį n lemia generalinės visumos dydis N ir norima paklaida. Imties dydžio skaičiavimui galima naudoti internetines skaičiuokles¹³ arba iš anksto sudarytas imties dydžio lenteles. Nors atranka ir imtis kasdienėje vartosenoje yra įgavusios sinonimines reikšmes, tai skirtingi dalykai.
- **Paklaida.** Atrankos reprezentatyvumas nusakomas paklaida, kuri matuojama procentais. Kuo ji mažesnė, tuo tyrimo rezultatai reprezentatyvesni. Moksliniame tyrime rekomenduojama ne didesnė nei 3 proc. paklaida. Žinant paklaidą, galima apskaičiuoti, kokia galėtų būti tikroji reikšmė tiriamojoje visumoje \pm pasirinktos paklaidos intervale. (Pvz., atlikus Lietuvos gyventojų apklausą su 3 proc. paklaida, paaiškėjo, kad 38 proc. respondentų per paskutinius 12 mėnesių nukentėjo nuo vagysčių. Tai reiškia, kad nuo vagysčių nukentėjo nuo 35 proc. iki 41 proc. (\pm 3 proc.) Lietuvos gyventojų.)
- **Pasiklovimo arba reikšmingumo lygmuo**, dar vadinamas statistiniu patikimumu – tikimybė pagrįstai atmesti klaidingą hipotezę. Šį dydį įprasta žymėti p arba α . Dažniausiai socialiniuose tyrimuose pasirenkama p reikšmė yra 0,95.
- **Atranka** nusako imties formavimo būdą – kaip renkami atrankos vienetai ir suformuojama reikalinga imtis. Kiekybiniuose tyrimuose naudojamos visos tikimybinės atrankos ir viena netikimybinė – kvotinė. Paklaidos skaičiuojamos tik tikimybinėse atrankose.

Kiekybiniuose tyrimuose naudojamos atrankų rūšys:

Tikimybinės atrankos

- Atsitiktinė
- Sistematinė / mechaninė
- Stratifikuota
- Lizdinė

Netikimybinės atrankos

- Kvotinė

Atrankos būna vienpakopės ir daugiapakopės.

Vienas iš iššūkių, kuris gali kilti studentui atliekant kiekybinį tyrimą – sunkumas suformuoti reprezentatyvią atranką (surinkti pakankamą imtį). Šiuo atveju nereikėtų išsigąsti, bet apsvarstyti kelis variantus.

Pirma, įvertinkite savo generalinę visumą. Gal ji nėra didelė (pvz., Panevėžio pataisos namų darbuotojai, o ne visų pataisos įstaigų pareigūnai) ir surinkti reprezentatyvią imtį įmanoma.

Antra, planuokite tyrimą iš anksto ir skirkite jam daugiau laiko (pvz., ne 2 savaites, o 2 mėnesius).

¹² Tyrimų ataskaitose imties dydis dažnai nurodomas N didžiąja raide. Tačiau skaičiavimams naudojamas toks žymėjimas: N – generalinės visumos dydis, n – imties dydis.

¹³ Pavyzdžiui: <https://www.surveysystem.com/sscalc.htm>.

Trečia, tiriant globalesnius reiškinius (pvz., Lietuvos jaunimo vertybines nuostatas), galima pasinaudoti kitų tyrėjų anksčiau atliktų tyrimų metu surinktais duomenimis, būtinai nurodant jų autorystę¹⁴.

Taip pat, jeigu atliekate ne apklausą, o, pavyzdžiui, kiekybinę dokumentų turinio analizę ir prieinamumas prie duomenų bazės yra (pvz., populiarių internetinių portalų straipsniai, bylų archyvai, su kuriais jums leidžiama dirbti, ir pan.), suformuoti tinkamą imtį neturėtų būti sunku.

Tais atvejais, kai nepavyksta suformuoti reprezentatyvios imties ir paklaida yra per didelė (gerokai daugiau nei 3 proc.), jos slėpti negalima. Reikia nurodyti paklaidos dydį ir paaiškinti, kad gauti rezultatai turi būti interpretuojami atsižvelgiant į šią, nors ir nemažą, paklaidą. Taip pat, jeigu jau planuodami tyrimą matote, jog pakankamai duomenų surinkti nepavyks ir imtis pernelyg maža, kad galėtumėte išvadas apibendrinti didesnei visumai, pagalvokite, gal verta pakeisti tyrimo tikslą arba tą patį tikslą leis pasiekti kitas kiekybinis duomenų rinkimo metodas.

Į kiekybinio tyrimo metodikos aprašymą būtina įtraukti:

- Paaiškinimą, kodėl pasirinkta kiekybinio tyrimo metodologija, kaip ji siejasi su tyrimo tikslu;
- Duomenų rinkimo metodo (apklausa, stebėjimas ir pan.) aprašymą;
- Atrankos aprašymą (atrankos būdas, atrankos vienetas, imties dydis, paklaidos dydis);
- Duomenų rinkimo laikotarpį ir vietą;
- Tyrimo instrumento aprašymą (apklausos anketa, kiekybinė stebėjimo lentelė, žodynas, kuriuo remiantis buvo atliekama kiekybinė turinio analizė, ir pan.).

KIEKYBINIŲ DUOMENŲ ANALIZĖ IR INTERPRETACIJA

Kiekybinių tyrimų duomenys, kurie surenkami skaičių pavidalu, analizuojami pasitelkiant matematikos ir statistikos (aprašomosios arba išvadų) metodus. Tačiau kiekybinių duomenų analizė matematikos ir statistikos taikymu nesibaigia. Jūs turite ne tik apskaičiuoti ir pateikti įvairius rodiklius, bet ir paaiškinti, ką jie reiškia, ką pasako apie tiriamą reiškinį. Kitaip tariant, duomenų analizė turi būti integruota ir pateikta greta duomenų interpretacijos. Čia jums prireiks teorinių žinių ir mokslinės literatūros analizės, kurią atlikote darbo pradžioje. Interpretacija – tai paaiškinimas, ką reiškia gauti rezultatai tam tikros teorijos kontekste. Pavyzdžiui, apklausos metu jūs surinkote duomenis apie gyventojų pajamas, užimtumą ir tai, ar per paskutinius 12 mėnesių jie yra davę kyšį. Paprastas duomenų aprašymas būtų: X proc. respondentų teigė davę kyšį, o Y proc. – nedavę. Analizės pavyzdys galėtų būti toks: žemesnių pajamų asmenys dažniau (X %) nei aukštesnių (Y %) teigė davę kyšį per paskutinius 12 mėnesių. Aprašant atrastus ryšius tarp kintamųjų, būtina nurodyti statistinio ryšio reikšmingumo *p reikšmę*, ryšio matą ir stiprumą. Interpretuodami duomenis galėtumėte rašyti: remiantis R. Mertono įtampos teorijos prielaidomis, žemesnių pajamų ir užsiėmimo asmenys daug dažniau yra linkę elgtis inovatyviai ir siekti savo tikslų neteisėtomis priemonėmis¹⁵.

¹⁴ Yra atvirosios prieigos Lietuvos ir užsienio duomenų bazių, kurių duomenimis gali naudotis tyrėjai: <http://www.lidata.eu/>, <https://web.northeastern.edu/isrd/>, <https://europeanvaluesstudy.eu/>, <https://www.gesis.org/euro-barometer-data-service/search-data-access/data-access>, <https://web.northeastern.edu/isrd/>.

¹⁵ Pavyzdys išgalvotas.

16 lentelė. Duomenų rinkimo metodai, instrumentai ir programinė įranga

Duomenų rinkimo metodas	Duomenų rinkimo instrumentas (-ai)	Reikalinga programinė įranga
Apklausa	Anketa / klausimynas	<i>Excel, SPSS, nemokamos: PSPP, PAST, SOFA, R Studio</i>
Struktūruotas / kiekybinis stebėjimas nedalyvaujant	Stebėjimo lentelė, vaizdo kamera	<i>Excel, Noldus Media Recorder programa</i>
Kiekybinė turinio analizė	Tekstų atrankos kriterijų sąrašas, analizės ar hipotezių tikrinimo rėmai	<i>Hamlet, MAXQDA, R Studio, COSMOS, Voyant, KH coder, Textable</i>
Statistinių duomenų analizė (antrinė duomenų analizė)	Pirminio duomenų rinkimo instrumento įvertinimas	<i>Excel, SPSS, nemokamos: PSPP, PAST, SOFA, R Studio</i>
Socialinių tinklų analizė	Duomenų rinkimo matricos	<i>SocNetV, Gephi, NetMiner, R Studio, Cytoscape, Pajek</i>
Didžiųjų duomenų (angl. <i>big data</i>) analizė	Mašininio mokymosi strategijos, analizės ar hipotezių tikrinimo rėmai	<i>R, Google Cloud Platform, Amazon AWS Athena</i>

Kiekybiniuose tyimuose reikia būti atidiems ir interpretuojant nepasakyti daugiau, nei rodo duomenys. Priešingai nei kokybiniuose tyimuose, kur jūs sužinote platesnį reiškinių kontekstą, kokias subjektyvias prasmes tyrimo dalyviai suteikia tam tikroms situacijoms, kiekybiniuose tyimuose jūs sužinote tik kiek ir kaip respondentai atsakė į konkretų klausimą arba kiek publikacijų tam tikra tema pasirodė dienraščiuose per pastaruosius 12 mėnesių, arba kiek užregistruojama tam tikrų įvykių per metus. Pavyzdžiui, jeigu apklausos metu jūs sužinojote, kad apie trečdalis 18–25 m. jaunimo norėtų emigruoti iš Lietuvos, jūs negalite daryti platesnių išvadų, kad (a) jie taip ir padarys arba (b) kad jaunuoliai nori emigruoti dėl blogų gyvenimo sąlygų, jeigu apie tai apklausos metu neklausėte. Kokybinių interviu metu tokią informaciją jūs galėtumėte sužinoti.

Nors nepaaiškina gilesnių prasmų, kiekybiniai tyrimai dėl duomenų masiškumo leidžia nustatyti tendencijas (daugėja norinčių emigruoti), dėsningumus (didžiausias noras emigruoti iki X m. amžiaus, paskui mažėja) ar ryšius tarp kintamųjų (noras emigruoti siejasi su žemomis pajamomis). Kalbant apie priežastinius ryšius tarp reiškinių, reikia būti atsargiems. Reiškinių koreliacija (tai, kad jie kinta vienu metu) ne visada reiškia, kad jie yra vienas kito priežastis, o jeigu ir yra, tai neaišku, kuris kurio. Pavyzdžiui, gali būti, kad žemos pajamos Lietuvoje lemia norą emigruoti į valstybes, kuriose galima uždirbti daugiau. Tačiau gali būti ir taip, kad tyrimo dalyvis ketina emigruoti ir todėl Lietuvoje nebeieško darbo, kuriame uždirbtų didesnes pajamas. Gali būti, kad dar vienas ar net keli veiksniai, apie kuriuos nepagalvojote, lemia abu reiškinius, pavyzdžiui, nustatėte, kad, didėjant pajamoms, auga saugumo jausmas. Gali būti, kad pajamos lemia saugumo jausmą. Tačiau gali būti, kad kitas veiksnys – išsilavinimas – lemia abudu. Tinkamas išsilavinimas garantuoja geresnes pajamas, o kartu padeda įsitvirtinti gyvenime ir jaustis saugiau dėl ateities.

KIEKYBINIŲ DUOMENŲ PATEIKIMAS

Kiekybiniai duomenys pateikiami lentelių arba grafikų pavidalu. Taip pat gali būti aprašomi tik tekstu (pavyzdžiui, jei reikia trumpai apibūdinti socialinį demografinį respondentų portretą). Lentelės rekomenduojama rinktis tuomet, kai yra pakankamai daug duomenų ar net per daug, kad juos visus galima būtų aprašyti tekstu ar pavaizduoti grafiku. Lentelė leidžia kompaktiškai pavaizduoti didelį duomenų kiekį, tačiau tai nereiškia, jog darbo autorius neturi aptarti ar pakomentuoti pateikiamų duomenų, nes lentelė „už save nekalba“.

Pateikiant **lenteles**, svarbu nurodyti: 1) lentelės pavadinimą, kuris atspindėtų pateikiamų duomenų turinį ir kartu, jei reikia, laikotarpį, regioną, taip pat matavimo vienetų; 2) vidinėse lentelių grafose turi būti nurodyti pavadinimai, kokie duomenys pateikiami (metai, lytis, regionai ir pan.); 3) kur reikia, nurodyti, kokiais matavimo vienetais pateikiami duomenys; 4) lentelės apačioje arba dešinėje, priklausomai nuo pateikimo, turi būti nurodomos suminės reikšmės; 5) prie pavadinimo išnašoje arba po lentele turi būti nurodytas duomenų šaltinis, jei naudojate antrinius, o ne savo tyrimo metu surinktus duomenis.

Grafikus naudojame tuomet, kai norime vizualiai pavaizduoti tam tikrą kiekybinį reiškinį, jo struktūrą, tendencijas ir pan. Jie turi daugiau vizualumo nei lentelės, tačiau gali apimti mažiau duomenų. Renkantis grafikus, reikia pagalvoti, koks iš jų geriausiai tinka jūsų duomenims. Pavyzdžiui, norint pavaizduoti reiškinio struktūrą (kai bendra suma yra 100 proc.) geriausia rinktis skritulinę diagramą. Tačiau, vaizduojant tendencijas: kitimą laike, vieno kintamojo priklausomybę nuo kito (kur svarbios X ir Y ašių reikšmės), geriausiai tiktų linijinės diagramos ar histogramos. Grafikams galite naudoti spalvas, kurios leidžia aiškiau išskirti ir atkreipti dėmesį į tam tikrus tyrimo aspektus. Jei grafikai tampa pernelyg perkrauti, verta pagalvoti, ar ne geriau naudoti lentelę.

Pateikiant **grafikus**, svarbu nurodyti: 1) grafiko pavadinimą, kuris atspindėtų pateikiamų duomenų turinį ir kartu, jei reikia, laikotarpį, regioną, taip pat matavimo vienetų; 2) turi būti nurodytos reikšmės ir būti aišku, kokiais vienetais matuojama; 3) turi būti pateiktos legendos, nurodančios, kokie duomenys pateikiami.

Lentelės ir grafikai turi būti numeruojami (1 lentelė, 1 pav. ir pan.).

Apibendrinimas. Kiekybinį tyrimą rekomenduotina rinktis tuomet, kai tiriamas reiškinys pasižymi masiškumu. Tokiu atveju kiekybiniai metodai jums padės tuos reiškinius aprašyti, įvertinti tendencijas ar net nustatyti priežastinius ryšius tarp reiškinų. Kartu reikia įvertinti, ar renkamą informaciją bus galima skaitmenizuoti taip, kad jos analizei galima būtų taikyti matematinius ir statistinius metodus. Kiekybiniuose tyrimuose ypač svarbu atrankų reprezentatyvumas ir tikimybiškumas.

3.3. KOKYBINIS TYRIMAS, KOKYBINIŲ DUOMENŲ RINKIMO METODAI IR ANALIZĖ

Šiame poskyryje aptarsime:

- **Kas yra kokybinis tyrimas ir kuo jis pasižymi?**
- **Kokie naudojami kokybinių duomenų rinkimo metodai ir kokie duomenys yra renkami?**
- **Kas yra atranka ir imtis kokybiniuose tyrimuose?**
- **Kokie yra kokybinių duomenų analizės žingsniai?**
- **Kokios yra kokybinio tyrimo strategijos ir kokybinių duomenų analizės priegijos?**

Kokybinį tyrimą galima apibūdinti kaip sistemingą, nestruktūruotą atvejo, individo ar individų grupės, situacijos ar įvykio tyrimą natūralioje aplinkoje. Kokybiniai duomenys yra santykinai mažai struktūruota tekstinė informacija (gali būti žodžiai, garsas ar vaizdas). *Kokybinio tyrimo paskirtis* – suprasti ir paaiškinti žmonių patirtis ir tarpusavio sąveikas, socialinius reiškinius ar problemas, apie kuriuos stinga informacijos; išsiaiškinti, kaip individai įprasmina savo patirtį, sąveikas ir kasdienį gyvenimą. Atliekant kokybinius tyrimus „mąstoma apie tyrimo problemą, išryškinamas jos kontekstas, veikėjai, kontroversijos ir užduodami klausimai „kaip“, „kodėl“ ir / ar „ką“, nieko nereitinguojant, nehierarchizuojant ir nelyginant“¹⁶, *analizuojant* – naudojamas *interpretacinis gautų duomenų paaiškinimas, duomenys yra aprašomi žodžiais arba iliustruojami vaizdais bei, skirtingai nei kiekybiniuose tyrimuose, vengiama tiriamojo reiškinio vertinimo skaitmenimis.*

Kokybiniai tyrimai kriminologijoje ir sociologijoje leidžia „pamatyti“ socialinę problemą ar situaciją iš labai arti ar net „iš vidaus“, t. y. tai patiriančio ir išgyvenančio individo akimis; papildo ir praplečia kiekybinių tyrimų rezultatus, atskleidžia kontekstą, kuriame atsiranda socialinės problemos ar reiškiniai bei veikia socialiniai agentai; padeda įvertinti vykdomą socialinę politiką ir įvairių prevencijos priemonių veiksmingumą ir kt.

KOKYBINIAI DUOMENYS IR JŲ RINKIMO METODAI

Kokybiniai duomenys dažniausiai yra ne skaitiniai, bet prasminiai, renkami natūralioje tyrimo dalyvių, įvykio, analizuojamo atvejo ar vietovės aplinkoje. Kokybinius duomenis galima rinkti naudojant skirtingus **duomenų rinkimo metodus**:

- **Interviu:** individualus („akis į akį“ ar per nuotolį), grupinis („akis į akį“ ar per nuotolį, su dviem ar trimis individais, tikslingai papildančiais vienas kito nuomonę ar patirtį). Interviu gali būti pusiau struktūruotas, kuomet yra numatytas tyrimo planas ir klausimai, tačiau tyrimo metu galima užduoti papildomus, su tyrimo tikslu susijusius klausimus, ir nestruktūruotas, kai tyrėjas turi planą su pagrindinėmis pokalbio temomis be konkrečių klausimų.
- **Fokusuotą grupinę diskusiją** su 7–10 asmenų grupe;
- **Stebėjimą:** stebėjimas dalyvaujant, kai tyrėjas yra arba tampa stebimos grupės nariu, iš dalies ar visiškai įsitraukia į grupės veiklą, ir stebėjimas nedalyvaujant, kai tyrėjas stebi tiriamą grupę ar grupes, įvykius neįsitraukdamas į jų veiklą.

¹⁶ Žydzžiūnaitė, V. 2011. *Baigiamojo darbo rengimo metodologija*. Mokomoji knyga. Klaipėdos valstybinė kolegija, 52.

- **Dokumentų analizę:** socialiniuose tyrimuose dokumentais laikomi rašytiniai ir sakytiniai tekstai bei grafiniai vaizdai, kuriuose užfiksuota atliekamam tyrimui reikšminga informacija.
- **Garso ir vaizdo medžiagos analizę:** garso ir vaizdo medžiaga apima įvairių medijų turinį.
- **Materialių artefaktų analizę:** analizuojami įvairūs su tyrimo tikslu susiję daiktai, pavyzdžiui, aprangos detalės, tiriamos veiklos priemonės, tam tikras tradicijas ar ritualus simbolizuojantys daiktai.

Atliekant **interviu** ir **fokusuotas grupines diskusijas** jūsų kokybiniai duomenys yra jūsų kaip tyrėjų užrašai, garso ar vaizdo įrašai bei interviu transkripcijos. Vykdydami **stebėjimą** jūs renkate tyrimo dalyvių ir savo užrašus (atmintines, komentarus, garso ar vaizdo įrašus, nuotraukas). Atliekant **dokumentų analizę**, jūsų duomenys yra rašytiniai ar sakytiniai tekstai – masinių medijų turinys (straipsniai, komentarai), nuotraukos, piešiniai, atsiminimai, gyvenimo istorijos – ar jų dalys, tyrimo dalyvių ir tyrėjų užrašai (atmintinės, komentarai), vaizdų rinkiniai. Atliekdami **garso ir vaizdo medžiagos analizę**, kokybinius duomenis gausite iš individo ar grupės veiklos garso ar / ir vaizdo įrašų, tyrimo dalyvių fotografijų, tiriamos vietovės ar įvykio nuotraukų, piešinių, fizinės aplinkos daiktų, pavyzdžiui, tyrimo objektui būdingų daiktų, ritualinių daiktų, aprangos detalių ir kt.

Kokybinio tyrimo imtis ir atrankos principai dažniausiai yra nustatomi atsižvelgiant į tyrimo tikslą, siekiant gauti atsakymą į iškeltą probleminį klausimą. Todėl tyrimo dalyvių, situacijos ar atvejo atranka dažniausiai yra tikslinė. Kuomet tyrimo dalyviai yra sunkiai prieinami (pavyzdžiui, įvairių priklausomybių atvejais), neretai naudojamas „sniego gniūžtės“ atrankos principas. Taikydamas šį atrankos principą tyrėjas pasirenka keletą pasiekiamų asmenų, situacijų ar dokumentų, o vėlesnei atrankai naudoja pirmųjų rekomendacijas ar net nurodytus kontaktus.

Dažnai studentams kyla klausimas, kokio dydžio turi būti kokybinio tyrimo imtis. Vieno atsakymo nėra, kadangi tyrimo metu turi būti stengiamasi duomenis rinkti tol, kol informacija pradeda kartotis, o papildomi informacijos šaltiniai nepateikia naujų žinių. Paprastai kokybinio tyrimo imtis sudaroma iš 8–12 tyrimo dalyvių, tačiau neretai ji gali siekti ir 20–40 ar net 50–70. Kuomet tyrimo metu surenkami gausūs duomenys, informacija yra kryptingai tikslinama ir gilinama. Išskirtiniais atvejais, kai tiriamas reiškinys yra siauras ar unikalus (pavyzdžiui, tiriant eutanazijos ar savižudybių atvejus ir artimųjų patirtis) gali pakakti ir 4–8 tyrimo dalyvių. Atliekant kokybinę turinio analizę, galima analizuoti ir didesnius tekstų rinkinius – dešimtis ir šimtus straipsnių masinėse medijose, bylų, institucinių dokumentų.

Atliekant kokybinį tyrimą bei analizuojant surinktą informaciją, ypač svarbūs yra **etikos principai**: konfidencialumas ir anonimiškumas, pagarba asmens privatumui, geranoriškumas ir teisingumas. Tyrėjas visada turi gauti *žodinį tyrimo dalyvių sutikimą* dalyvauti tyrime, o išskirtiniais atvejais, tiriant nepilnamečius ar pareigūnus, tyrėjas turi parengti ir pateikti pasirašyti tyrimo dalyvių atstovams (nepilnamečių tėvams, pareigūnų vadams) *rašytinį sutikimą* dalyvauti tyrime. Šiame sutikime turi būti nurodytas tyrėjo vardas ir pavardė, atstovaujama institucija, tyrimo tikslas, pateikiama aiški informacija apie duomenų paskirtį ir panaudojimą. Kriminologinių ir sociologinių tyrimų etikos klausimai plačiau aptariami 4 skyriuje.

Renkant kokybinius duomenis yra svarbūs šie klausimai:

- *Kaip rinkti?* Jau rašėme, kaip kokybinius duomenis galima rinkti skirtingais metodais. Metodas pasirenkamas atsižvelgiant į tyrimo tikslą ir uždavinius, duomenų prieinamumo galimybes, tyrimo žmogiškuosius ir finansinius kaštus ir kitas aplinkybes.
- *Ką rinkti?* Ne mažiau svarbu yra tai, kad tyrimo metu būtų renkami kokybiški duomenys. Pavyzdžiui, renkant ir analizuojant įvairių žodinę, garso ir vaizdo medžiagą (masinių medijų turinį (straipsnius, komentarus), nuotraukas, piešinius, atsiminimus, gyvenimo istorijas ir kt.) yra svarbu išsiaiškinti, kas, koku tikslu ir kokiomis priemonėmis kūrė tekstą, garso ar vaizdo medžiagą. Ar šios medžiagos autorius yra vienas asmuo, asmenų grupė ar institucija? Kokiai tikslinei grupei yra skirta medžiaga? Reikia turėti omenyje, kad autoriai pasirenka skirtingą žodyną ar retorines priemones skirtingoms auditorijoms. Atitinkamai tyrėjas tai turi suprasti ir įvertinti.
- *Kiek rinkti?* Paprastai kokybiniuose tyrimuose duomenis siekiama rinkti tikslingai, atsižvelgiant į tyrimo tikslą.
- *Kas renka?* Tyrėjo vaidmuo kokybiniame tyrime yra itin svarbus. Tyrėjas veikia glaudžiai sąveikaudamas su tyrimo dalyviais ir jų pasauliu. Tyrėjas neturi dominuoti. Duomenų rinkimo metu yra svarbu tyrėjui būti susipažinusi su tyrimo problematika, rodyti susidomėjimą tyrimo klausimu, būti pasirengusiam netikėtoms situacijoms, kuomet tyrimo dalyviai gali emocingai reaguoti į jautrias temas, pavyzdžiui, susijaudinti, verkti, nepratarti žodžio. Tokiais atvejais patartina neskubėti, leisti nusiraminti, pasiūlyti atsigerti vandens, paklausti, ar galima tęsti tyrimą, užduoti kiek bendresnį, nukreipiantį mintis klausimą. Tyrėjas turi turėti omenyje, kad gali skirtis jo paties ir tyrimo dalyvių nuomonės, vertybinės orientacijos, patirtys, ypač jautriomis temomis, pavyzdžiui, tokiais kaip abortai, eutanazija, lyčių lygybė, bausmių griežtumas ir kt., tokiais atvejais patariama vengti vertinimų, kurie išreiškiami žodžiais: gerai ar blogai, vertinga ar nevertinga, tikslinga ar netikslinga ir pan.
- *Kada duomenys yra jautrūs?* Renkant socialinę informaciją iš asmenų, kurie turi fizinių ar psichologinių priklausomybių, t. y. vartoja alkoholį, psichotropines medžiagas, yra priklausomi nuo azartinių ar kompiuterinių žaidimų, pornografijos, yra nukentėję nuo smurto, patyčių, yra patyrę stiprius išgyvenimus, sielvartą, asmenys, atliekantys bausmę ar užsiimantys neteisėta veikla, benamiai, etninių, rasinių, seksualinių, subkultūrinių mažumų atstovai, asmenys, dėl tam tikrų priežasčių negalintys kalbėti savo ar institucijos vardu, taip pat nepilnamečiai (vaikai ar paaugliai), reikia atskiro pasiruošimo. Būtina laikytis etikos principų, tartis ir viso tyrimo metu palaikyti ryšį su mokslinio darbo vadovu. Slapti tyrimai, kuomet tyrėjas neinformuoja tyrimo dalyvių apie atliekamą tyrimą ir taip pažeidžia tyrimo dalyvių privatumą ir kitus tyrimo etikos principus, *negali* būti atliekami (plačiau apie tai skaitykite 4 skyriuje). Tai netaikoma stebėjimams viešose erdvėse, pavyzdžiui, miesto aikštėse, parkuose, gatvėse.

KOKYBINIŲ DUOMENŲ PATIKIMUMAS IR TYRIMO KOKYBĖS UŽTIKRINIMAS

Paprastai kokybiniuose tyrimuose atsižvelgiama į šiuos kokybės kriterijus: *įtikinamumą*, kuris atspindi rezultatų tikroviškumą, *perkeliamumą*, parodantį tyrimo rezultatų apibendrinimo galimybes, *patikimumą* kaip tyrimo metu naudotos tyrimo dizaino ir metodikos nuoseklumo užtikrinimą, *patvirtinamumą*, kai panašūs rezultatai gali būti gaunami atlikus pakartotinį tyrimą¹⁷.

KĄ BŪTINA ĮTRAUKTI Į KOKYBINIO TYRIMO METODOLOGIJOS APRAŠYMĄ RAŠTO DARBE?

- Kodėl yra pasirinkta kokybinio tyrimo prieiga? Kaip ji siejasi su tyrimo tikslu?
- Kokiais atrankos kriterijais ar principais remiantis buvo vykdoma tyrimo dalyvių ar tyrimo vienetų atranka? Kokia yra imtis ir kokios tyrimo dalyvių ar tyrimo vienetų apibendrintos charakteristikos?
- Kada ir kur buvo renkami kokybiniai duomenys?
- Koks yra tyrimo instrumentas (-ai)? Ar jis yra sukurtas ar adaptuotas?
- Kokių etikos principų buvo laikomasi tyrimo metu?
- Kokie yra duomenų analizės žingsniai?
- Kokie kokybinių duomenų rinkimo ir analizės metodai ar strategijos bus naudojami?

KOKYBINIŲ DUOMENŲ ANALIZĖ IR INTERPRETACIJA

Kokybiniame tyrime duomenų rinkimas, duomenų analizė, interpretacija ir ataskaitos rašymas yra tarpusavyje susiję ir vienu metu galintys vykti etapai. Tačiau tyrimo pradžioje atliekamas nedidelis žvalgomasis tyrimas, kuomet yra išbandomas (-i) tyrimo instrumentas (-ai). Ši patirtis aptariama su darbo vadovu, nusprendžiama, ar tyrimą galima vykdyti toliau. Žvalgomojo tyrimo duomenys gali būti panaudoti ir duomenų analizės metu. Kokybiniame tyrime duomenys yra transkribuojami ir atliekama analizė jau duomenų rinkimo metu, taip pat jie yra koduojami (angl. *coding*) bei rašomos atmintinės (angl. *memos*). Kodavimo vienetais gali būti žodis, žodžių reikšmė, žodžių junginys, sakinytis, tema, pastraipa ar tekstas. Kodavimo metu, visų pirma, ieškoma duomenyse prasmingų sąsajų, mėginama duomenis (kodavimo vienetus) grupuoti bei priskirti juos tam tikroms kategorijoms (teksto segmentams), taip pat kategorijas jungti ir skaidyti atsižvelgiant į tyrimo tikslą¹⁸. Atmintinės yra tarsi tyrimo planavimo ir vykdymo dienoraštis, kuriame fiksuojamos pastabos, klausimai, idėjos bei refleksijos, susijusios su atliekamu tyrimu. Kodai ir atmintinės yra atskaitos taškai. Skirtinguose tyrimo etapuose tyrėjas paprastai grįžta atgal prie jau išanalizuotų duomenų, peržiūri kodus ir perrašo atmintines¹⁹. Kodai ir atmintinės rašomi tol, kol baigiami analizuoti duomenys ir galiausiai aprašomi tyrimo rezultatai. Netgi paskutiniame etape paaiškėjus, kad duomenų stinga arba kad sąsajos tarp duomenų nėra pakankamos, renkami nauji duomenys.

17 Morkevičius, V., Telešienė, A. ir Žvaliauskas, G. 2008. *Kompiuterizuota kokybinių duomenų analizė su NVivo ir Text Analysis Suite. Pavyzdinis metodologinis mokomasis studijų paketas*. Kaunas. Prieiga per internetą: http://www.lidata.eu/files/mokymai/NVivo/KKDA_20080914_esf'ui.pdf [žiūrėta 2019 m. rugsėjo 28 d.].

18 Ibid.

19 Žydzūnaitė, V. 2011. *Baigiamojo darbo rengimo metodologija*. Mokomoji knyga. Klaipėdos valstybinė kolegija, 36.

Kokybinių duomenų analizės žingsniai:

1. *Duomenų paruošimas analizei*: jei yra surinkta garso medžiaga (pvz., interviu įrašai), ji transkribuojama, t. y. visi garsai bei žodžiai yra išrašomi. Techniškai apdorojama yra ir vaizdo medžiaga (pvz.: nuotraukos, filmai, videolaidos ir kt.).
2. *Duomenų redukavimas*: kodavimas, pateikimas temomis, sąsajų tarp temų paieška. Šis etapas taip pat suteikia tyrėjui papildomos informacijos, kuri įgalina prasmingiau rinkti kokybinę informaciją viso tyrimo metu.
3. *Duomenų pateikimas*: teksto struktūravimas, susiejimas su teorine darbo dalimi, vizualizacija, diskusija, tyrimo kokybės užtikrinimo pagrindimas, išvadų formulavimas.

Kokybinių duomenų analizę atlieka tyrėjas, o kompiuteris – tik pagalbininkas, kuris yra ypač naudingas, kai surenkami gausūs ir įvairūs empiriniai duomenys. Kompiuterinės kokybinių duomenų analizės programos (CAQDAS) supažindina tyrėjus ir padeda pasirinkti tinkamą analizės priemonę. Viena dažniausiai naudojamų kokybinių duomenų analizės programų Filosofijos fakultete yra MAXQDA (www.maxqda.com), apimanti visą empirinio kokybinio tyrimo projektą. Taip pat naudojamos ir kitos kompiuterinės programos: NVivo, HyperRESEARCH, ATLAS.ti, RQDA ir kt.

KOKYBINIŲ TYRIMŲ STRATEGIJOS IR DUOMENŲ ANALIZĖS PRIEIGOS

Mokslininkai išskiria skirtingas kokybinių tyrimų strategijas: naratyvinį tyrimą, etnografiją, atvejo tyrimą, fenomenologinį tyrimą, grindžiamą teoriją, diskurso analizę, dalyvaujamojo veiksmo tyrimą ir kt.²⁰ JAV Mičigano universiteto profesorius, 27 knygų apie socialinių tyrimų metodus, kokybinius tyrimus ir mišrių metodų prieigą autorius Johnas W. Creswellas kartu su kolega Cheryl N. Poth knygoje (2018) išgrynina penkias plačiai akademiniame literatūroje naudojamas strategijas, nusakancias kokybinių duomenų rinkimą ir analizę²¹:

- **Naratyvinį tyrimą**, kurio centre yra individų gyvenimo tyrinėjimas;
- **Fenomenologiją**, kuri sutelkia dėmesį į patirto reiškinio esmės supratimą ir aprašymą;
- **Grindžiamąją teoriją**, kuomet „lauko“ duomenys padeda sukurti teoriją;
- **Etnografiją**, kurios dėmesio centre yra kultūrinę patirtį turinčios grupės apibūdinimas ir aiškinimas;
- **Atvejo tyrimą**, kurio metu vyksta vieno ar kelių atvejų išsamus aprašymas ir analizė.

Šių tyrimo strategijų panaudojimo pavyzdžių rasite 17 lentelėje.

²⁰ Creswell, J. W. and Poth, Ch. N. 2018. *Qualitative Inquiry and Research Design Choosing among Five Approaches*. Fourth Edition. SAGE Publications, Inc.

²¹ Ibid.

17 lentelė. Skirtingų kokybinių duomenų analizės priegų taikymo praktiniai pavyzdžiai

Tyrimo klausimas	Siekiami atskleisti	Galima tyrimo strategija ir duomenų analizės priega
Kokią istoriją žmonės pasakoja apibūdindami savo benamystę?	Pasakojimo sąsaja su prasmės ieškojimu – pasakojimo struktūra, maniera, vaizduotė ir kt.	Naratyvinis tyrimas, nes dėmesio centre žmogaus (-ių) gyvenimo istorija.
Kokia gali būti buvimo benamiu patyrimo struktūra?	Benamystės kaip patyrimo bendrieji bruožai.	Fenomenologinis tyrimas, nes tiriama asmens benamystės patirtis.
Kokie veiksniai daro įtaką žmonių būsenai gyvenant benamio gyvenimą?	Veiksnių, poveikių, įtakų ir kt. paaiškinimas.	Teorijos, kuri būtų pagrįsta empiriškai surinktais duomenimis apie tiriamųjų patirtis bei požiūrius, sukūrimas (grindžiamoji teorija).
Kokios yra benamių kaip grupės, gyvenančios tam tikromis sąlygomis, nuostatos, kalba, elgesys ir kt.?	Grupės sąveikos, nuostatos, dominavimas per kasdienes praktikas.	Etnografija, nes dėmesio centre – benamių kaip kultūrinės grupės išraiškų supratimas.
Kokia yra žmonių, grįžusių iš įkalinimo įstaigų ir tapusių benamiais, užimtumo, sveikatos ir socialinių ryšių situacija Vilniuje?	Atvejo – konkrečių žmonių situacijos ir aplinkos – supratimas bei paaiškinimas.	Atvejo tyrimas, nes tiriama konkrečios grupės situacija apibrėžtoje teritorijoje.

Kokybinių duomenų pateikimas rašto darbe arba ataskaitoje yra specifiskas. Rašto darbe ar tyrimo ataskaitoje kokybiniai duomenys pateikiami:

- **Tyrimo rezultatų** skyriuje, kuriame tyrimo rezultatai struktūruojami pagal temas ar kategorijas iliustruojant citatomis, surinktomis interviu metu ar kitais metodais;
- **Diskusijos** skyriuje, kuriame yra interpretuojami ir apibendrinami esminiai tyrimo rezultatai, atsakantys į tyrimo klausimus ir atliepiantys tyrimo tikslą. Diskusijoje yra paaiškinama, kaip empiriniai rezultatai siejami su socialinių teorijų, pateiktų teorinėje dalyje, teiginiais arba kaip jiems prieštarauja, atlikto tyrimo rezultatai palyginami su kitų aptartų tyrimų rezultatais ir įvertinami panašumai bei skirtumai. Tyrėjas taip pat pateikia informaciją apie tyrimo ribotumus ir kaip jie galėjo paveikti tyrimo eigą bei rezultatus, reflektuoja apie savo patyrimą tyrimo metu. Šioje dalyje yra svarbus minties aiškumas ir elegantiškumas, bendravimas su skaitytojais ir jų lūkesčių supratimas;
- **Išvadų** skyriuje, kuriame aptariama praktinė tyrimo rezultatų reikšmė ir kaip ji gali paveikti konkrečią tiriamą sritį, apmąstoma, kaip tyrimo rezultatai prisideda prie tolesnių tiriamo reiškinio ar problemos socialinių tyrimų.

Pristatant kokybinius duomenis žodžiu, reikia trumpai paminėti kokybinio tyrimo klausimą ir jo problematiką, ištirtumą ir aktualumą pasaulyje, tyrimo tikslą, naudotus duomenų rinkimo ir analizės metodus bei žingsnius, imtį ir tyrimo dalyvių apibendrintas charakteristikas, duomenų rinkimo ir analizės etikos principus, tyrėjo subjektyvumo ir šališkumo reflektavimą, pagrindinius gautus tyrimo rezultatus ir jų interpretaciją bei esmines darbo išvadas.

Apibendrinimas. Atliekant kokybinį tyrimą ypač svarbu yra atsakingai planuoti. Jeigu atliekate kokybinį tyrimą pirmą kartą, planuokite dvigubai daugiau laiko kokybinių duomenų surinkimui, nei numatėte iš pat pradžių, tinkamai įvertinkite galimas finansines išlaidas, aiškiai aprašykite visą kokybinio tyrimo eigą bei nuolat tarkitės su darbo vadovu (-e), konsultantu (-e) bei komandos nariais, jei dirbate komandomis.

3.4. MIŠRIŲ METODŲ TYRIMAS

Šiame poskyryje aptarsime:

- **Kas yra mišrių metodų tyrimas (mišrių metodų prieiga) ir kada tikslinga jį taikyti?**
- **Kokius klausimus patartina apsvarstyti renkantis mišrių metodų tyrimą?**
- **Kokios yra galimos tyrimų metodų integracijos strategijos ir kokie jų praktiniai pavyzdžiai?**
- **Kaip įveikti iššūkius ir pradėti mišrių metodų tyrimą?**

Iš esmės, **mišrių metodų tyrimas** apima kiekybinių ir kokybinių duomenų rinkimą, analizę ir interpretaciją viename ar keliuose tyrimuose, kurie tiria tą patį konkretų reiškinį²². Mišrių metodų prieiga naudojama, kai reikalingas kompleksinis ir įvairiapusis požiūris į reiškinį ar tiriamą problemą, kai turime paaiškinti ir sustiprinti kiekybinius rezultatus kokybiniais ir atvirkščiai, įvertinti ir ištestuoti tyrimo instrumentus, pasiekti atskiras tyrimo dalyvių grupes ar dalyvius (net ir labai specifines), praplėsti duomenų rinkimo ir analizės interpretacijos galimybes.

Kokybiniai ir kiekybiniai duomenys gali būti integruojami skirtinguose tyrimo atlikimo etapuose:

- duomenų rinkimo;
- duomenų analizės;
- duomenų interpretacijos.

Atsižvelgiant į tai, kokiai tyrimo prieigai – kokybinei ar kiekybinei – bus teikiama pirmenybė, o galbūt prioritetas neteikiamas nė vienai ir abi prieigos taikomos kaip lygiavertės, pasirenkama atitinkama tyrimo strategija (žr. 17 lentelę).

Planuojant taikyti mišrių metodų prieigą būtina apsvarstyti šiuos klausimus:

- Ar ketinate rinkti kiekybinius ir kokybinius duomenis?
- Kodėl jūs rinksite kiekybinius ir kokybinius duomenis?
- Kaip planuojate taikyti kiekybinius ir kokybinius metodus: ar kaip atskirus, ar kaip sąveikaujančius?
- Ar jūsų tyrimo klausimas ar tyrimo problema yra tinkama mišrių metodų prieigai?
- Kuri metodologinė prieiga – kiekybinė ar kokybinė – yra jums asmeniškai artimesnė?
- Ar nepakanka vien kokybinio ar vien kiekybinio tyrimo problemai ištirti?

22 Leech, N. and Onwuegbuzie, A. 2008. A Typology of Mixed Methods Research Designs. *Quality and Quantity*, 43 (2), March, 265–275.

- Kokią teorinę tradiciją ar teoriją ketinate naudoti?
- Kada ir kaip metodai bus integruojami – duomenų rinkimo, apdorojimo, analizės, interpretacijos etape?
- Ar pakanka laiko, žinių, įgūdžių? Ar ir kiek reikės finansinių išteklių tyrimui atlikti?

Skiriamos trys pagrindinės mišrių metodų tyrimo strategijos ir trys sudėtingesnės tyrimo strategijos²³. Pavyzdžių rasite 18 lentelėje.

Pagrindinės mišrių metodų tyrimo strategijos:

1. **Lygiagreti** (angl. *convergent design*). Jos tikslas – sugretinti ar sulieti atskirai atliktų tyrimų rezultatus siekiant išsamios reiškinio analizės.
2. **Nuosekli aiškinamoji** (angl. *explanatory sequential design*). Tikslas – paaiškinti, papildyti, praplėsti, suprasti kiekybinio tyrimo rezultatus.
3. **Nuosekli žvalgomoji** (angl. *exploratory sequential design*). Tikslas – plėtoti, projektuoti, kurti tyrimo instrumentus.

18 lentelė. **Mišrių metodų socialinių tyrimų pavyzdžiai**

Tyrimų pavyzdžiai ²⁴ „Moksleiviai ir nusirašinėjimas“ bei „Narkotikų vartojimas paauglystėje“	Tyrimo etapai	Integracija ir tyrimo rezultatai	Mišrių metodų tyrimo strategijos pavadinimas
„Moksleiviai ir nusirašinėjimas“ Atliekama moksleivių anketinė apklausa siekiant išsiaiškinti jų požiūrį į nusirašinėjimą mokykloje ir fokusuota grupinė diskusija apie veiksnius, lemiančius moksleivių asmeninį nusirašinėjimo požiūrį ir patirtį.	KIEK + KOK: vienu metu atliekami kiekybinis ir kokybinis tyrimai.	Gautų duomenų rezultatų sujungimas, siekiant palyginti ir gauti išsamesnį supratimą apie tiriamą problemą ar reiškinį.	Lygiagreti
„Moksleiviai ir nusirašinėjimas“ Atliekamas moksleivių nuostatų ir patirties kiekybinis tyrimas (anketinė apklausa). Jo rezultatai parodė, kad egzistuoja ryšys tarp moksleivių užimtumo papildoma popamokine veikla ir nusirašinėjimo. Tuomet buvo atliktas kokybinis tyrimas (interviu) su jaunuoliais, kurie dalyvauja papildomoje veikloje, siekiant paaiškinti kiekybinio tyrimo rezultatus.	KIEK → KOK: atliekamas kiekybinis tyrimas, išanalizuojami duomenys. Rezultatai lemia kokybinio tyrimo atlikimą. Tuomet atliekamas kokybinis tyrimas.	Kiekybinio tyrimo rezultatų paaiškinimas praplečiamas kokybinio tyrimo rezultatais.	Nuosekli aiškinamoji

²³ Ibid.

²⁴ Pavyzdžiai išgalvoti.

18 lentelės tęsinys

Tyrimų pavyzdžiai „Moksleiviai ir nusirašinėjimas“ bei „Narkotikų vartojimas paauglystėje“	Tyrimo etapai	Integracija ir tyrimo rezultatai	Mišrių metodų tyrimo strategijos pavadinimas
<p>„Moksleiviai ir nusirašinėjimas“ Atliekamas kokybinis (interviu su moksleiviais) tyrimas. Jo rezultatai leidžia užčiuopti moksleivių nusirašinėjimą bei nustatyti, kas lemia nusirašinėjimą, kokios strategijos yra naudojamos ir pan. Remdamiesi šiais rezultatais tyrėjai išskiria kintamuosius ir sukuria anketą nacionalinei moksleivių apklausai apie nusirašinėjimo patirtį.</p>	<p>KOK → KIEK: atliekamas kokybinis tyrimas. Remiantis tyrimo rezultatais yra formuojami kiekybinio tyrimo instrumentai, atliekamas kiekybinis tyrimas.</p>	<p>Kokybinių duomenų rinkimas, analizė ir rezultatų panaudojimas kiekybinio tyrimo instrumentui sukurti. Instrumentas testuojamas ir naudojamas kiekybinių duomenų rinkimui. Surinkus atliekama duomenų analizė ir interpretacija.</p>	<p>Nuosekli žvalgo-moji</p>
<p>„Narkotikų vartojimas paauglystėje“ Tyrimo tikslas yra išgryninti strategijas, padedančias paaugliams atsispirti spaudimui išmėginti narkotikus. Tyrėjai atlieka kelias fokusuotas grupines diskusijas siekdami suprasti, kas paauglius pastūmėja išmėginti narkotikus, koks draugų spaudimas yra patiriamas ir kaip / ar paaugliai jam priešinosi. Šio tyrimo rezultatus tyrėjai panaudoja atlikdami kiekybines apklausas skirtingose mokyklose ir regionuose visoje šalyje.</p>	<p>KIEK (ar KOK) įterpian-t KIEK (ar KOK). Atliekamas kiekybinis ar kokybinis tyrimas. Renkami duomenys, atliekama analizė. Tyrimo metu atliekamas lygiagretusis kiekybinis ar kokybinis tyrimas siekiant pagilinti rezultatų supratimą (prieš, tyrimo metu ar po jo).</p>	<p>Integruojami, analizuojami ir interpretuojami visuose tyrimo etapuose gauti rezultatai. Kokybinio tyrimo rezultatai pagilina kiekybinių rezultatų supratimą.</p>	<p>Intervencinė</p>
<p>„Narkotikų vartojimas paauglystėje“ Remiantis feministine teorine tradicija atliekama anketinė apklausa mokykloje siekiant išsiaiškinti narkotikų naudojimo mastą tarp jaunuolių, o vėliau kokybiškai paaiškinti, kaip stereotipinis požiūris į narkotikus vartojančias paaugles merginas prisideda prie jų priskyrimo tam tikrai rizikos grupei mokykloje.</p>	<p>KIEK, tuomet KOK remiantis tam tikra teorine prieiga. Renkami kiekybiniai duomenys, atliekama analizė. Tuomet renkami kokybiniai duomenys, atliekama analizė. Gali būti naudojamos tiek lygiagreti, tiek nuosekli tyrimo strategijos.</p>	<p>Kokybinio tyrimo rezultatai suteikia galimybę geriau suprasti kiekybinių tyrimų rezultatus tiriant socialinį teisingumą.</p>	<p>Transformuojamoji</p>

18 lentelės tęsinys

Tyrimų pavyzdžiai „Moksleiviai ir nusirašinėjimas“ bei „Narkotikų vartojimas paauglystėje“	Tyrimo etapai	Integracija ir tyrimo rezultatai	Mišrių metodų tyrimo strategijos pavadinimas
<p>„Narkotikų vartojimas paauglystėje“ Tyrėjų tikslas yra pateikti rekomendacijas, kaip sumažinti narkotikų vartojimą tarp X miestelio jaunuolių, kurių tėvai yra išvykę dirbti į kitas šalis. Atliekamas kokybinis tyrimas (interviu arba fokusuotos grupinės diskusijos) su jaunuoliais siekiant suprasti narkotikų vartojimo reikšmę ir jaunuolių savo sveikatos vertinimą. Remiantis tyrimo rezultatais sukuriama instrumentas X miestelio jaunuolių, kurių tėvai emigravę, apklausai bei mokymų apie narkotikų žalą programa. Trečiame tyrimo etape tiriama mokymų poveikis atliekant kokybinius interviu arba vykdoma pakartotinė anketinė apklausa.</p>	<p>KOK, tuomet KIEK, tuomet KOK ar KIEK atsižvelgiant į tiriamos programos ar instrumento ištyrimo / įvertinimo tikslus.</p>	<p>Skirtingų tyrimo etapų rezultatai integruojami ir naudojami bendram tyrimo tikslui pasiekti.</p>	<p>Daugiapakopė</p>

Papildomos mišrių metodų tyrimo strategijos:

1. **Intervencinė** (angl. *embedded / intervention design*). Tikslas – pagilinti ir sustiprinti tyrimo rezultatus.
2. **Transformuojamoji** (angl. *transformative / social justice design*). Tikslas – paveikti, keisti, įgalinti. Atlikti į veiksma orientuotą tyrimą.
3. **Daugiapakopė** (angl. *multiphase / multistage design*). Tikslas – prisidėti prie bendro tyrimo tikslo įvykdymo – programos veiksmingumo įvertinimo ir pan.

Praktiniai žingsniai, kaip pradėti mišrių metodų tyrimą:

1. Užrašykite tyrimo problemą, jos aktualumą ir atlikite pirminę teorinių šaltinių analizę.
2. Suraskite galimą teorinę prieigą.
3. Užrašykite numanomą tyrimo tikslą.
4. Argumentuokite, kodėl reikalingi kokybiniai ir kiekybiniai duomenys.
5. Užrašykite tyrimo klausimus.
6. Paaiškinkite, kokie ir kaip bus renkami duomenys.
7. Pasirinkite tinkamą mišrių metodų tyrimo strategiją.
8. Pavaizduokite tyrimo strategiją grafiškai.
9. Aptarkite atliktą darbą su moksliniu vadovu ar tyrimo komanda.

Apibendrinimas. Mišrių metodų tyrimas, kuomet renkami tiek kiekybiniai, tiek kokybiniai duomenys, leidžia sukaupti įvairią empirinę medžiagą, kuri gali būti ypač vertinga sudėtingoms socialinėms temoms atskleisti ar tyrimo klausimams atsakyti. Mišrių metodų prieigos taikymas gali būti jūsų akademinis iššūkis, kurį verta išmėginti universitete. Žinoma, būtina įvertinti, ar pakaks kursiniam ar baigiamajam darbui rašyti skirtu laikui atlikti mišrių metodų tyrimą, tačiau, dirbant nuosekliai nuo antro ar trečio studijų kurso bei vykdant tęstinius tyrimus, viskas įmanoma. Patariame papildomai pasidomėti apie mišrių metodų prieigos taikymą skirtinguose tyrimo etapuose, tartis ir glaudžiai bendradarbiauti su moksliniu vadovu ar vadove.

4. Kriminologinių ir sociologinių tyrimų etika

Šiame skyriuje aptarsime:

- Kas yra asmens duomenys ir kaip turi būti užtikrinta jų apsauga?
- Kokie yra pagrindiniai etikos principai sociologijoje ir kriminologijoje?
- Kaip suderinti etiką su tyrimo tikslais?
- Kaip elgtis su tyrimo dalyviais ir apie ką juos reikia informuoti?
- Kodėl reikia informuoti darbo vadovą ir tyrimo dalyvių atstovus apie tyrimą?
- Kaip išlikti etiškam (-ai) savo kolegų ir disciplinos atžvilgiu?

Atliekant mokslinius tyrimus, reikia laikytis etikos principų. Sociologai ir kriminologai, kurių tyrimų objektas yra visuomenė, jos reiškiniai, nusikaltimai ir jų priežastys, gali atsidurti situacijose, kai jų atliekami veiksmai – duomenų rinkimas, jų analizė ir rezultatų pateikimas – gali turėti įtakos atskiriems individams, jų grupėms ar visuomenei. Todėl etikos principai reikalingi tam, kad apibrėžtų tyrėjų atsakomybės ribas ir būtų kaip elgesio gairės tiek įprastose, tiek ribinėse situacijose.

Asmens duomenų apsauga. Sociologinių ir kriminologinių tyrimų atlikimą riboja bendrieji mokslo etikos principai, šių mokslo krypčių etikos kodeksai²⁵, taip pat tarptautiniai ir nacionaliniai norminiai aktai. 2018 m. gegužės 25 d. Lietuvoje įsigaliojo Europos Sąjungos Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas (BDAR)²⁶, 2018 m. birželio 30 d. Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo Nr. I-1374 pakeitimo įstatymas, kurie nurodo, kaip turi būti kaupiami ir tvarkomi asmens duomenys. Vadovaujantis šiais reglamentais buvo patvirtintas Asmens duomenų tvarkymo Vilniaus universitete tvarkos aprašas. Kokią įtaką šie dokumentai turi studentų tiriamiesiems darbams?

Atlikdami sociologinius ir kriminologinius tyrimus, ypač kokybinius (interviu, fokusuotas grupines diskusijas, baudžiamųjų bylų analizę ir pan.), studentai neišvengiamai sužinos ar kaups tyrimo dalyvių asmens duomenis – vardus, pavardes, darbo vietas, kontaktinę informaciją. Taip pat, atlikdami garso ar vaizdo įrašus, jie išsaugos fizinę informaciją apie asmenis (išvaizda, balsas ir pan.). Todėl svarbu suprasti, kas laikoma asmens duomenimis ir kaip su jais derėtų elgtis.

Pagal BDAR, **asmens duomenys** – tai bet kokia informacija apie fizinį asmenį, pagal kurią galima nustatyti asmens tapatybę. Asmens duomenimis laikomi: *vardas, pavardė, namų adresas; elektroninio pašto adresas (pvz., vardas.pavarde@universitetas.lt); asmens tapatybės kortelės numeris; buvimo vietos duomenys, interneto protokolo (IP) adresas; slapukų identifikatoriai, asmens telefono reklamos identifikatorius; ligoninės arba gydytojo turimi duomenys, kurie gali būti simbolis, pagal kurį galima konkrečiai nustatyti asmens tapatybę.*

25 Lietuvos sociologų etikos kodeksas: <http://sociology.lt/etikos-kodeksas/>; Lietuvos kriminologai savo etikos kodekso dar neturi, todėl galima naudotis Didžiosios Britanijos: <http://www.britsoccrim.org/documents/BSCEthics2015.pdf>.

26 2016 m. balandžio 27 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2016/679 dėl fizinių asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo.

Reglamentas nustato, kad visi asmens duomenys turi būti saugomi užšifruota forma ir turi būti anonimizuoti taip, kad iš jų nebūtų galima identifikuoti asmens. Duomenys, kurių anonimiškumas užtikrinamas negrįžtamai (pvz., tyrimo dalyviui suteikiamas pseudonimas, iš kurio neįmanoma atpažinti tikrojo asmens), jau nebelaikomi asmens duomenimis. Asmens duomenys privalo būti apsaugoti nepriklausomai nuo technologijų, kurios naudojamos tiems duomenims tvarkyti: ar tai būtų įrašai kompiuteryje, diktofone, telefone, ar užrašai popierine forma. Jeigu sukauptos informacijos neįmanoma užšifruoti (pvz., garso ar vaizdo įrašai aiškiai atskleidžia asmenų tapatybes), tokia informacija turi būti ištrinama taip, kad jos negalima būtų atkurti vėliau.

Asmens duomenų apsauga tyrimo metu

Įsivaizduokite, kad jūs organizuojate fokusuotą grupinę diskusiją, į kurią kviečiate Lietuvos švietimo įstaigų atstovus. Rinkdami diskusijos dalyvius, jūs su jais susisiekiate, vadinasi, turite jų vardus, pavardes, kontaktinę informaciją, žinote, kuriai įstaigai jie atstovauja ir kokias pareigas eina. Diskusiją filmuojate – darote garso ir vaizdo įrašus, taigi sukaupiate fizinę informaciją apie juos (išvaizda, balsas).

Kad asmens duomenys būtų apsaugoti, po diskusijos reikia:

- 1) parengti diskusijos išrašą, suteikiant diskusijos dalyviams pseudonimus ar pakeičiant vardus. Kartu galite pasižymėti bendresnę informaciją: iš kurio Lietuvos regiono, kokio pobūdžio įstaigai asmuo atstovauja, kokia jo darbo patirtis, jeigu aktualu, galbūt lytis. Iš tokios informacijos turi būti neįmanoma identifikuoti asmens;
- 2) visus turimus garso ir vaizdo įrašus, taip pat visus asmeninius duomenis ištrinti ar kitaip sunaikinti, kad būtų apsaugota nuo galimo duomenų nutekėjimo.

Panašių procedūrų reikia laikytis naudojant ir kitus duomenų rinkimo metodus. Jų tikslas – gauti tyrimui reikalingą informaciją ir kartu užtikrinti tyrimo dalyvių asmens duomenų apsaugą.

Pagrindiniai etikos principai sociologijoje ir kriminologijoje. Minėtos įstatyminės nuostatos atsispindi ir kriminologų bei sociologų etikos kodeksuose. Pagrindiniai etikos principai, kuriais turi vadovautis tiek kriminologai, tiek sociologai, yra du: 1) *informuotas sutikimas* ir 2) *žalos vengimas*.

Informuotas sutikimas (angl. *informed consent*) reiškia, kad tyrimo dalyviai turi būti informuoti, kokie yra tyrimo tikslai, kaip bus atliekamas tyrimas bei kaip ir kur bus panaudoti tyrimo duomenys. Tik gerai suprasdami situaciją ir galimas pasekmes tyrimo dalyviai gali sutikti arba nesutikti dalyvauti tyrime.

Žalos vengimo principas reiškia, kad tyrimo metu tyrimo dalyviams neturi būti padaroma jokia fizinė, psichologinė ar kitokia žala ir imamas priemonių, kad to būtų išvengta. Pavyzdžiui, nusikaltimų aukoms gali būti skausminga prisiminti juos ištikusius įvykius, bet jei jos sutinka dalyvauti tyrime ir nėra grėsmės jų psichinei sveikatai, tyrimą galima vykdyti.

Tyrimus reikia suplanuoti taip, kad būtų gerbiamas tyrimo dalyvių *privatumas* ir užtikrintas jų *anonimiškumas* ir *konfidencialumas*. Asmens **privatumą** gina įstatymai, tai reiškia, kad tyrėjas neturi teisės be tyrimo dalyvių sutikimo tirti privataus žmonių gyvenimo. Žinoma, daugelis temų, pavyzdžiui, smurtas artimoje aplinkoje, narkotinių medžiagų vartojimas ir kt., geriausiai gali būti nagrinėjamos stebint privačią erdvę, tačiau tyrėjai to daryti negali, nebent tyrimo dalyviai sutinka dalyvauti tyrime ir savanoriškai pateikia informaciją apie save ar kitaip leidžia tirti asmeninį gyvenimą.

Anonimiškumas reiškia, kad iš surinktų ir tyrime analizuojamų bei rezultatuose pateikiamų duomenų turi būti neįmanoma identifikuoti asmens tapatybės. Taigi, tyrime negalima

klausti ar kitaip fiksuoti asmens vardo, pavardės, gyvenamosios vietos adreso, darbo vietos, pareigų ir pan. Pavyzdžiui, to negalima klausti apklausos metu, tokių duomenų negalima rinkti analizuojant baudžiamąsias bylas. Tačiau reikia pabrėžti, jog sociodemografinių duomenų (pvz., amžius, lytis, užsiėmimas, pajamos, gyvenamoji vietovė ir pan.) rinkimas nepažeidžia anonimiškumo principo, nes iš surinktų duomenų galima išskirti tik bendresnes sociodemografines kategorijas, neidentifikuojant konkretaus asmens. Kiekybiniuose tyrimuose anonimiškumas dažniausiai užtikrinamas automatiškai, nes, surinkus didelius kiekius nuasmenintų duomenų ir juos matematiškai agregavus, konkretaus asmens identifikuoti neįmanoma. Pavyzdžiui, iš apklausų galima nustatyti, kuo skiriasi moterų viktimizacinė patirtis nuo vyrų, kaip skiriasi aukštąjį išsilavinimą turinčiųjų požiūris į mirties bausmę nuo žemesnio išsilavinimo respondentų ir pan., bet kokia yra konkretaus asmens nuomonė, nustatyti neįmanoma. Apie anonimiškumo garantavimą tyrimo dalyviai visada turi būti informuojami, pavyzdžiui, anketos įžangoje.

Konfidencialumas taip pat užtikrina, kad tyrimo dalyvių nebus galima identifikuoti iš tyrimo rezultatų. Jis daugiau būdingas kokybiniams tyrimams. Pagrindinis skirtumas nuo anonimiškumo principo yra tas, kad tyrimo metu, renkant duomenis, tyrimo dalyviai nėra anonimai tyrėjo atžvilgiu. T. y. tyrėjas žino, iš ko renka informaciją: jei ne asmens vardą, pavardę, kontaktinius duomenis, tai bent įstaigą, kuriai atstovauja tyrimo dalyvis. Todėl, surinkęs informaciją iš tyrimo dalyvių interviu ar fokusuotų grupinių diskusijų metu, tyrėjas turi nuasmeninti informaciją ir taip užtikrinti tyrimo dalyvių konfidencialumą. Nuasmeninti informaciją reikia tiek apie patį asmenį, tiek apie jo darbo vietą ir pareigas. Pavyzdžiui: „tyrimo dalyvis Nr. X“, „probacijos pareigūnas, turintis 5 metų patirtį, teisinį išsilavinimą“, „Jonas (vardas pakeistas), nedidelio miestelio policijos nuovadoje dirbantis pareigūnas“.

Anonimiškumas ir konfidencialumas turi būti garantuojami tiek esant tiesioginiam kontaktui su tyrimo dalyviais (apklausos, interviu, fokusuotos grupinės diskusijos), tiek atliekant tiesioginio kontakto su tyrimo dalyviais neturinčius tyrimus: dienoraščių analizę, baudžiamųjų bylų analizę ir pan.

Etika ir tyrimo validumas. Studentams gali kilti klausimas, **ar visada tyrimo dalyviams būtina išsamiai atskleisti tyrimo tikslus.** Tokia dilema gali atsirasti tais atvejais, kai yra tikėtina, jog, sužinoję tyrimo tikslą, tyrimo dalyviai elgsis nenatūraliai – pagražins ar pablogins situaciją – ir taip pakenks tyrimo validumui. Tokiu atveju reikia įvertinti, ar neatskleisdamas savo tikslų arba atskleisdamas juos neišsamiai, tyrėjas nepadarys žalos tyrimo dalyviams. Jeigu žalos nėra, o laukiami tyrimo rezultatai ypač naudingi, tyrėjas gali neišsamiai informuoti apie tyrimo tikslus. Pavyzdžiui, interviu metu norite išsiaiškinti, ar tyrimo dalyviai yra linkę taikyti fizinės bausmės savo vaikams, ar ir kaip jas pateisina. Kadangi vaiko gerovės klausimai ir fizinių bausmių taikymas yra jautri tema, tikėtina, kad interviu dalyviai gali stengtis pateikti tokį atsakymą, koks yra socialiai priimtinas. Taip jūs prarasite galimybę išsiaiškinti tikrąją situaciją ir fizinių bausmių taikymo priežastis. Tokiu atveju tyrimo dalyviams galima paaiškinti bendriau, kad jūs domitės vaikų auklėjimo klausimais, neakcentuojant fizinių bausmių aspekto.

Gali būti ir priešingas atvejis, kai neatskleisti savo tikslų būtų neetiška. Pavyzdžiui, tyrėjas turi įvertinti vykdomo projekto, skirto iš laisvės atėmimo įstaigų paleistiems asmenims resocializuoti, efektyvumą. Nuo tyrimo rezultatų priklausys, ar bus pratęstas finansavimas ir ar projekte dirbantys asmenys turės darbą. Jeigu atlikdamas tyrimą tyrėjas planuoja da-

ryti darbuotojų apklausą, jis privalo juos informuoti apie savo tyrimo tikslą. Tik suprasdami galimas tyrimo pasekmes tyrimo dalyviai gali sutikti arba nesutikti dalyvauti apklausoje.

Pabrėžtina, jog tyrimo dalyviai tyrime turi dalyvauti *savo noru ir niekieno neverčiami*. Ypač tai svarbu užtikrinti, kai jie yra iš pažeidžiamų grupių ar yra hierarchiškai kam nors pavaldūs asmenys, pavyzdžiui, atliekantys bausmę, neįgalieji, atliekantys karo tarnybą. Visi turi teisę pasirinkti dalyvauti ar nedalyvauti tyrime. Jeigu tyrėjas jaučia, kad tiriamasis dalyvauja ne savo noru („kameros prižiūrėtojas liepė“), jis turėtų nutraukti tyrimą arba turėti tą faktą omenyje, interpretuodamas duomenis, nes tai gali reikšti, jog tyrimo dalyvis pateikė ne tokius atsakymus, kokius norėjo: pagražino arba pablogino situaciją.

Tyrimo dalyviai gali bet kuriuo metu atsisakyti dalyvauti tyrime: atsisakyti pildyti anketą, nutraukti interviu ir nesutikti, kad būtų daromi garso ar vaizdo įrašai. Toks jų noras turi būti gerbiamas ir paisomas. Kad nebūtų tokių netikėtumų, tyrimo pradžioje dalyviai turi būti informuojami, kokiomis priemonėmis bus renkami ir įrašomi duomenys (anoniminiai klausimynai, diktofonai, filmavimo kameros, informacijos užsirašymas popieriuje ir pan.).

Tyrimo dalyvius reikia informuoti apie:

- Kas atlieka tyrimą: jūsų vardas, pavardė, studijų programa;
- Universitetą, fakultetą, katedrą, kuriai atstovaujate;
- Tyrimo tikslą ir uždavinius;
- Naudojamus duomenų rinkimo metodus;
- Kaip bus fiksuojama, įrašoma tyrimo dalyvių pateikiama informacija;
- Kad tyrimo dalyvių anonimiškumas ir konfidencialumas yra užtikrinti;
- Nemalonius pojūčius, jeigu yra tikėtini;
- Tyrimo dalyvių teisę pasitraukti iš tyrimo bet kuriuo metu ir reikalauti, kad jų pateikta informacija nebūtų naudojama;
- Tyrimo rezultatų pateikimą ir panaudojimą.

Moksliniame darbe labai svarbu etiškai pristatyti ir aprašyti socialines grupes, pavyzdžiui, suskirstytas pagal lytį, amžių, etninę kilmę. Ypač svarbu kreipti dėmesį į aprašymo kalbą dirbant su pažeidžiamomis grupėmis: atliekančiais laisvės atėmimo bausmę asmenimis, socialiai pažeidžiamomis šeimomis ir pan. Ką reiškia *etiškai*? Mokslinių tekstų autoriai – nuo studento iki profesoriaus – turi būti atidūs, kad nesąmoningai (juo labiau tikslingai) nesukurtų stereotipų apie atskiras grupes ar asmenis. Tai gali atsitikti neapdairiai vartojant sąvokas: pavyzdžiui, „žudikas“, o ne „už nužudymą nuteistas asmuo“; „nepilnamečiai nusikaltėliai“, o ne „nepilnamečiai, padarę baudžiamuosius nusižengimus, nusikalstamas veikas“. Netinkamas sąvokų vartojimas gali leisti manyti ar net įtikinti skaitytojus, kad visuomenėje egzistuoja tam tikri nekintami asmenų „tipai“ ar „rūšys“, t. y. „žudikai“ ir „ne žudikai“, „nusikaltėliai“ ir „ne nusikaltėliai“.

Taip pat, atlikus tyrimą apibrėžtame laike ir teritorijoje, išvados turi būti daromos tik apie tą laiką ir teritoriją, kur vyko tyrimas, o ne kalbama apie visą visuomenę ir visus laikotarpius apskritai. Pavyzdžiui, jeigu savo tyrime nustatėte, kad A šalyje reikšmingą dalį vagysčių iš automobilių padaro ekonominiai imigrantai iš B šalies, turite būtent taip ir parašyti, bet vengti apibendrinimų, kad „*daugiausia vagysčių iš automobilių padaro imigrantai*“, nes kitose šalyse situacija gali būti kitokia. Taip pat imigrantai gali būti iš įvairių šalių ir ne visų jų emigracijos priežastys yra ekonominės.

Tekste geriau kalbėti apie koreliacijas, pastebėtus ryšius tarp kintamųjų ir vengti pernelyg bendrų pasakymų. Pavyzdžiui: ne „*Daugiausia nusikaltimų padaro jauni vyrai*“, bet „*Pastebėta priklausomybė tarp delinkvencijos ar nusikalstamo elgesio ir amžiaus bei lyties. Daugiau nusizengimų padaro jaunesnio (X–Y m.) amžiaus vyrai.*“ Pagaliau, būtina įvertinti, kokius požymius reikia minėti, kaip juos įvardyti, kokių turite įrodymų, kad jie tikrai susiję su tiriamą grupe. Pavyzdžiui, jeigu teigiate, jog „*daugiavaikių šeimų nariai linkę duoti kyšius gydytojams*“²⁷, nepagrįstai stigmatizujete daugiavaikes šeimas, nes „polinkis“ yra sunkiai įrodoma ir išankstinį nusistatymą formuojanti savybė. Tiksliau būtų kalbėti apie „*pastebimą ryšį tarp kyšių davimo gydytojams ir vaikų skaičiaus šeimoje*“. Tačiau ir tokiu atveju įvertinkite, ar turite pagrįstų įrodymų, kad šie kintamieji susiję. O gal kyšių davimą gydytojams geriau paaiškina kitas kintamasis arba kyšių davimas būdingas tik konkrečioms tyrimo dalyviams, bet ne visoms šeimoms, turinčioms daug vaikų?

Kokybiniuose tyrimuose svarbu akcentuoti, kad kalbama apie tyrimų dalyvių (o ne visų grupės atstovų) patirtis bei nuomones. Tekste aiškiai nurodykite, ar aprašomi pasisakymai buvo vienetiniai, ar pasikartojantys ir dominuojantys visų tyrimo dalyvių pasakojimuose.

Rašydami rašto darbus turite atsakingai formuluoti tezes ir išvadas. Taip išmoksitės tiksliai ir korektiškai formuluoti savo mintis, kurios ateityje gali tapti autoritetinga ekspertine, kitų cituojama nuomone.

KĄ REIKĖTŲ INFORMUOTI APIE SAVO ATLIEKAMĄ TYRIMĄ?

Ši mokomoji priemonė yra skirta mokslo darbams, kuriuos jūs rašote Vilniaus universiteto Filosofijos fakultete. Tai reiškia, jog jūs atstovaujate savo universitetui ir fakultetui, todėl jūsų veiksmus tyrimo dalyviai neišvengiamai sieja su šia institucija. Taigi dalis atsakomybės už jūsų atliekamą tyrimą (ir ypač už etišką jo atlikimą) tenka jūsų darbo vadovui ir fakultetui. Iš to išplaukia *jūsų pareiga informuoti darbo vadovą apie atliekamą tyrimą* ir, jeigu kyla, aptarti etikos klausimus.

Studento ir darbo vadovo santykiai, vertinant savarankiškumo / kontrolės požiūriu, susiklosto įvairūs. Vieni studentai linkę dirbti savarankiškai, jiems reikia tik minimalaus darbo vadovo įsikišimo, o kiti nori dažnesnių konsultacijų. Kriminologijos ar sociologijos studento savarankiškumas, noras išeiti iš komforto zonos ir tirti nelengvas ar jautrias temas yra sveikintinas ir vadovas neturi tikslo jo kontroliuoti. Tačiau su darbo vadovu savo tyrimą ir galimus etinius klausimus aptarti reikia dėl šių priežasčių:

- 1) *darbo vadovas turėtų žinoti, kaip vyksta jūsų tyrimas;*
- 2) *jis galėtų laiku pastebėti (ko gali nepavykti jums) aspektus, kurie galbūt prasilenkia su etika ar net kelia grėsmę jūsų saugumui;*
- 3) *darbo vadovas gali pakonsultuoti kitais, šioje priemonėje neaptartais, etikos klausimais.*

Apie atliekamus tyrimus gali tekti informuoti ir su tyrimo dalyviais susijusius asmenis.

Formalaus sutikimo dėl tyrimo atlikimo reikia:

1. *Atliekant tyrimus uždarose statutinėse institucijose, pavyzdžiui, kariuomenėje, laisvės atėmimo vietose, kitose kriminalinės justicijos institucijose ar kitose institucijose, pavyzdžiui, gydymo įstaigose, mokyklose. Formalus kreipimasis leisti atlikti tyrimą turi būti adresuojamas įstaigos vadovui ar atsakingam asmeniui.*

27 Pavyzdys išgalvotas.

2. *Atliekant tyrimus su nepilnamečiais* (neturinčiais 18 m. amžiaus) asmenimis. Kreipimasis turi būti adresuojamas jų tėvams ar globėjams. Jei tyrimas atliekamas mokykloje, šalia tėvų ar globėjų sutikimo apie tyrimą turi būti informuojama mokyklos administracija.

Nurodytais atvejais studentas turi *parengti raštą ir suderinti jį su darbo vadovu – kreipimąsi į institucijos atstovą, tėvus ar globėjus*. Rašte turi būti nurodomas tyrimo pavadinimas, tikslas, kokios informacijos reikės, kokie duomenų rinkimo metodai bus naudojami ir kaip bus panaudoti tyrimo duomenys. Rašto pavyzdį rasite fakulteto interneto svetainėje, studijų programos skiltyje „Rašto darbai“. Šį raštą turi pasirašyti studento darbo vadovas ir fakulteto studijų prodekanas. Tik gavus institucijos, kurioje norima atlikti tyrimą, atstovo ar nepilnamečio tėvų ar globėjų *pasirašytą* sutikimą ir suderinus tyrimo eigą, tyrimą galima atlikti.

Atsakingas požiūris į kolegas ir savo discipliną. Be etikos principų, tiesiogiai susijusių su tyrimo dalyviais, išskirtinos dar dvi sritys. Tai tyrėjų atsakingas požiūris į kolegas ir į savo – kriminologijos ar sociologijos – discipliną.

Atsakingas tyrėjų požiūris į kolegas reiškia, kad, atliekant tyrimą, reikia etiškai elgtis su kitais tyrėjais: teisingai cituoti, pateikti nuorodas į kitų autorių tyrimus (jei naudojami antriniai duomenys), išsamiai ir tiksliai pateikti informaciją apie savo atliktą tyrimą kolegoms, nenuslepiant faktų, pavyzdžiui, kad atrankos paklaida yra pernelyg didelė. Taip pat reikia atkreipti dėmesį, jog neetiškas tyrėjo elgesys su tyrimo dalyviais gali pakenkti ir kitiems kolegoms ateityje. Sulaužęs etikos principus tyrėjas ne tik praras pasitikėjimą ir negalės pabaigti savo tyrimo, bet gali diskredituoti tyrėjų bendruomenę tyrimo dalyvių akyse – pastarieji gali pradėti nepasitikėti kitais sociologais ar kriminologais.

Atsakingas tyrėjų požiūris į savo discipliną pasireiškia tuo, kad tyrėjas turi etiškai elgtis su savo disciplinos žiniomis – teisingai interpretuoti kitų autorių teorines prielaidas, o ne selektyviai pasirinkti jo hipotezę patvirtinančius teiginius, nemėginti dirbtinai patvirtinti savo tyrimo hipotezių, jeigu surinkti duomenys byloja kitaip, laikytis ir nepažeisti metodinių procedūrų. Pavyzdžiui, griežtai laikytis atsitiktinės atrankos principų, o ne formuoti imtį pagal prieinamumą, nes kitaip galbūt nepavyksta surinkti pakankamai atrankos vietų. Šių etikos principų laikymasis bus užtikrintas, jeigu studentas vadovausis kituose šios priemonės poskyriuose – literatūros analizės, citavimo, tyrimų metodologijos – pateiktais nurodymais.

Apibendrinimas. Tiriamajame darbe apie etikos principų laikymąsi reikia parašyti trumpai. Jeigu buvo tiriami nepilnamečiai, reikia parašyti, kad buvo gauti tėvų arba globėjų sutikimai. Jeigu buvo nagrinėjami jautrūs klausimai, turi būti pažymėta, jog tyrimo dalyviai buvo informuoti apie galimybę bet kuriuo metu nutraukti tyrimą. Ši informacija turi būti pateikiama aprašant taikytus tyrimo metodus. *Plačiau apie etikos principų laikymąsi rašyti nereikia, bet jų būtina laikytis atliekant tyrimą ir pateikiant rezultatus.*

5. Mokslinio rašto darbo baigiamasis etapas

5.1. MOKSLINIO DARBO REDAGAVIMAS IR PATEIKIMAS

Šiame poskyryje aptarsime:

- Kokia turi būti mokslinio teksto kalba?
- Kokios yra pagrindinės stiliaus klaidos moksliniame tekste?
- Kaip (ir kokią) savo nuomonę tinka išreikšti moksliniame darbe?
- Kaip redaguoti mokslinio darbo tekstą?
- Kaip mokslinį darbą maketuoti ir paruošti pateikti?

Mokslinis darbas iš kitų tekstų – žurnalistinių, grožinių, eseistinių – išsiskiria aiškia ir tiksli kalba. Mokslinio teksto tikslas – pasidalyti naujais žiniomis apie tiriamą reiškinį, formuluoti ir įrodyti teiginius apie tai, kaip veikia pasaulis. Teksto tonas turi padėti įgyvendinti šį tikslą. Idealiu atveju kiekvienas sakinytis turi būti autorių apgalvotas, kritiškai įvertintas ir įrodytas, o kiekvienas užrašytas žodis – reikšmingas. Lyginant su kitais žanrais, mokslinio teksto stilius artimiausias analitinei žurnalistikai. Tiek geri analitinės žurnalistikos autoriai, tiek geri mokslininkai siekia atskleisti naujų žinių apie juos dominančius reiškinius ir pagrįsti juos duomenimis. *Tokie tekstai turi būti tikslūs, aiškūs, vienareikšmiški, visapusiški bei įsigilinantys į sudėtingus reiškinius ir juos paaiškinantys.* Visi nurodyti apribojimai ir reikalavimai moksliniam tekstui nereiškia, kad toks tekstas turi būti sausas ir nuobodus. Geriausi moksliniai tekstai ne tik perteikia tikslas, argumentuotas žinias, bet ir vykusiai papasakoja jų atradimo istoriją bei prikausto skaitytojų dėmesį.

Mokslinio stiliaus reikalavimai. Keli patarimai, kaip išvengti pradedančiųjų tyrėjų darbuose dažniausiai pasitaikančių stiliaus klaidų:

- *Pagrįskite teiginius.* Pavyzdžiui, darbo pradžioje be jokių papildomų komentarų parašytas teiginys „*Priklausomybė nuo alkoholio yra didžiausia šiuolaikinės Lietuvos visuomenės problema*“ yra nepagrįstas. Dažnai studentai renka tokius sakinius kaip būdą pradėti rašto darbą – kaip „*didžiausią problemą*“ įrašydami bet kokią socialinę problemą. Tačiau pagrįsti tokį teiginį galite tik dviem būdais. Pirmas – perskaityti pakankamai literatūros šaltinių, kurių autoriai atliko tyrimus ir nustatė, kad iš tiesų priklausomybė nuo alkoholio yra didžiausia problema šiuolaikinėje Lietuvoje. Tuomet iš karto po tokio teiginio reikia paaiškinti, kokia literatūra leidžia juo patikėti. Antras būdas pagrįsti šį teiginį – patiems ištirti, kokios problemos daro didžiausią įtaką dabartinei Lietuvos visuomenei ir kaip pagrindimu naudotis tyrimo rezultatais. Jeigu bendro pobūdžio, plačius apibendrinimus nusakančio teiginio negalite pagrįsti literatūra arba tyrimu, jį ištrinkite.
- *Nevartokite emocinį atspalvį turinčių prievoksmių,* tokių kaip *skaudžiai, opiai, puikiai*, ir aukščiausiojo laipsnio būdvardžių – *skaudžiausias, opiausias, puikiausias*. Jeigu nedarėte tyrimo apie tai, kokias emocijas kelia nagrinėjamas reiškinys ir kaip jį suvokia kiti žmonės, vartodami prievoksmius ir būdvardžius suformuluojate teiginius, kurių

nejmanoma pagrįsti. Tačiau šios kalbos dalys tinka vartoti, kai analizuojate ir kritiškai vertinate kitų autorių teorijas bei tyrimus. Pavyzdžiui, palyginę kelis autorius, galite pagrįstai teigti, kurie iš jų *aiškiau, tiksliau, išsamiau* nagrinėja temą, kurie literatūros šaltiniai *vertingiausi* planuojant ir atliekant tolesnius tyrimus.

- *Nemoralizuokite* apie tai, ką turėtų daryti visuomenės nariai, politikai ar organizacijų darbuotojai, kokius sprendimus jie turėtų priimti, kaip elgtis. Sprendimų priėmimas – vadovų, politikų arba visuomenės narių reikalas, o ne mokslininkų. Mokslininkai gali išanalizuoti, kokie yra galimi sprendimai, prognozuoti jų pasekmes, poveikį skirtingoms tikslinėms grupėms. Išimtis – rekomendacijų skiltis, kurioje tyrėjai formuluoja patarimus konkrečioms tikslinėms auditorijoms, atsižvelgę į jų poreikius ir savo tyrimo patirtį. Tačiau ir šioje skiltyje būtina pagrįsti teiginius mokslinio darbo rezultatais, o ne tyrėjų nuostatomis ir gyvenimiška patirtimi. Mokslininkai laisvu nuo tyrimų metu gali priimti kitą vaidmenį – vadovo, politiko, viešo intelektualo arba piliečio – ir tuomet jau remtis savo asmeninėmis nuostatomis bei vertybėmis. Tačiau tai tinka daryti už mokslinio teksto ribų.
- Aprašydami duomenis, *venkite smulkių emocijų akcentų*, išreiškiamų tokiais žodžiais kaip *net* arba *tik*. Pavyzdžiui, įsivaizduokite, kad tyrėjai atliko apklausą ir paaiškėjo, kad 15 proc. vartotojų kasdien naudoja laidinį telefoną. Vienas tyrėjas savo ataskaitoje parašė „net 15 proc. apklaustųjų naudoja laidinį telefoną“, o kitas – „tik 15 proc. apklaustųjų naudoja laidinį telefoną“. Ta pati apklausa, tas pats skaičius, tačiau be konteksto ir papildomo paaiškinimo abu teiginiai klaidina. *Net* sukuria įspūdį, kad skaičius didelis (nors 15 proc. savaime nėra toks didelis skaičius, koks būtų, pavyzdžiui, 95 proc.), o *tik* sukuria įspūdį, kad skaičius mažas (nors, tarkime, kiti skaičiai gali būti dar mažesni – įsivaizduokite, kad toje pačioje apklausoje 5 proc. apklaustųjų naudoja faksą, 1 proc. naudoja telegrafą, 4 proc. naudoja popierinį paštą, o likę 75 proc. nenaudoja nieko – tokiam kontekste laidinio telefono padėtis yra pati geriausia). Šie ir kiti akcentus kuriantys žodžiai perteikia tyrėjo nuostabą arba nusivylimą, o ne tikslią informaciją. Geriau yra aprašyti, su kuo lyginate konkrečius skaičius, kuo išsiskiria (arba kaip tik ne) vieni ar kiti skaičiai, kaip keičiasi duomenys bėgant laikui.
- *Tarptautinius žodžius vartokite tik tuomet, kai jie būtini* ir to paties negalima perteikti lietuviškais žodžiais. Pavyzdžiui, rašydami lietuvišką žodį *kilmė* vietoj *genezė* arba *įmonė* vietoj *kompanija*, nieko neprarasite, o jūsų tekstą bus lengviau skaityti ir suprasti. Priešingai, *socialinė stratifikacija* yra dažnai vartojamas, socialiniuose tyrimuose įprastas terminas, kurį pakeitus fraze „socialinė nelygybė“ dalis reikšmės išnyksta, nes nelygybė – tai savybė, o stratifikacija – procesas. Visur, kur tai darydami išlaikysite prasmę ir tikslumą, vartokite paprastesnes sąvokas.
- Lygiai taip pat ir *sakinius užrašykite aiškiai*. Rūpinkitės, kad juos būtų lengva perskaityti ir suprasti. Įmantrus rašymas ir puslapių ilgio sakiniai paprastai supainioja tekstą ir jį klampina nepridedami mokslininko. Jeigu parašėte sakinį, kurio nejmanoma perskaityti balsu nesustojus – jį perrašykite.

Nuomonės vieta moksliniame darbe. Kartais studentai klausia, ar galima moksliniame darbe išsakyti savo *nuomonę*. Atsakymas priklauso nuo to, ką turite omenyje sakydami žodį *nuomonė*. Mokslinio darbo tikslas – sužinoti apie pasaulį ką nors naujo, suformuluoti apie tai aiškų teiginį – tezę ir ją įtikinamai argumentuoti. Taigi, čia netinka remtis savo

kasdiene patirtimi, sveiku protu, išankstinėmis nuostatomis, politiniais įsitikinimais ar religinėmis vertybėmis – moksliniame tekste šie žinių šaltiniai yra nenaudojami.

Tuo pačiu metu mokslinis tekstas visada išreiškia konkretaus autoriaus nuomonę. Tačiau ši nuomonė – profesinė. Tai – nuomonė apie perskaitytus tekstus, jų panašumus ir skirtumus, jų privalumus ir trūkumus, nuomonė apie duomenis, jų kokybę ir reikšmę, nuomonė apie tai, kokie veiksmai, remiantis gauta informacija, gali pakeisti esamą situaciją arba ją išlaikyti stabilią, nuomonė apie tai, kaip tiriamas reiškinys gali plėtotis ateityje. Visa tai – taip pat nuomonės, tik jų pagrindas kitoks nei nuomonės kasdienybėje. Savo nuomonę moksliniame darbe turite argumentuotai pagrįsti kitų autorių darbais ir savo pačių tyrimais. Tuomet ji pasikeičia ir tampa ekspertinėmis žiniomis, kurios remiasi logika, įsigiliniu ir smalsiu atvirumu naujovėms. Mokslininkams nėra nieko savaime suprantamo – būtent todėl jie gali visose mokslo srityse atrasti kažką naujo. Socialiniuose moksluose ypač svarbu suvokti, kad nieko nėra savaime suprantamo, nes šių mokslų objektas – žmonių ir visuomenių elgesys – nuolat keičiasi bėgant laikui. Be to, socialinis pasaulis yra didelis, įvairus ir sudėtingas. Jame nėra konkrečių pakartojamų dėsnių, todėl tą patį reiškinį galima interpretuoti skirtingai priklausomai nuo tyrimo tikslų, teorinės pozicijos ir tyrimo erdvės bei laiko.

Iliustracijos ir pavyzdžiai. Jeigu tinka, tekstą iliustruokite vaizdine medžiaga ir duomenimis. Svarbu, kad iliustracijos būtų aiškios, gerai matomos, tinkamai įkomponuotos į puslapį. Visos raidės ir skaičiai jose turi būti lengvai įskaitomi, terminai užsienio kalba išversti į lietuvių kalbą. Todėl iš kitų šaltinių pasiskolintas iliustracijas dažnai reikia pritaikyti savo tekstui arba perdirbti. Iliustracijų pavadinimai turi būti prasmingi. Spręsdami, ar įtraukti iliustraciją į pagrindinį tekstą, įvertinkite, ar ji padeda suprasti daugiau, negu įmanoma perteikti vien tekstu, ar ji palengvina skaitymą, ar papildo žodžius. Skaitytojai turi suprasti, kas yra pavaizduota iliustracijoje. Jeigu iliustraciją paėmėte iš kito šaltinio, o ne sukūrėte, nufotografavote arba nubraižėte patys, po iliustracijos pavadinimo reikia skliaustuose pateikti nuorodą į šaltinį – tokią pačią kaip ir visais kitais literatūros panaudojimo atvejais. Patį šaltinį įtraukite į literatūros sąrašą.

Rašto darbo redagavimas. Būtinai redaguokite savo mokslinio darbo stilių ir raišką. Jei tik galite, niekada niekam nesiųskite tekstų, kuriuos ką tik pirmą kartą užrašėte. *Pirmas juodraštis negali būti tinkamas skaityti tekstas. Visi žymūs rašytojai – mokslinės, grožinės ir bet kokios kitos literatūros – labai daug dirba su juodraščiais, taisy ir perrašinėja savo tekstus prieš juos publikuodami.* Kiek laiko ir pastangų skirsite konkrečiam tekstui redaguoti, priklausys nuo situacijos. Blogiausiu atveju suplanuokite šiai veiklai bent pusdienį ar dieną prieš siuntimą. Geresniu atveju – leiskite tekstui porą dienų pagulėti nepaliestam, o tuomet skirkite bent kelias dienas nuosekliam jo redagavimui. Idealiu atveju tekstas turėtų patirti kelis redagavimo ir poilsio ciklus. Redagavimas būtinas todėl, kad pirmas teksto užrašymas – tai minčių užfiksavimas, o pradinės mintys dažnai būna painios, sunkiai perteikiamos, padrikos. Matydami šias mintis popieriuje galėsite jas išpaukinti, performuluoti, išdėstyti nuosekliai ir perteikti vis raiškesniais žodžiais bei sakiniais. Juodraščio redagavimas – vienintelis mokslinio darbo žingsnis, kai su tekstais galima elgtis negailestingai: perdėlioti, papildyti, trinti, trinti, trinti, iš naujo apmąstyti ir perrašyti.

Redaguodami tekstą skaitykite jį kelis kartus ir kiekvieną kartą sutelkite dėmesį į skirtingus teksto lygmenis:

1. *Struktūra*: peržiūrėkite bendrą viso darbo logiką, skyrių eilės tvarką ir tarpusavio sąsajas, įvadinę ir apibendrinančias skyrių pastraipas, nurodymus skaitytojams apie tai, kokioje teksto dalyje jie šiuo metu yra ir ką joje veikia.
2. *Pastraipos*: redaguokite padalijimą į pastraipas, jų ilgį, eilės tvarką, sąsajas tarp sakinių.
3. *Sakiniai*: tobulinkite jų skambesį, aiškumą, patikrinkite, ar visur yra aiškūs veiksniai ir tariniai, trumpinkite ilgus ir sklandinkite painius sakinius, kur įmanoma – keiskite pasyvius sakinius į aktyvią formą.

Jeigu sunku sugalvoti, ką būtent keisti tekste, nuo ko pradėti, pabandykite teksto ištrauką perskaityti balsu. Išgirsite, kuriose vietose reikia prisiliesti prie žodžių bei sakinių struktūros, o tuos pačius redagavimo principus galėsite taikyti visam likusiam tekstui. Redaguojant kartais tenka reikšmingai pakeisti tekstą arba papildyti jį naujais šaltiniais. Tarkime, gali paaiškėti, kad praleidote kelias svarbias potemes ir reikia šias spragas užpildyti (vėl skaityti literatūrą, ją aprašinėti, redaguoti tekstą) arba būtina išbraukti daug nereikalingos informacijos. Turėkite tai omenyje planuodami didesnės apimties darbų redagavimo laiką.

Rašto darbo maketavimas. Baigdami rašyti tekstą, turite jį tinkamai apipavidalinti, kad jis atitiktų visus techninius reikalavimus, kuriuos rasite VU FSF „Rašto darbų rengimo reikalavimų atmintinėje“²⁸ ir kituose fakulteto ir universiteto susijusiuose dokumentuose. *Būtinai skirkite laiko ir sumaketuokite tekstą, peržiūrėkite visą dokumentą, įjunkite automatinį rašybos tikrintuvą ir paruoškite galutinį, atsiskaityti tinkamą kūrinių.* Paprastai techniniai reikalavimai yra standartiniai visame universitete arba fakultete. Todėl bet kokį nutolinimą nuo taisyklių (pavyzdžiui, kitokio dydžio šriftą arba nesunumeruotus puslapius) labai lengva pastebėti bendrame dokumentų sraute. Tinkamai įgyvendinti techniniai reikalavimai – kaip ir bibliografijos formatavimas – parodo, kad autoriai įsigilino į instrukcijas ir atkreipė dėmesį į detales. Nors tai tiesiogiai nesusiję su rašto darbo turiniu, tačiau gali daryti įtaką išankstiniam vertintojų nusistatymui ir galutiniam įvertinimui.

Apibendrinimas. Teksto rašymas – kūrybinis procesas. Todėl šio poskyrio patarimus interpretuokite ir pritaikykite savo nuožiūra. Nėra vienintelio teisingo būdo parašyti konkretų rašto darbą, nėra vienintelio teisingo būdo parašyti jo įvadą ar išvada, nėra vienintelio teisingo būdo sukurti tyrimo metodiką. Kiekvienas pasirinkimas, kurį priimsite rašydami – naujas kelionės posūkis. Jūsų pasirinkimai lems tai, kad kartais patirsite nuotykių, kartais – aklavietę, o dažniausiai – įgyvendinsite savo sumanymą vienu iš kelių įmanomų būdų. Priklausomai nuo to, kas kiekvienu rašymo momentu atrodo svarbu, vienus aspektus reikia akcentuoti ir išryškinti, o kitiems teikti mažesnę reikšmę. Svarbiausia, kad pasiektumėte rezultatą – ne tobulą, o tą, kurį įmanoma įgyvendinti per turimą laiką ir turimomis jėgomis. Tobulumas yra užbaigtumo priešas, todėl iš pradžių padarykite tai, kas svarbiausia, o jeigu lieka laiko – gludinkite detales.

28 Sužinokite daugiau: https://www.fsf.vu.lt/dokumentai/Dokumentainuorodos/FSF_Rasto_darbu_rengimo_atmintine_2019.pdf.

5.2. MOKSLINIO DARBO PRISTATYMAS

Šiame poskyryje aptarsime:

- **Kokie yra pirmieji klausimai, apie kuriuos verta pagalvoti, pradedant rengtis pristatymui?**
- **Kokie yra bendrieji mokslinio darbo pristatymo žingsniai?**
- **Kaip pristatyti baigiamąjį darbą gynimo metu?**
- **Kaip įveikti mokslinio darbo pristatymo iššūki?**

Mokslinio darbo pristatymas gali vykti seminaruose studijų metu, darbo gynimo metu, konferencijose ir kituose renginiuose. Pristatančiam žmogui (tyrėjui) yra svarbu gebėti trumpai, aiškiai ir sklandžiai pristatyti atliktą darbą. Pristatymas žodžiu nėra lengvas, tačiau, tinkamai pasirengus, gali tapti malonus ir labai sėkmingas. Pagrindinis klausimas, ką daryti, kad tyrėjo atliktas didelis darbas – surinkti, išanalizuoti ir aprašyti duomenys – būtų tinkamai pristatytas auditorijai? *Visų pirma, verta užduoti sau klausimus: koks yra pristatymo tikslas ir kokia yra auditorija.*

Pristatymo tikslai gali būti skirtingi, pavyzdžiui: *paaiškinti, informuoti, priminti, padaryti įspūdį ir kt. Auditorijos* – taip pat skirtingos. Studentai dažniausiai daro atliktų užduočių pristatymus bendramoksliams ir dėstytojams seminarų metu, baigiamųjų darbų pristatymus – gynimo komisijoms, skaito pranešimus kolegoms ir profesinei bendruomenei konferencijose, pristato tyrimų rezultatus žurnalistams, suinteresuotiems asmenims arba išankstinių žinių neturinčiai auditorijai, pavyzdžiui, mokslo populiarinimo renginiuose, tokiuose kaip „Tyrėjų naktis“. Taigi, pristatymas prasideda nuo šių dviejų klausimų apmąstymo ir **pirmo žingsnio – kruopštaus pasirengimo**. Pasirengimas gali vykti atsižvelgiant į:

- *Pristatymo tikslą:* kaip manote, ką auditorija turi suprasti?
- *Auditoriją:* kiek auditorija turi žinių apie temą, kurią pristatote; ar ir kaip norite ją „užkariauti“?
- *Vieta:* kokią atmosferą norite sukurti; ar pristatymo vieta yra tam tinkama; ką galite pakeisti; kokią techniką galite naudoti?
- *Įsipareigojimus ar užduotis:* kiek turite laikyti bendro pristatymo formato ar stiliaus; kiek laiko galite skirti pristatymui?

Antras žingsnis: pasirinkite pagrindines idėjas

Pasirinkite pristatyti ne daugiau kaip tris pagrindinius teiginius ir, patartina, 6–8 turinio skaidres per dešimt minučių. Būtinai palikite laiko įžangai ir išvadoms.

Trečias žingsnis: pasirinkite idėjas paremiančią informaciją

Ši informacija padeda auditorijai suprasti pagrindines pristatymo idėjas ir jomis patikėti. Ji gali būti pateikta vaizdo arba garso priemonėmis, praktiniais pavyzdžiais, citatomis bei taip gali papildyti jūsų pagrindines idėjas, argumentus, paaiškinti sudėtingus terminus ir pan.

Ketvirtas žingsnis: sukurkite sąsajas tarp argumentų (idėjų)

Sąsajos siunčia signalus auditorijai apie tai, kas bus kalbama vėliau, kaip tai siejasi su anksčiau pasakytomis mintimis, paaiškina argumentus apskritai.

Penktas žingsnis: sukurkite pristatymo įžangą

Įžanga yra labai svarbi. Ji sukuria galimybę auditorijai apsiprasti ir pradėti judėti link jūsų idėjos supratimo. Pristatykite, pasakykite, apie ką kalbėsite, prireikus paminėkite, ko tikėtės iš auditorijos (diskutuoti, užduoti klausimus prieš, pristatymo metu ar po jo).

Šeštasis žingsnis: sukurkite pristatymo išvadą, apibendrinimą

Išvados – taip pat labai svarbi pristatymo dalis, kurią galite naudoti pagrindinėms idėjomis priminti, apibendrinti, įžvalgoms pateikti. Įtaigi pristatymo pabaiga būtų, jei primintumėte pristatymo temą, apibendrintumėte pagrindinius argumentus, procesą, apie kurį kalbėjote, pasakytumėte aiškias išvadas bei skatintumėte auditoriją diskutuoti (gali būti klausimas ar drąsus komentaras).

Septintasis žingsnis: patikrinkite pristatymą

Permąstykite, ar pristatymas atitinka suplanuotus tikslus, ar pristatymo struktūra yra logiška, ar pateikiama medžiaga yra pritaikyta auditorijai, ar pristatymas ne per ilgas arba ne per trumpas.

Baigiamojo darbo pristatymas gynimo metu

Baigiamajam darbui pristatyti gynimo metu universitete paprastai skiriama iki 10 minučių. Pristatymas neturi užtrukti ilgiau, nei jam yra skirta laiko. Baigiamųjų darbų komisijos nariai vertina studento sugebėjimą taisyklinga kalba, aiškiai, glaustai ir kūrybiškai pristatyti savo baigiamojo darbo esmę (žr. 19 lentelę). Po pristatymo komisijos nariai paprastai užduoda kelis patikslinamuosius klausimus, tuomet yra perskaitoma recenzija ir darbą ginant studentas (-ė) atsako į recenzento (-ės) klausimus. Po jų apie darbą su studentu (-e) diskutuoja komisijos nariai.

19 lentelė. **Rekomenduojama pristatymo struktūra**

Pristatymo eiliškumas	Pagrindiniai klausimai	Turinys	Komentarai
Prisistatymas		Jūsų prisistatymas, darbo pavadinimas, darbo vadovo (-ės) pristatymas	Universitetas turi skaidrių pavyzdžių, naudokite juos.
Turinys	APIE KĄ KALBĖSITE?	Pristatymo turinys, struktūra	Trumpai ir aiškiai
Darbe tiriama mokslinė problema, darbo tezė, tyrimo tikslas, uždaviniai	KAS ir KODĖL?	Darbo problema, jos ištirtumas Lietuvoje ir pasaulyje, darbo tezė, tyrimo tikslas ir uždaviniai	Jūsų tyrimo problema yra tam tikra istorija. Ją papasakokite trumpai, įdomiai ir patraukliai.
Teorinis pagrindimas	IŠ KUR ŽINOME?	Teorinės tradicijos, teorinės priegigos ar teorijos, naudojamos darbo problemai atskleisti ir paaiškinti	Ką apie tai rašė kiti? Kaip tyrinėjo ir aiškino?
Tyrimo metodai	KAIP?	Tyrimo metodai, tyrimo dalyviai, tyrimo eiga	

19 lentelės tęsinys

Pristatymo eiliškumas	Pagrindiniai klausimai	Turinys	Komentarai
Tyrimo vizualizacija (schema) (1–2 skaidrės)	KAIP?	Tyrimo schema	NEBŪTINA, tačiau aktualu vykdomiems kokybinius tyrimus ar mišrių metodų tyrimą.
Rezultatai	KAS ir KODĖL?	PAGRINDINIAI, įdomiausi rezultatai ir įžvalgos, atliepiantys tyrimo tikslus ir klausimus	Rezultatus pateikite patraukliai: naudokite schemas, diagramas, citatas iš savo tyrimo, paveikslus ir juos paaiškinkite žodžiu (2–3 skaidrės).
Išvados	APIE KĄ KALBĖJAU ir KAS TOLIAU?	Atrinktos pagrindinės išvados bei rekomendacijos	Taip pat padėkokite žmonėms, kurie prisidėjo ir jums padėjo darbo rašymo metu.
Akcentai, jei rodo skaidres	<ul style="list-style-type: none"> Šriftas (įskaitomas): Times New Roman, Cambria, Arial. Šrifto dydis: antraštės: 44 +/- 4, pagrindinis tekstas: 32 +/- 4. Minimalus – 20. Skaidrėse parašykite tik esmę, visa kita trumpai pasakykite žodžiu. Nekopijuokite teksto iš darbo. Mažiau teksto – daugiau vizualizacijos. Gera iliustracija yra veiksmingesnė nei struktūruotas tekstas. Skaidrių fonas šviesus, raidės – tamsios. Vaizdas – elegantiškas, neperkrautas, t. y. toks, kurį galima suprasti, klausantis nereikia itin gilintis. Nekopijuokite smulkių paveikslų, diagramų ar schemų, o juos perbraižykite. Naudokite TIK susijusias su darbo turiniu iliustracijas. Pristatymo spalvas ir nuotaką taip pat susiekite su darbo tema. Įsitinkite, kad darbo gynimo auditorijoje esantis projektorius perteiks tas spalvas, kurių jūs tikėtės. Geriau naudokite teksto paryškinimą ir spalvas, o ne DIDŽIAŠIAS RAIDES, pakreipimą ar pabraukimą. Akcentams naudokite nesudėtingą animaciją arba savo balso tembrą. Kalbėkite ir rašykite informatyviai, suprantamai ir taisyklingai. 		

APIBENDRINIMAS IR PRAKTINIAI PATARIMAI: KAIP ĮVEIKTI MOKSLINIO DARBO PRISTATYMO IŠŠŪKĮ?

- Praktikuokitės tik balsu, o ne mintyse. Pasikartokite pristatymą ne mažiau nei tris kartus. Raskite savo pristatymo būdą: viską pasakokite iš atminties ar turėkite pasižymėję esminius pristatymo punktus, ar skaitykite. Jei pasirenkate baigiamojo darbo pristatymą skaityti, skaitykite raiškiai, neskubėdami, kartais atitraukite akis nuo teksto. Skaitomas tekstas turi būti pateiktas patogiu formatu, pvz.: lape, planšetėje, kompiuteryje, bet ne telefone.
- Parodykite susidomėjimą pristatoma mokslinė problema. Jūs atlikote reikšmingą darbą: domėjotės, tyrėte, rašėte, taisėte, vėl rašėte, o dabar yra laikas apie tai papasakoti komisijos nariams, dėstytojams ir bendramoksliams. Susikoncentravimas į darbo aktualumą ir darbo rezultatus, noras apie juos papasakoti kitiems sumažins įtampą bei padės įveikti kalbėjimo prieš auditoriją baimę, kurią jaučia visi, net ir dėstytojai, dėstantys savo dalyką ne pirmą kartą.
- Išnaudokite savo balsą, jo tembrą: kalbėkite aiškiai, pakankamai garsiai, ne per greitai.
- Užmegzkite kontaktą su auditorija: akimis, gestais, kalbėsena, nuotaikos perteikimu.
- Kvėpuokite vienodai ir giliai, turėkite atsigerti.
- *Būkite kūrybiški, daug praktikuokitės ir tikėkite sėkme, kurios mes jums ir linkime ☺*

Priedai

1 priedas. MOKSLINĖS LITERATŪROS IR SOCIALINIŲ DUOMENŲ ŠALTINIAI

Mokslinės literatūros ir socialinių duomenų šaltiniai
Vilniaus universiteto ištekliai
VU bibliotekos katalogas: http://lanka.vu.lt
VU biblioteka: http://www.mb.vu.lt
Prisijungimas prie VU VPN sistemos, kuris leidžia pasiekti mokamus mokslinių žurnalų straipsnius už universiteto ribų: https://www.vu.lt/it/paslaugos/irenginiai-programos-tinklai-ir-spausdinimas/vu-vpn
Kriminologijos ir sociologijos srities moksliniai žurnalai lietuvių kalba
„Sociologija: mintis ir veiksmas“: http://www.zurnalai.vu.lt/sociologija-mintis-ir-veiksmas/issue/archive
„Filosofija. Sociologija“: https://www.lmaleidykla.lt/ojs/index.php/filosofija-sociologija/issue/archive
„Kultūra ir visuomenė“: http://leidyba.vdu.lt/lt/naujienos/152-lietuviskai/leidiniai/periodiniai-leidiniai/588-kultura-ir-visuo-mene
„Kriminologijos studijos“: http://www.zurnalai.vu.lt/kriminologijos-studijos/issue/archive
„Teisės problemos“: http://teise.org/lt/magazine/
Visi Vilniaus universiteto leidžiami moksliniai žurnalai: http://www.zurnalai.vu.lt/
Kriminologams ir sociologams aktualiausias mokslinių straipsnių duomenų bazės
Oxford University Press: http://www.oxfordjournals.org/
Sage Publications: http://online.sagepub.com/
Taylor and Francis: http://www.tandfonline.com/
Wiley Online Library: http://onlinelibrary.wiley.com/
EBSCO: http://search.ebscohost.com/
JStor: http://www.jstor.org/
Google Scholar paieška gali padėti rasti nemažai straipsnių užsienio kalbomis, o pačius straipsnius parsisiųsti galima bibliotekoje arba įjungus VPN paslaugą: http://scholar.google.com

Socialiniai duomenys Lietuvoje

Lietuvos statistikos departamentas:
interneto svetainė – <http://www.lsd.lt>, oficialiosios statistikos portalas – <https://osp.stat.gov.lt/>

Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų archyvo katalogas:
http://ldata.eu/index.php?file=files/duomenys/apie_kataloga.php

Informatikos ir ryšių departamentas prie LR vidaus reikalų ministerijos (nusikaltimų statistika):
<https://www.ird.lt/>

Valstybės institucijų atvirųjų duomenų rinkmenų katalogas:
<http://opendata.gov.lt/index.php?vars=/public/public/search>

Socialiniai duomenys pasaulyje

Oficialus Europos Sąjungos statistikos portalas:
<https://ec.europa.eu/eurostat/>

Europos Sąjungos atvirųjų duomenų portalas:
<https://data.europa.eu/euodp/en/data/group>

Europos Sąjungos duomenų portalas:
<https://www.europeandataportal.eu/en/>

Europos socialinių mokslų duomenų archyvų konsorciumas:
<https://www.cessda.eu/>

Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos duomenų biblioteka:
<https://www.oecd-ilibrary.org/>

Pasaulio banko tarptautinės raidos statistikos duomenų bazė:
<https://datacatalog.worldbank.org/dataset/world-development-indicators>

Tarptautinio valiutos fondo duomenų bazė:
<https://www.imf.org/en/Data>

Jungtinių Tautų Organizacijos statistikos duomenų bazė:
<https://unstats.un.org/unsd/demographic/products/socind/>

Europos vertybių tyrimas:
<https://www.gesis.org/en/services/data-analysis/international-survey-programs/european-values-study/>

Europos vertybių tyrimo atlasas:
<http://www.atlasofeuropeanvalues.eu/new/home.php?lang=en>

Pasaulio vertybių tyrimas:
<http://www.worldvaluessurvey.org/wvs.jsp>

Europos socialinė apklausa:
<https://www.europeansocialsurvey.org/data/>

Europos gyvenimo kokybės apklausa:
<https://www.eurofound.europa.eu/surveys/european-quality-of-life-surveys>

Europos nusikaltimų ir baudžiamojo teisingumo statistikos žinynas:
<https://wp.unil.ch/europeansourcebook/>

Europos tarybos metinės baudžiamojo teisingumo statistikos ataskaitos:
<https://www.coe.int/en/web/prison/space>

Pasaulinė įkalinimo įstaigų statistinė apžvalga:
<https://www.prisonstudies.org/>

Tarptautinė nusikaltimų aukų apklausa:
<http://www.unil.ch/icvs>

2 priedas. MOKSLINIO RAŠTO DARBO VERTINIMO KRITERIJAI

Kada mokslinis darbas paruoštas pateikti?

Šiuos kriterijus, kurie atspindi ir mokslinių rašto darbų vertinimo kriterijus, galite naudoti kaip struktūravimo, rašymo ir redagavimo pagalbininką.

Įvadas

Darbo aktualumas yra
 Aiškiai suformuluota tyrimo problema, aprašyti ankstesni jos tyrinėjimai
 Darbo tikslas ir uždaviniai, aiškiai suformuluota tezė yra
 Tyrimo metodai yra
 Darbo sudedamosios dalys yra

Mokslinės informacijos ir duomenų šaltinių analizė

Informacijos ir duomenų šaltiniai yra moksliniai
 Šaltiniai yra sociologiniai ar kriminologiniai bei susiję su pasirinkta darbo tema
 Šaltiniai yra analizuojami, ne atpasakojami ar perrašomi
 Šaltiniai yra nauji, yra šaltinių ir užsienio kalbomis
 Suderinta pusiausuvyra tarp savarankiškai parašyto teksto ir citatų

Tyrimo dizainas

Aiškiai aprašytas tyrimo pagrindimas, jo tikslas
 Aprašyta tyrimo metodologinė prieiga, metodai ir jų pagrindimas
 Aprašyta atranka
 Aprašytas tyrimo instrumentas (-ai)
 Aprašytas duomenų rinkimo ir apdorojimo procesas

Tiriamoji dalis

Duomenys aprašomi korektiškai
 Pateikiama duomenų analizė
 Pateikiama teorinė duomenų interpretacija
 Tiriamoji dalis grindžiama ir iliustruojama pavyzdžiais iš tyrimo duomenų

Išvados

Atsakymai į iškeltus tyrimo uždavinius ir suformuluotus tyrimo problemos klausimus yra
 Išvados aiškios, tiesiogiai nekartojančios to, kas jau buvo paminėta dėstyje
 Tolesnių tyrimo problemos galimybių aptarimas yra
 Citavimo, nuorodų į metus, skaitinių reikšmių ir iliustracijų nėra

Citavimas ir bibliografija

Citavimas visame darbe yra vienodas
 Nuorodos į šaltinius tekste yra ir jos tvarkingai pateiktos
 Darbe yra bibliografija
 Bibliografija atitinka darbe panaudotus šaltinius
 Bibliografija tvarkingai pateikta

Atitiktis formos reikalavimams

Darbo apimtis yra tinkama, darbo struktūra yra tinkama
 Darbo dalių ir skyrių pavadinimai atitinka juose esantį tekstą, darbo dalys (ir skyriai) yra nuoseklios, susietos viena su kita
 Dėstyje dalį sudarantys skyriai baigiami apibendrinimu, kurį sudaro 2–3 sakiniai
 Darbas atitinka techninius reikalavimus (šriftas, jo dydis, paraštės, tarpai, iliustracijos, puslapių numeravimas)
 NĖRA rašybos klaidų, tekstas aiškus ir lengvai skaitomas.

3 priedas. VU FSF RAŠTO DARBŲ RENGIMO REIKALAVIMŲ ATMINTINĖ

Suderinta su Filosofijos fakulteto Studijų kolegija
2019 m. gegužės 22 d.

**Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto
rašto darbų rengimo reikalavimų atmintinė**

Filosofijos fakultete studijuojančiųjų rašto darbai, kursiniai ir baigiamieji darbai rengiami remiantis šia reikalavimų atmintine, Vilniaus universiteto studijuojančiųjų rašto darbų rengimo, gynimo ir kaupimo nuostatais (patvirtinta 2017 m. gruodžio 19 d.), Rašto darbų administravimo Vilniaus universiteto studijų informacinėje sistemoje tvarkos aprašu (patvirtinta 2017 m. lapkričio 22 d.) bei išsamesniais ir šiems reikalavimams neprieštaraujanciais Filosofijos fakulteto atskirų institutų ar studijų programų parengtais metodiniais nurodymais.

Maketas

Skyrių numeravimas: 1, 1.1, 1.2 ... 2, 2.1, 2.2 ...

Antraščių šriftas: Times New Roman 14 pt bold

Teksto šriftas: Times New Roman 12 pt

Pirma pastraipa: įtraukta 1 cm

Atstumas tarp eilučių: 1,5

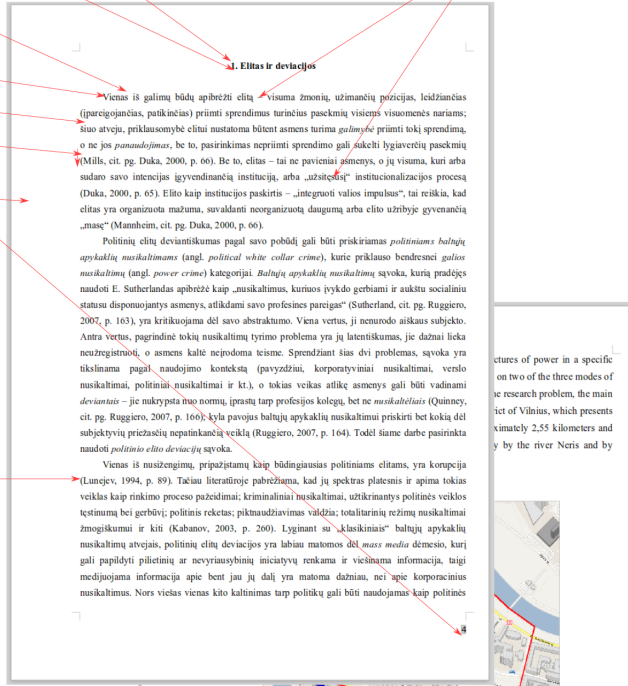
Lygiuotė: abipusė

Paraštės: kairėje 3 cm, dešinėje 1 cm, viršuje ir apačioje 2 cm.

Puslapių numeravimas: apačioje dešinėje, išskyrus nenumeruojamą antraštinį lapą.

Dėmesys tipografijai

Lietuviškos kabutės „“
Ilgieji brūkšniai –

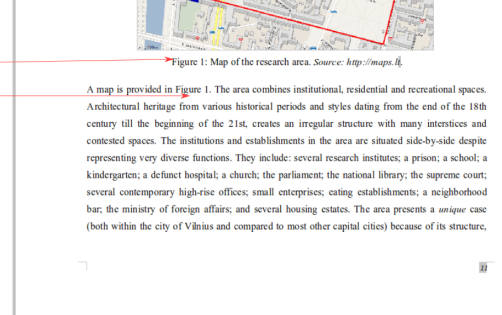
Tekstinės nuorodos

Visi šaltiniai kiekvieną kartą nurodyti skliaustuose ir įtraukti į bibliografiją darbo pabaigoje.

Lentelės ir iliustracijos

Numeravimas: 1 pav., 1 lentelė

Būtina: nuoroda ir aptarimas tekste

Struktūra

Antraštinis lapas

Pateikties lapas*

Turinys

Santrauka* (iki 2000 sp. ž.)

Įvadas

Literatūros apžvalga

Tyrimo metodika

Empirinio tyrimo rezultatai

Išvados

Bibliografija

Priedai (sunumeruoti)

* tik baigiamiesiems darbams

Apimtis*

Kursinis darbas: 30 000–40 000

Bakalauro darbas: 70 000–80 000

Mokslo tiriamasis darbas: 30 000–40 000

Magistro darbas: 100 000–120 000

* spaudos ženklai su tarpais, be priedų

Bibliografijos stilius

APA: <https://bit.ly/2RY13jZ>

MLA: <https://bit.ly/2oZlqz4>

Čikaga: <https://bit.ly/2Hk6Ugp>

Užsienio autorių pavardžių rašyba

<http://www.vlkk.lt/vlkk-nutarimai/protokoliniai-nutarimai/rekomendacija-del-autentisku-asmenvardziu-gramatinimo>

Atskirų studijų programų metodiniai nurodymai studentų rašto darbams

Bakalauro studijos:

<https://bit.ly/2EaOrkl>

Magistrantūros studijos:

<https://bit.ly/2VHIPFy>

ANTRAŠTINIO LAPO PAVYZDYS

Vilniaus universiteto
Filosofijos fakulteto
..... institutas

Vardas Pavardė

..... studijų programa
... (rašto, kursinis, bakalauro, magistro) darbas

Visas darbo pavadinimas

Darbo vadovė ar vadovas: ...
Konsultantė ar konsultantas: ...

Vilnius
2020

PATEIKTIES LAPO PAVYZDYS

Pateikties lapas pasirašomas ir pridedamas prie baigiamojo bakalauro arba magistro darbo po antraštinio lapo.

Baigiamąjį darbą, patvirtintą Filosofijos fakulteto dekanų įsakymu Nr., parengiau savarankiškai, galutinai suredagavau ir įteikiau už studijas atsakingam asmeniui.

.....
 (Data) (Studentės (-o) vardas, pavardė, studento pažymėjimo numeris, parašas)

Baigiamasis darbas atitinka (neatitinka) bakalauro (magistro) darbams keliamus reikalavimus ir gali (negali) būti ginamas.

.....
 (Data) (Vadovės ar vadovo vardas, pavardė, parašas)

Baigiamąjį darbą priėmė:

.....
 (Data) (Instituto administratorės (-iaus) vardas, pavardė, parašas)

Apie autorės

Jolanta Aleknevičienė yra sociologė-kriminologė, socialinių mokslų daktarė, domisi korupcijos ir įkalinimo problemomis, socialinių tyrimų metodologija, kriminologijos studijų ir kriminologo profesijos raida Lietuvoje ir pasaulyje. Dirba Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Sociologijos ir socialinio darbo instituto Kriminologijos katedroje bei šiuo metu yra VU Filosofijos fakulteto studijų prodekanė. Anksčiau yra dirbusi „Transparency International“ Lietuvos skyriaus tyrimų ir projektų vadove, Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos Strateginių tyrimų centro vedėja. Europos kriminologijos draugijos narė, Lietuvos kriminologų asociacijos valdybos narė (2012–2014 m. pirmininkė), Lietuvos sociologų draugijos narė.

Aušra Pocienė yra sociologė-kriminologė, socialinių mokslų daktarė, kurios dėmesio centre – baudžiamosios politikos, nepilnamečių nusikaltimų, miestų saugumo mokslinės temos, socialinių tyrimų metodologija. Dirba Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Sociologijos ir socialinio darbo instituto Kriminologijos katedroje, kaip ekspertė prisideda prie Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro veiklos. Buvusi ilgametė Lietuvos teisės instituto mokslo darbuotoja, Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos Strateginių tyrimų centro mokslininkė. Europos kriminologijos draugijos narė, Lietuvos kriminologų asociacijos valdybos narė, akademinio žurnalo „Kriminologijos studijos“ atsakingoji sekretorė, Lietuvos sociologų draugijos narė.

Maryja Šupa yra sociologė-kriminologė, socialinių mokslų daktarė, specializuojasi elektroninių ir kitų technologinių nusikaltimų srityje, nagrinėja socialinės kontrolės, kultūros ir nusikaltimų sąsajas. Dirba Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Sociologijos ir socialinio darbo instituto Kriminologijos katedroje, kaip tyrėja reguliariai bendradarbiauja su Lietuvos NVO sektoriumi, daugiau nei 5 metus dėstė akademinį rašymą. Lietuvos kriminologų asociacijos valdybos narė, „European Group for the Study of Deviance and Social Control“ narė.

Aleknevičienė, Jolanta; Pocienė, Aušra; Šupa, Maryja

Kaip parašyti mokslinį rašto darbą? Mokomoji priemonė Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto kriminologijos ir sociologijos studentams. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2020. – 78 p.

ISBN 978-609-07-0381-6 (skaitmeninis PDF)

Knygoje aiškia ir paprasta kalba, pateikiant pavyzdžių paaiškinama, kaip parašyti mokslinį rašto darbą universitete. Apžvelgiami visi žingsniai: temos pasirinkimas, literatūros paieška, skaitymas ir analizė, teorijos ir tyrimo aprašymas, teksto redagavimas bei viešas pristatymas. Autorės susitelkia į pagrindinius klausimus, kuriuos užduoda studentai savo vadovams, ir pateikia praktinių patarimų, kaip spręsti visiems rašantiesiems kylančias problemas. Knyga skirta bakalauro ir magistrantūros studijų studentams – ji pravers visų studijų metu: nuo pirmųjų mokslinių rašto darbų iki baigiamojo darbo rengimo.

Dizainerė Jurga Tėvelienė
Redaktorė Dalia Blažinskaitė
Maketuotoja Nijolė Bukantienė

Vilniaus universiteto leidykla
Saulėtekio al. 9, LT-10222 Vilnius
info@leidykla.vu.lt, www.leidykla.vu.lt
5,2 aut. l.

Knygoje aiškia ir paprasta kalba, pateikiant pavyzdžių paaiškinimą, kaip parašyti mokslinį rašto darbą universitete. Apžvelgiami visi žingsniai: temos pasirinkimas, literatūros paieška, skaitymas ir analizė, teorijos ir tyrimo aprašymas, teksto redagavimas bei viešas pristatymas. Autorės susitelkia į pagrindinius klausimus, kuriuos užduoda studentai savo vadovams, ir pateikia praktinių patarimų, kaip spręsti visiems rašantiesiems kylančias problemas. Knyga skirta bakalauro ir magistrantūros studijų studentams – ji pravers visų studijų metu: nuo pirmųjų mokslinių rašto darbų iki baigiamojo darbo rengimo.